

A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖREBŐL.

Első kötet. — Második kötet. — Harmadik kötet. — Negyedik kötet. — Ötödik kötet. — Hatodik kötet. — Hetedik kötet.

Nyolczadik kötet.

I. Szám. A helynevek és a történelem. *Pesty Frigyes* r. tagtól, 40 kr. — II. Szám. Erzsébet Anglia királynője és Ausztria, 1563—68. Adat a XVI. század vallási történelméhez. Kiadatlan kútfők nyomán *Wertheimer Edele*, 30 kr. — III. Szám. A királyi könyvek a vegyes házakbéli királyok korszakában. *Hajnik Imre* lev. tagtól, 10 kr. — IV. Szám. Az első hazai hírtap 1705—1710. *Thaly Kálmán* lev. tagtól, 30 kr. — V. Szám. Dobó István Egerben: Székfoglaló értekezés. *Gyárfás István* lev. tagtól, 50 kr. — VI. Szám. Szalay Ágoston emlékezete. *Deák Ferenc* l. tagtól, 10 kr. — VII. Szám. Északnyugati utam. *Römer Flóris* rond. tagtól, 10 kr. — VIII. Szám. Bél Mátyas. Székfoglaló értekezés. *Huan Lajos* r. tagtól, 40 kr. — IX. Szám. Tata fénykora. (1412—1542.) *Wenzel Gusztáv* r. tagtól, 40 kr. — X. Szám. A körmezői régi kamara és grófjal. *Krizshó Pál* l. tagtól, 40 kr.

Kilenczedik kötet.

I. Szám. A tervezett négyes szövetség Ausztria-, Orosz-, Francia- s Spanyolország közt. 1787—1790. (Adatok Ausztria keleti politikájához.) Kiadatlan források alapján írta *Wertheimer Ede*, 50 kr. — II. Szám. A Limes Dacicus első része. *Torma Károly* r. tagtól, 90 kr. — III. Szám. Jelentés a gyulafehérvári káptalan levéltárában tett kutatásokról. *Szilágyi S.* r. tagtól, 10 kr. — IV. Szám. A kalendáriumokról. *Jakab Elek* l. tagtól, 40 kr. — V. Szám. Az aquinsumi amphitheatrum északi fele. (Jelentés az ottani ásatásokról.) *Torma Károly* l. tagtól. Nyolcz fametszettel s tizenöt fénynyomatu táblával, 1 frt. — VI. Szám. A zámí és olthi apátságok. *Balassy Ferenc* l. tagtól, 30 kr. — VII. Szám. Nápolyi Péter. Egy diplomata a XVII. század elejéről. *Szilágyi S.* r. tagtól, 10 kr. — VIII. Szám. A Renaissance kezdete és fejlődése, különös tekintettel hazánk műépítészeti emlékeire. *Miskorszky Victor* l. tagtól, 40 kr. — IX. Szám. Marsigli élete és munkái. *Beliczay Jónástól*, 60 kr. — X. Szám. Az európai vasúti ügy fejleményei és eredményei a magyar magánjog szempontjából. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól, 50 kr. — XI. Szám. A paraszt vármegye. *Gyárfás István* l. tagtól, 30 kr. — XII. Szám. Adatok a helynevek történetéhez. *Majláth B.* l. t. 20 kr.

Tizedik kötet.

I. Szám. Bethlen Gábor és a svéd diplomácia. A stockholmi kir. svéd államlevéltárakban s az upsalai egyetemi könyvtárban őrzött adatok alapján írta *Szilágyi Sándor* r. t. 20 kr. — II. Szám. Az 1609-ki pozsonyi országgyűlés történetéhez. *Zsilinszky Mihály* levelező tagtól, 30 kr. — III. Szám. Förgách Ádám és Báthory Sóna ékszerének történetéből. *Majláth Béla* l. tagtól, 20 kr. — IV. Szám. A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól, 40 kr. — V. Szám. A jászékúrok nyelve és nemzetisége. *Gyárfás István* lev. tagtól, 50 kr. — VI. Szám. Mythológiai elemek a székely népköltészet- és népeletben. Székfoglaló *Korma Ferenc* l. tagtól, 30 kr. — VII. Szám. A Hajduk kibékítési kísérlete Inánchon 1607-ben. *Majláth Béla* l. tagtól, 20 kr. —

A

CZISZTERCZIEK KÖZÉPKORI ISKOLÁZÁSA

PÁRISBAN.

SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS.

DR. BÉKEFI REMIG

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1896. évi október 12-iki ülésén.)

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1896.

MAGY. AKADEMIÁ
KÖNYVTÁRA

Tekintetes Akadémia!

Midőn e helyre lépek, hogy elfoglaljam a széket, melyet a Tekintetes Akadémia saját kebelében részemre biztosított, kettős érzelem — a hála és a kötelesség — tölti el lelkemet. Hálát érzek azon tudatban, hogy a Tek. Akadémia díszes soraiba választatásommal tudományos irodalmi működésemet az elismerés értékes babérával fonta körül s személyemben kitüntette a magyarországi cziszterczy rendet, a hazai művelődésnek és tudománynak ezen munkás testületét. De midőn ezért a Tek. Akadémiának köszönetemet tolmácsolom, fellángzik lelkemben a kötelesség szava is. Most, a millennáris esztendőben teljesen átérzem és ígérem is, hogy ezeréves nemzeti múltunk bűvárlatával-ezentúl is hozzájárulok a második évezred biztosításához, — s így szívvel lélekkel közremunkálok a Tek. Akadémia hazafias feladatának megoldásában, a magyar tudomány ápolásában és fejlesztésében.

S most teljesítem kötelességemet, »*A czisztercziek középkori iskolázása Párisban*» czímmel megtartom székfoglalómat.

I.

A párisi egyetem keletkezése és kifejlődése. Az »universitas« megalakulása. A párisi kancellár és az universitas jogkörének összeütközése. Az egyetemi facultások megalakulása. Módszer a párisi egyetemen. Páris a hittudomány székhelye. A tudományos fokozatok megszerzése. A párisi egyetem tekintélye.

Történeti tény, hogy az irányeszmék már a középkortól kezdve francia földről terjedtek szét Európában. A közoktatás terén is Franciaországban megy végbe az a világra szóló esemény, mely a párisi egyetem létrejövésében fejeződik ki.

A legújabb időkig közkeletű felfogás volt, hogy az egyetemek (studia generalia) rendszerint a székesegyházi, kolostori vagy káptalani iskolából keletkeztek. Ugyanily hitben éltek a párisi egyetemre nézve is. Úgy vélték, hogy ez Szent Viktor, Szent Genováva és Notre Dame iskoláinak egyesüléséből keletkezett.¹⁾

Denifle azonban a régi nézetet alapjaiban döntötte meg és Páris egyetemének létrejövését is az eddigiektől eltérő módon magyarázza. Meggyőz bennünket arról, hogy a Szent Genováva iskolában 1147-ig az »artes liberales«-t tanították.²⁾ Ekkor a világi kanonokok (canonici saeculares) helyébe a clugnyiek, majd a Szent Viktor kolostor szabályozott kanonokjai (canonici regulares) telepedtek és itt házi hittudományi intézetet szerveztek. Szent Genováva és Szent Viktor iskolája a XIII. század legelején még Páris falain kívül volt, s így a Notre Dame-mal nem is egyesülhetett. Az előbbi csak 1211-ben

jutott a város területére, midőn Fülöp-Ágost király Páris körül új falat emelt;³⁾ a Szent Viktor iskola meg 1211 után is Párison kívül esett.⁴⁾

A párisi egyetem tehát sem a Szent Genováva, sem a Szent Viktor iskolából nem keletkezhetett; hanem csirője a párisi szigeten (in Insula) épült Notre Dame székesegyházi iskolában rejlik. De ennek nem az az értelme, hogy az egyetem a székesegyházi iskola tanárainak bensőbb viszonyba lépésével született meg; hanem azon tanárok hozták létre az egyetemet, akik a párisi szigeten a tanítás jogát a székesegyházi kancellártól szerezték meg és ő tőle függve gyakorolták.⁵⁾

Habár Párisban az egyetem már a XII. században megvolt, a későbbi egyetemek fogalmához szükséges tulajdonságok mindegyikére csak a XIII. század elején tett szert.⁶⁾

Mind Párisban, mind Bolognában a XII. század vége felé alakult meg a tanárok és tanulók testülete (societas).

I. Jánosnak, a Szent Albánról nevezett apátság apátjának (1195—1214.) életrajzában találkozunk először a »consortium magistrorum« kifejezéssel. Odo párisi püspök is 1207-ben már »de communitate scholarium« beszél.⁷⁾ Az »universitas« szót — eddigi adataink szerint — legelőször III. Ince pápánál olvassuk. Ő 1208—1209-ben a hittudományi, egyházjogi és bölcséleti (liberalium artium) tanároknak megparancsolja, hogy bizonyos G. nevű bölcséleti tanárt, akít a kebelükből kirekesztettek, fogadják ismét vissza a magisterek »universitas«-ába (universitatis magistrorum, communioni magistrorum).⁸⁾

Ebből azonban nem következik, hogy az »universitas« szót idevágó értelemben, vagyis a tanárok és tanulók összességének jelzésére előbb nem használták.

Maga a párisi egyetem — emlékeink szerint — 1221-ben nevezi magát először »universitas«-nak. Midőn ugyanis a Szent

¹⁾ Denifle: Die Universitäten des Mittelalters, I. 656—659. l.

²⁾ U. az: U. o. 673. l.

³⁾ U. az: U. o. 675. l.

⁴⁾ U. az: U. o. 745. l.

⁵⁾ U. az: Chartularium Universitatis Parisiensis. Tom. I. Introductio. IX. l.

⁶⁾ U. az: U. o. 67. l.

¹⁾ Denifle: Die Universitäten des Mittelalters. I. 655. l.

²⁾ U. az: Chartul. Universitatis Paris. Tom. I. Introductio XVI. l.

Jakabról nevezett helyet, mely Párisból kimenet a Szent-István-egyház előtt terül el, a domokosoknak adományozza, így nevezi meg magát: »nos universitas magistrorum et scholarium Parisiensium«¹⁾

Mielőtt az egyetem Párisban »universitas«-sá szervezkedett volna, a kancellár a párisi szigeten (inter duos pontes, id est in Insula) már gyakorolta a tanítás jogának (licentia docendi) megadását.²⁾ Később a kancellár folyton terjesztette saját jogkörét az egyetemmel szemben. Miért is közöttök összeközösítésre került a dolog, 1213-ban úgy egyeztek meg, hogy a kancellár mindenkinek megadhatja a tanítás jogát, akinek csak akarja, — a nélkül, hogy csak egy magister bizonyítványára is szorulna. De megfordítva, senkitől sem tagadhatja meg ezen jogot, ha ennek megadását a hittudományi magisterek nagyobb része követeli.

Két évvel későbbi (1215.) megállapodás szerint, aki bölcséleti szakon (artes) akart tanítani, legalább 21 évesnek kellett lennie; a hittudományi szaknál (theologia) meg 35 évet követeltek.³⁾

Amint a tanárok és tanulók egyeteme, »universitas«-a, megalakult, az egyes szakok tanárai természetesen egymással bensőbb viszonyba jutottak. Közösen beszéltek meg a tanulókra és tantárgyakra vonatkozó kérdéseket. Így, a bensőbb együttartozás alapján fejlődtek ki az egyes »facultas«-ok.

A párisi egyetem »facultas«-áról legelőször III. Honor pápa beszél 1219. február 18-án.⁴⁾ Ekkor azonban a »facultas« alatt tulajdonképen csak a tantárgyat, a »disciplina«-t értették; de nem sokkal később, 1225-ben, már a tanártestületet is »facultas«-nak nevezik.⁵⁾

A dolog természetesen itt is úgy van, hogy a »facultas«-ok

¹⁾ *Denifle*: Chartularium Universitatis Paris. T. I. 99. l.

²⁾ *U. az*: U. o. Introductio. XI. l.

³⁾ *U. az*: U. o. Introductio. XIII. l.

⁴⁾ . . . »ut is, qui cupit ascendere cathedram magistralem, postquam regendi licentiam ab eo, ad quem ipsius collatio pertinet, fuerit assecutus, concedentis cessione vel obitu non obstante libere possit in ea, de qua licentiam obtinuit, regere facultates.« (*Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. 87. l.)

⁵⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. Introductio. IX. l.

előbb megvoltak a valóságban, mint az oklevelekben ma olvashatjuk. Szerves és kialakult testületekké azonban csak IX. Gergelynek 1231-iki rendelete fejlesztette őket.¹⁾

A »studium generale« életére döntő körülmény volt, hogy olyan tanerővel rendelkezék, aki a tudomány bármely ágában kimagaslík új és eredményes módszerével. Mert csak így lehetett megszerezni az intézet tudományos hírnevét és biztosítani részére a nagyszámú hallgatósiságot. Korán sem véletlen dolga, hogy Páris a hittudomány (theologia), Bologna meg a jog terén lett az első. Jeles tanárok személyével kapcsolatos tények ezek.

Míg Bologna előkelőségéhez a XII. században Irnérius és Gratian rakták le az alapokat: Páris egyetemének világhíre Champeauxi Vilmos, majd Abaelard (Péter) nagy tehetségével indul meg.²⁾

Míg Champeauxi Vilmos a dialektikát a XII. század elején benn magában Párisban (in Insula) juttatja érvényre: addig Abaelard a Szent Genovéa hegyen, Páris falain kívül épült iskolában gyümölcsözteti ügyes módszerét.

Ezt mi az ő »Sic et non« című munkájából ismerhetjük meg. Itt látjuk, hogy a gondolkodás fejlesztésének mily szakavatott mestere. Módszerének sarkpontja az, hogy az egyes dolgokra vonatkozó adatokat, melyek bizonyítanak és cáfolnak (pro et contra), csoportosítja és egymással szembe állítja; de az ellentét megfejtését már a tanulóra bízza. Így akarja a fejletlen elmét az igazság nyomozására sarkalni és megértésére edzeni. S hogy ez minél könnyebben sikerüljön, közli az útbá igazító szabályokat is.

Bámulatos e módszer hatása. Szemmel látható Lombardi Péter (Petrus Lombardus) »Quatuor libri Sententiarum« című művén, sőt még Gratian »Decretum«-án is.³⁾

Ily úttörő munka után lön Páris egyeteme az első a hittudomány és bölcsélet terén, és így következhetett be a theologia virágzása a XIII. században.⁴⁾ III. Honor és IX. Gergely

¹⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. 136—139. l.

²⁾ *U. az*: Die Universität des Mittelalters. I. k. 46—47. l.

³⁾ *U. az*: Chartul. Univ. Paris. T. I. Introductio. XVI. és XXVII. l.

⁴⁾ *U. az*: Die Universität des Mittelalters. I. 46. l.

Páris a tudományok városának tartják, melyben kiválóan a hittudományt¹⁾ tanítják.²⁾

S tényleg így is volt: s ami fő, még a többi tudományágak is a theologia szolgálatában állottak. Sőt Páris egyetemét az egész világra szólólag forrásnak tekintették, melyből a többi tanintézetek csermelyként fakadnak. Ez volt főoka azon körültekintésnek, mellyel a »magister«-ek kiszemelésénél eljárta. S a hanyatlás is tényleg akkor következett be, midőn ezen a téren a régi formáktól eltértek s a »magister«-ség és egyéb fokozatok megszerzése könnyű szerrrel ment.³⁾

A tanítás jogát (licentia) — főleg a szerzetesek — a pápától kegyelmi úton sokkal többen szerezték meg, mint amily alakban az egyetem szervezete megkövetelte.⁴⁾

De ez még nem lett volna oly baj, mint az a sok visszaélés, melyek a tudományos fokozatok elérésébe becsúsztak. Ezek láttára a római szék így kiáltott föl: Miért nem kéri a promotiót már a disznóólakban is?⁵⁾

A párisi egyetemnek nagy volt a tekintélye — főleg a XIII. és XIV. század ölekezésekor. Akik itt végezték tanulmányukat, önérzettel vallották magukat a párisi egyetem növendékeinek s ha csak a legkisebb fokozatot szerezték is meg, bármely országban biztos kilátásuk volt tisztességes javadalomra. Ha meg valaki a »magister«-ségig fölvitte, a legfőbb egyházi méltóságokra is számot tarthatott.⁶⁾

A XIV. század renaissance iránya az egyháziak körében is mélyreható nyomokat hagyott.

Nagy baj volt, hogy a papságban megfogyatkozott a hívásérzet. Nem a lelkipásztorkodás tényei, hanem a nagy jövődelni javadalmak ragadták meg a lelkét. E pillanat óta a tudományos gradusok is anyagi eszközökre törpülnek.

¹⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. Introductio. XXVIII. l.

²⁾ III. Honor Párisról így is szól: »Auro locus, in quo conflatur, sit iamdudum Parisiis deputatus«. (*Denifle*: Chartularium Univ. Paris. T. I. 92. l.)

³⁾ *Denifle*: Chartularium Universitatis Parisiensis. T. II. Sec. I. Introductio. VI—VII. l.

⁴⁾ *U. az*: U. o. Sec. II. Introductio. X. l.

⁵⁾ *U. az*: U. o. Sec. I. VII. l.

⁶⁾ *U. az*: U. o. V. l.

Nem a tudomány ideális művelése, hanem a gazdag javadalmak elérése lelkesíti az egyéneket.

Egyidejűleg a kolostorokban is alábbhagynak az eszményi törekvések. A hanyatlás szomorú képekben tükröződik vissza az egyes szerzetes rendek kollégiumaiban is. A szerzetesek is csak azért sietnek tanulni és iparkodnak tudományos fokozatokhoz jutni, mert ily módon kitüntetésre és előléptetésre lehetett kilátásuk. De ez meg azután hiú versengést szül, melyben egymás jogainak és érdekeinek megsértésével s a pápai pártfogásnak fölös számú kieszközlésével találkozunk.¹⁾

De a hanyatlás mellett láthatók már a jövő erősség jelei is. Egyesek és testületek versenyezve igyekeznek az egyetem tekintélyének helyreállításán. Velök kezdet fognak a »Collegium«-ok, főleg a »Sorbona« mely a párisi egyetemnek valódi ókköve lesz.²⁾ Így azután ismét növekszik az egyetem tekintélye, melyet sohasem gyakorolt oly széles körben, mint a nagy schisum idején.³⁾

II.

A világi és szerzetes kollégiumok. A czisztercziek párisi kollégiumának jelentősége magyar szempontból. A czisztercziek párisi apátsága. A clairvauxi apátság Párisban házat kap adományul. A szállás és ellátás becsélése Párisban. A párisi kollégium alapítója és tagjainak ruházata. IV. Inceze pápa megengedi a czisztercei rendtagok Párisba küldését iskolázás céljából s megtiltja, hogy a Rend ehhez hasonló tanintézetet másutt is szervezhessen. A clirvauxi nagykáptalan a párisi kollégium (Bernardinum) és a többi rendi tanintézetek ügyében intézkedik. A Bernardinum jogi viszonyainak szabályozása. A Bernardinum új helyisége a Cardinetumon. A Bernardinum belső szervezete. A Szent Bernát-kozátor kegyura, kegyúri joga és pápai megbízatása. A Bernardinum tagjainak jogosultsága. A párisi tanárok és tanulók vámmentesége. A Bernardinumnak névszerint ismert növendékei.

A párisi egyetem életében nagy szerepök volt a »collegium«-oknak. Ezeknek két csoportját — világi és szerzetes — ismerjük. Az előbbiben megjelenik előttünk a »collegium decem et octo«, »S. Thomae de Lupara«, »Sorbonae«, »Guillelmi de

¹⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. I. VII—IX. l.

²⁾ *U. az*: U. o. XII. l.

³⁾ *U. az*: U. o. Sec. II. Introductio. VI. és VIII. l.

Saana seu Thesaurarii«, »Radulphi de Albusson«, »Daciae«, »Upsaliense«, »Bonorum Puerorum«, »S. Nicolai de Lupara«, »S. Honorati« és »Orientale«. ¹⁾ De szép számmal vannak a szerzetes »collegium«-ok is. Így látjuk, hogy a XIII. század folyamán Párisban sorra telepednek meg és hozzák létre kollégiumukat a domokosok, a ferenczesek, a »Vallis Scholarium« szerzete, a ciszterciek, a prémontreiek, a carmeliták, az ágostonosok és a clugnyiek. ²⁾

Ezen kollégiumokra nagy feladat várakozott. Hiszen Páris a hittudományoknak volt a melegágya; a szerzeteseknek pedig a theológiára már hivatásuknál fogva is kiváló gondot kellett fordítaniok. De látjuk is, hogy a középkor folyamán a párisi egyetem hittudományi tanszékein legnagyobb részt szerzetesek ülnek. ³⁾ Tudományos vizsgálódásainknak tehát méltó tárgyúul kínálkozik ezen tanintézetek mindegyikének, s így a *ciszterciek kollégiumának* élete is.

S valóban hazai művelődéstörténetünk számos lapjára fényt vet ez a párisi ciszterciei kollégium. Igaz, hogy különleges hazai tárgyú adatok nem igen szövednek bele ezen tanintézet életébe, s okleveleiben magyar emberek neveivel sem találkozunk; de a ciszterciei rend szervezete ezen, látszatra tőlünk távol álló tényeket hazai történetünk kincses bányájává avatja. Hiszen a ciszterciei rendben oly szigorú volt az egység, hogy mindegyik kolostor életét azonos törvények szabták meg. ⁴⁾ A citeauxi nagykáptalan határozatai mindegyik apátságra egyenlően kötelezők. A párisi kollégium is oly intézménye a rendnek, melyhez minden ország apátságait azonos jogok és köteleességek esatolták. S ha volt előny, mely a francia apátságoknak a helyi közelség következtében osztályrészül jutott, ez hazai apátságainkra is egész teljességében áthárult.

¹⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. Introd. XXIX. l.

²⁾ *U. az*: U. o. XXVIII. l.

³⁾ . . . »quippe qui (Ordines religiosi) tantum partem in studiis, praesertim in docenda theologia, per medium aevum obtinuerint. Parisiis enim theologicis cathedras fore omnes religiosi, imo religiosi mendicantes tenuerunt.« (*Denifle*: Chartularium Univ. Paris. T. II. Sec. I. Introductio. XIV. l.)

⁴⁾ *Békefi Remig*: A párisi apátság története. I. köt. 97–114. l.

Mert a magyarországi ciszterciei kolostorok kettő — Czikádor és Borsmonostor — kivételével egyenesen, vagy közvetve francia, és pedig legnagyobb részt clairvauxi telepítvények. S így főleg az apátok és vezető személyek több századon át francia emberek, akik között sokban a párisi kollégium egykori növendékét ismerjük föl. S mivel a történelemben nem annyira a nevek, mint inkább az intézmények iránt érdeklődünk: kétszeresen felkölti tudásvágyunkat olyan tanintézetnek a sorsa, melyben hazánk egykori polgárai gyűjtögettek ismereteiket.

A ciszterciei rendnek Párisban már 1139-ben volt apátsága. ¹⁾ Ennek apátjával, Ubcellussal 1183-ban találkozunk III. Béla királyunk udvarában. Itt látjuk ekkor együtt Péter citeauxi apátot, Ubcellus párisi apátot, Vilmos citeauxi perjelt, Péter és Servius citeauxi szerzeteseket. Az európai műveltségű király a nyugoteurópai civilizációnak ezen elsőrangú képviselőivel tanácskozik a francia töről hajtott ciszterciek betelepítésének módjáról. A citeauxi apát kérésére biztosítja a rendet, hogy a magyarországi ciszterciei kolostorok, melyek már eddig léteznek vagy a jövőben keletkeznek, mindazon szabadságot élvezik, amelynek a rend Franciaországban birtokosa; s hogy az ismeretes rendtagok, és az ő révökön az ismeretlenek is utazhatnak Magyarországra szolgálkikkal együtt egyik kolostorból a másikba, ha csak országos zavarok nem lépnek föl akadályul. ²⁾

Ez a »salvus conductus« lett egyik oka, hogy a ciszterciei rend Magyarországon oly gyorsan elterjedt. ³⁾

Ezen párisi apátságon kívül a rendnek Párisban 1227-ben még egy új telepe keletkezett.

A párisi rétekről nevezett Szent Germán benzés apátság (abbatia S. Germani de Pratis Parisiensibus) apátja, Otto, és konventje ugyanis ekkor ily értelmű nyilatkozatot tett közzé: »Garlanda«-i Matild, egykor Páris lakója, párisi házá, mely a Szent-Landerik utczában épült és a Szent Germán egyháznak adózott, Radolf clairvauxi ciszterciei apátnak és konventjének

¹⁾ *Javanschek Lipót*: Originum Cisterciensium. Tom. I. 56. l.

²⁾ *Fejér*: Cod. Dipl. T. II. 202. l.

³⁾ *Békefi Remig*: A párisi apátság története. I. k. 126. l.

ahamizsnál örökre oda adományozta. Ottó és konventje beleegyezett, hogy a clairvauxiak ezen adományt elfogadhassák; de oly feltételt kötött ki, mely szerint ameddig ők, vagy az ő nevökben bárki ezen házról írja, a Szent Germán egyház pénztárosánál minden évnek Szent Remig napján (okt. 1.) 10 párisi solidust¹⁾ kötelesek lefizetni; ezenkívül a Szent Germán apátságának két denárnyi telekadóra vonatkozó joga is érvényben marad. De ha a clairvauxiak tulajdonjoga a házra megszűnik, a Szent Germán apátság a 10 solidustól elesik; a két denár telekadót azonban élvezi.²⁾

Ezen új szerzemény révén a következő eset a cisztercezi rendet is érintette.

A párisi tanárok- és tanulóknak a szállás és ellátás miatt sok kellemetlenségek volt. Egyik-másik helyen úgy felrugtatták az árakat, hogy nem győzték fizetni. Ekkor IX. Lajos francia királynál keresztülvitték, hogy a megbízható emberek közül néhány becslőt nevezett ki. Ezek azután a szállás és ellátás összegét minden egyes szállásadóra vonatkozólag megállapították: — s ez irányadó maradt.

A szerzetes rendek, melyeknek volt Párisban házuk, ezt a becslők jogkörén kivülesőknek tekintették. E miatt azonban az egyetem kancellárjával, Péterrel, ellentétbe jutottak. Az ügy a római szék elé került. IV. Inceze 1245. márcz. 5-iki rendeletében kimondja, hogy a becslők joga a szerzetesek, — legyenek ezek templomosok, ispotályosok, ciszterceziek, prémontreiek, vagy bármely más rendbeliek — sőt a világi papok házaíra is kiterjed. Ha a világiak között arra való becslő nem akadna, a papok közül kell kiszemelni őket.³⁾

Az ellentéteket ez a rendelet nem egyenlítette ki. IV. Inceze pápa 1252. máj. 30-án ismét úgy rendelkezik, hogy a szerzetes rendek és a világi papok párisi házaí csakugyan becslés alá esnek. A párisi egyetem kancellárját egyuttal felhatalmazza, hogy a becslést végeztesse el: s kijelenti, hogy a szerzetes rendek és a világi papok ezen becslés alól még akkor sem szabá-

¹⁾ A solidus (arany pensa) értéke körülbelül 2 frt 70 kr. (*Podler Gyula*: A magyar nemzet története az Árpád-házi kir. alatt, I. k. 45. l.)

²⁾ *Denifle*: Chartularium Universitatis Parisiensis, T. I. 109. l.

³⁾ *U. az*: U. o. 179. l.

dulhatnak, ha oly pápai kiváltságuk van is, amely szerint ki nem közösíthetők, egyházi tilalom alá nem vehetők, hivataluktól föl nem függeszthetők, szóval egyházi büntetéssel nem kényszeríthetők. Természetesen másként van a dolog, ha valamelyik szerzetes rend oly levelet tud felmutatni, amely a becslés alóli mentességet határozottan kifejezve tartalmazza.¹⁾

Az új párisi házra igen szép jövő várakozott. A clairvauxi apát rendi kollégium színhelyéül szemelte ki.

Ami a házon kívül egy kolostor létrehozásához szükséges, megadta Alfonz francia királyfi, poitiersi és toulousei comes. Miért is a párisi Szent Bernát kolostor alapítóját benne tiszteljük.²⁾

Evrardus clairvauxi apát 1237-ben a citeauxi nagykáptalannál keresztülviszi, hogy a rendi apátságok növendékei, akik tanulmányaik végzése céljából Párisba mennek, fehér reverendát (tunica) és köpenyt (cappa) viseljenek.³⁾ Ugyanekkor teszi a nagykáptalan a clairvauxi apát köteleességévé, hogy Párisban egy szerzetes rendtagot és két paraszt fráteret (conversus) tartson, akik a párisi rendi tanulók szükségleteiről gondoskodjanak.⁴⁾

A párisi kollégium életére IV. Inceze pápa intézkedése volt döntő befolyással.

A cisztercezi rend a XIII. század első felében Európaszerte virágkorát élte. IV. Inceze pápa szerint az isteni bölcsesség fényes kezdetet és bámulatos fejlődést adott neki, mert

¹⁾ *Denifle*: Chartularium Univ. Par. T. I. 232—233. l.

²⁾ *U. az*: U. o. 244. l.

³⁾ Ezen intézkedést a következő, s az ehhez hasonló esetek magyarázzák meg:

A XIII. században nem egy szerzetes megtette, hogy, midőn felsőbb tanulmányi célból külföldön volt, rendi öltönyét ledobta s jogot és »phísica«-t hallgatott.

A római szék 1227—1268 közötti időközben mindazokat a szerzeteseket kiközösítette, akik akár az iskolákban, akár másutt oly ruhában jelennek meg, amelyet a kolostorban nem szoktak viselni. Ugyanígy bünteti azon tanárokat, akik ily öltözötű szerzeteseket jogra vagy »phísica«-ra oktatnak, vagy pedig iskolájokban visszatartanak. (*Denifle*: Chartularium Univ. Paris. T. I. 478—479. l.)

⁴⁾ *Denifle*: Chartularium Univ. Paris. T. I. 164. l. — *Martene et Durand*: Thesaurus novus Anecdotorum. T. IV. 1365. l. ur. 8.

az Úr dicsőséges nevét éber törekvéssel dicsőíti, az egyetemes egyház tisztességét emeli, a hívők lelkét megvilágosítja, a hitleneket az igazság megismerésére előkészíti s a szeretet tényeinek gyakorlása által egyeseknek és mindenkinek tetszését megnyerni igyekszik.

Lexingtoni István clairvauxi apát ily felfogásban találja a pápát, midőn 1245. jan. 5-én azon kéréssel fordul hozzá, hogy engedje meg a rendtagoknak Párisba, vagy máshova küldését tanulmányi célból.

IV. Incze belátja, hogy a Nyugat-, Dél- és Közép-Európa országaiban meghonosult ciszterciek erényes életét méltóan egészíti ki a tudományos képzettség; mert e kettőnek egyesítésében a rend hírnevének olyan fényt ismerté föl, mely a népek előtt örökké tündöklök. Miért is nagy rokonszenvvel fogadja és dícséretekkel bőségesen elhalmozza a clairvauxi apát szándékát. Szíves készséggel megengedi, hogy az összes ciszterciei apátok küldhetnek tagokat Párisba és máhova iskolázás céljából, de ezeknek mindenütt szerzetes életmódot kell folytatniok.¹⁾

IV. Sándor pápa éppen így vélekedik a ciszterciek párisi iskolázásáról.²⁾

A párisi egyetemről IV. Incze pápa magas véleménynyel van. Oly helynek tartja, ahol az aranyat olvasztják, ahol Dávid tornyát bástyásként építik, amelyen nemesak ezer pajzs, hanem a hősöknek majdnem teljes fegyverzete függ; hiszen innét a hősök a legbátrabbak közül kerülnek ki karddal kezökben és a harcra kiképezve, akik Salamon ágyát mindenütt körülállják.

A lelkesedés hangján közli a citeauxi nagykáptalannal örömét, hogy a ciszterciek Párisban házat szereztek, melyben az Üdvözítő forrásából meríthetik az élő vizet az Úr szeplőtelen és lelkeket megtérítő törvényének megtanulására. Belátja IV. Incze, hogy a galamb-egyszerűsége az ellenség ravaszsága könnyen kifoghat. Miért is helyénvalónak látja a kigyó okosságát is; s így reméli, hogy a rendtagok majd fénylenek, mint az égbolt csillagai, és másokat is oly tanultakká tesznek, hogy

¹⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. 175—176. l.

²⁾ *U. az*: U. o. T. I. 289—290. l.

a romlásukra török ravaszsága sem árthat nekik. S amint az ég csillagait az éj nem oltja ki, úgy a világi gonoszság árnyéka az ő elméjüket sem homályosíthatja el.

Hogy azonban a szép kezdet fényesen fejeződjék be, IV. Incze pápa 1245. szept. 4-én buzdítja a nagykáptalant s eléje tárja, hogy a tudatlan maga is tudomáson kívül marad, s aki a tudománytól azért idegenkedik, mert nem akar fölszentelt pap lenni, azt az Úr is ellöki magától. Kijelenti a pápa, hogy Párison kívül ilyen tanintézet szervezését nem engedélyezi, — de annál inkább elvárja, hogy a párisit egész buzgalommal felkarolja a nagykáptalan; s így majd oly tanult egyénekkel szaporodnak a ciszterciek, akik nemesak a rendnek, hanem az egész egyháznak díszeré válnak.³⁾

A pápával egyértelműleg a ciszterciei rend jóakarói is megkeresték kérelmükkel a nagykáptalant. Így a többek között Toledói János áldozópap-bíboros ciszterciei rendtag is.²⁾

A közös fellépés nem is maradt hatás nélkül. Hiszen a citeauxi nagykáptalan már 1245. szept. 12-én megengedi, hogy a párisi tanintézet, a »*Bernardinum*«, melyet a clairvauxi apát teremtett meg, továbbra is fennmaradjon. A rendtagoknak ide küldését azonban nem teszi kötelezővé; sőt egyenesen kimondja, hogy csak az küldje ide egyéneit, aki akarja. Aki azonban küld ide rendtagot, a költségek föfizésére is köteles.³⁾

A nagykáptalan ugyanekkor az összes rendi tanintézetek szervezetére kiterjeszti a figyelmét. Rendelkezése szerint, amelyik apátságban lehet, vagy az apát akarja, legyen iskola. Ezenkívül mindegyik rendi tartományban (provincia) kell lennie egy hit-tudományi intézetnek. Ennek hallgatói október elsejétől husvétig mindjárt mise után a konventen kívül megkezdik a tanulást és folytatják egész az ebédig. Husvétől október elsejéig pedig a »*Laudes*« után fognak hozzá a tanulmányokhoz és tanulnak, míg az ebéd ideje el nem érkezik, — közben azonban vagy miséznek, vagy misét hallgatnak. »*Nona*« után egész a vacsoráig ismét a tanulás folyik.

¹⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. 183—184. l.

²⁾ *U. az*: U. o. 185. l.

³⁾ *Martène et Durand*: Thesaurus novus Anecdotorum. T. IV. 1384. l. nr. 4.

Ezen rendtartományi tanintézetekbe az egyes apátok a legjelesebb tagokat küldik; de akinek nincs kedve vagy tehetősége, az nem kényszeríthető még az apát által sem. Mindegyik apát felelős saját egyéneinek költségeiért azon apáttal szemben, akinek tanintézetébe növendékeit küldi. Világi pap, vagy más szerzetnek a tagja ezen tanintézeteket nem látogathatja.¹⁾

A nagykáptalan rendelkezését az apátságok több helyütt sietnek megvalósítani. Jó példával maga a rend főapátja, a citeauxi, — Bonifác — jár elől. Saját székhelyén hittudományi intézetet szervez, amelynek tanáraként a domokosoknak erényes életre és tanultságra nézve egyik kimagasló tagját szeretné megnyerni. Tervét közli IV. Ince pápával, akinek egyúttal támogatását is kikéri.

IV. Ince 1246. január 8-án szólítja föl a domokosok nagymesterét, Német Jánost, hogy a citeauxi apát kérésének tegyen eleget s küldjön egy jeles rendtagot a citeauxi iskola élére.²⁾

A rend párisi házát, melyben a Bernardinum volt, valószínűs kolostorra szervezte. Élére nem apátot, hanem perjelt állított. Az új perjelség jogi helyzete és viszonya azonban egyideig szabályozatlan maradt. De ez az állapot rövid idő alatt tarthatatlannak bizonyult. Miért is az intézet jogi számainak rendezését egyenesen a pápától kérik. IV. Ince pápa 1246. jún. 19-én az atyai szeretet meleg hangján válaszol. Mind a tanintézetet, mind a hittudománnyal foglalkozó tagokat Szent Péter és saját ótalma alá fogadja s részökre mindazon jogot, szabadságot és kiváltságot biztosítja,³⁾ melyeknek a rendtagok másutt is osztályosai.⁴⁾

Ily felfogás alapján IV. Ince pápa 1246. okt. 11-én a Szent Bernát kolostornak azt is megengedi, hogy újoncznövendékeit és a paraszt frátereket (conversi) a törvényes próbaidő — egy év — leteltével fogadalmra bocsáthassa, csak a

¹⁾ *Martene et Durand*: Thesaurus novus Anecdót. T. IV. 1384. l.) nr. 3. — *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. 184—185. l.

²⁾ *Denifle*: Chartularium Univ. Paris. T. I. 187. l.

³⁾ *U. az*: U. o. 190—191. l.

⁴⁾ IV. Sándor pápa 1255. jún. 18-án ismétli elődje rendelkezését. (*Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. 289. l.)

citeauxi főapátnak és a nagykáptalannak ne legyen ellene kifogása.¹⁾

Ezek megértik a pápa szándékát és rendjük érdekét. Hogy a rendben az isteni bőbeseség fénye úgy ragyogjon, mint az életszentség tündöklök, az 1254-iki nagykáptalan teljesen hozzájárul a pápa engedélyéhez.²⁾ IV. Ince most már minden föltétel mellőzésével adja ki előbbi rendeletét,³⁾ amelyet IV. Sándor pápa 1255. jún. 22-én újra megerősít.⁴⁾

A párisi káptalannak Páris falain kívül, közel a párisi kapuhoz, a melyen a Szent Viktor kolostornál lehet átjutni, volt majdnem⁵⁾ 6 »arpentum«-ra⁶⁾ való szőlője. Ezenkívül birtokolt még egy darab szőlőt, mely az előbbi szőlő és a város falai között terült el. A káptalan ezt a két szőlőt 1246. nov. 1-én a clairvauxi apátnak, konventnek és azon rendtagoknak, akik tanulmányaik céljából Párisban, a Bernardinumban, tartózkodnak, olyképen engedi át, hogy ezek minden év július 1-én 25 párisi márkát kötelesek fizetni adó fejében. Ezen szőlők után sem személyi, sem dologi szolgálat nem jár. — leszámítva a tyroni (Thiron-Gardais, Eure-et-Loir) szerzeteseknek eső összegét, melyet azonban majd a káptalan fizet. A szőlőkre nézve eddig esetleg érvényben levő tizedet ezután is fizetik. — és pedig ezentúl már nem a káptalan, hanem a clairvauxi ciszterciek. Viszont a szőlők

¹⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. 192. l.

²⁾ *Martene et Durand*: Thes. nov. Anecdót. T. IV. 1402. l. nr. 2.

³⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. 260—261. l.

⁴⁾ *U. az*: U. o. 280. l.

⁵⁾ . . . »quod cum nos haberemus et possideremus sex arpenta vinearum octo quarrellis minus in manu mortua sita iuxta muros Parisienses prope portam Parisiensem, per quam itur apud Sanctum Victorium . . . (*Denifle*: Chartul. Univ. Paris. I. 195. l.) — . . . »vineas . . . sitas extra muros Parisienses supra viam, qua itur ad predictam ecclesiam Sancti Victoris . . . (*U. az*: U. o. l. 196. l.)

⁶⁾ Az »arpentum« nagysága nem mindenütt volt egyenlő. Van rá eset, hogy olyan fél holdat értenek alatta, melynek hossza 120, szélessége meg 170 láb. A párisi arpentum — amelyről itt szó van — olyan szőlő vagy rét, melynek mindegyik oldala 10 pertica, vagyis 220 láb hosszú. — azaz amelynek a területe 48,400 négyzet láb. (*De Cange*: Glossarium ad Scriptores mediæ et imiæ latinitatis 288—289. l.)

után esedékes tized ezentúl nem a káptalané, hanem az új birtokosoké.

Megigéri a káptalan, hogy ha valaki a clairvauxi ezisztereziek jogát a szőlőkre nézve megtámadná, a párisi városi szokásjog alapján védelmükre kel: maga is híven megtartja, amit ígért, és ellentétes értelmű kiváltságot jogi alapúl nem tekint s a jövőben sem szerez.

A clairvauxi ezisztereziek, ha nekik úgy tetszik, a szőlőket eladhatják, elcsereélhetik, vagy bármí módon más kezekre juttathatják: de az adót mind ők, mind utódaik fizetik. Miért is ezen tartozásra saját magukat, a clairvauxi és párisi házat és a szóban forgó szőlőket kötelezték.¹⁾

István clairvauxi apát és a konvent, továbbá a párisi Bernardinum Acelinual, a Szent Viktorról nevezett apáttal, és konventjével 1246. november havában ily szerződést kötött:

Azon hat »arpentum«-nyi szőlőt, melyet a párisi káptalantól vásároltak, a Szent Viktor apátságának adják. Ez meg viszont Páris falai alatt, a »Cardinetum« nevű helyen öt arpentumnyi területet adótól mentesen enged át a clairvauxi ezisztereziek részére. A párisi káptalan a szőlővel azt tehet, amit akar: — senkinek sem lesz beleszólása. Ha valaki az új tulajdonos birtokjogát megtámadná, bárkivel szemben megvédik. A Szent Viktor apátság — a tizedet leszámítva — senkinek sem fizet adót a szőlők után. Ha pedig akár a párisi kolostor, akár a tyroni kolostor az adót mégis behajtáná rajta, a clairvauxi apátság köteles azt visszatéríteni. S ezen czímen le is köti részére a clairvauxi és a párisi házat, sőt a »Cardinetum«-nak nevezett helyet is, S mi több, ezen helyet zálogul le is foglalhatná, míg a visszatérítés meg nem történik.

Megigérik a clairvauxiak, hogy Páris falain kívül — számítva az útpól, melyen az ember a Szent Genováva kaputól a Szent Marcellusig és innét egyenesen a Szajnáig jut — a Szent Viktor apátság beleegyezése nélkül sehol sem vásárolnak vagy építenek, leszámítva a Cardinetum területet. S ha ők, vagy utódaik szavukat meg nem tartanák, s ebből a Szent Viktor apátságának kára lenne, ezt teljesen megtérítik.

¹⁾ *Denifle*: Chartularium Universitatis Parisiensis, T. I. 195—196. l.

A Cardinetum nevű területre nézve a clairvauxiak egészen szabad kezet nyertek. Miért is rajta építkezettek s vele tetszésök szerint rendelkezettek. Szabadságukban állt Lambalai Péter mester földjének és a közben eső »arpentum«-nyi területnek. — vagy ha ez nem tetszenék, a Cardinetum nevű helyen bárhol három »arpentum«-ot tevő birtoknak a megszerzése. S akármelyik helyet vásárolják meg, a Cardinetumhoz vezető úton szabadon közlekedhetnek. — leszámítva azon utcát, mely a Szent Miklós hídtól a Szent Viktor kapuig nyúlik.²⁾

A ezisztereziek első párisi háza, melyben a »Bernardinum« megalakult, csakhamar nagyon szűknek bizonyult: miért is új építkezésre kellett gondolni. Ezért szereztek maguknak földterületet a Cardinetumon.³⁾

István clairvauxi apát és konventje 1246-ban hozzá is fog a Szent Bernát kollégium, vagyis »Bernardinum« újjáépítéséhez a Cardinetumon.

Köztudomású volt a tetemes költség, melylyel az ily nagyszabású építkezés kapcsolatos. De az sem volt titok, hogy a clairvauxi apátságtól ily nagy összeg nem telik.

Most tünt ki, mily népszerűek voltak a ezisztereziek, s mily rokonszenv kísérte őket a főpapság részéről is.

A langresi püspök, Hugó, 1247-ben mindazoknak negyvennapos bűnesút enged, — ha a megyés püspök is beleegyezik, — akik a Bernardinum építésének költségeihez segítséggel járulnak. Vilmos párisi püspök meg 1248-ban 1830 napos bűnesút engedélyezésére ad jogot papjainak azon hívek részére, akik a Cardinetumon épülő ház részére adományt ajánlanak föl.⁴⁾

A Bernardinum új épülete 1250-ben már készen állott. IV. Inceze pápa az új intézet részére megadta mindazon szabadságot és kiváltságot, amelyeknek birtokában a régi volt, sőt még új kedvezményekkel is ellátta. Így 1250. aug. 26-án megengedte, hogy a rendtagok a Bernardinum kebelében épült

¹⁾ *Denifle*: Chartularium Univ. Paris. T. I. 196—198. l.

²⁾ ... »quod de loco, ubi primitus fueratis, qui usibus vestris nimium artus erat, ad locum de Cardineto vobis accomodum et studio, cui insistitis magis aptum vos deliberatione provida transtulistis.« (*Denifle*: Chartularium Univ. Paris. T. I. 219. l.)

³⁾ *Denifle*: Chartularium Universitatis Paris. T. I. 208. l.

új kápolnában az isteni tiszteletet végezhetik és a saját kolostoruknál levő temetőbe, melyet a püspök szentelt föl, épen úgy temetkezhetnek, mint a többi cisztercezi kolostorokban szokásos.¹⁾

A citeauxi nagykáptalan 1248. szept. 12-én elrendeli, hogy a párisi »Bernardinum« növendékeinek szerzetes elöljárója ne »prior«, hanem »provisor« czímet viseljen.²⁾ S mivel a »Bernardinum«-nak szerzetes fegyelem alatt kell állania, a nagykáptalan a clairvauxi apátnak az itt tartózkodó összes rendtagokra nézve megítéli a büntetés és feloldozás jogát, annál is inkább, mert a »Bernardinum« a clairvauxi apátság kiegészítő része.³⁾

A Bernardinum »provisor«-ának az egész rendben nagy tekintélye volt. Ezt igazolja a nagykáptalan, midőn 1250. szept. 12-én kimondja, hogy a Bernardinum provisorának a helye az apát chorusán — mindegyik apátságban kivétel nélkül — mindjárt az apátok után van, ha csak oly tiszteletreméltó egyén nincs jelen, akinek az apátok utáni első helyet már régebbi jog biztosítja.⁴⁾

Alfonz francia királyfi, poitiersi és toulousi comes, — édes atya, anyja, elődei, utódai és saját lelki üdvösségére — 1253. május 3-án, 104 párisi márkát adományoz minden egyes évre a Bernardinumnak. Ezen összeget a rochellei prépostnak minden évben Mária mennybemenetele napján kellett kifizetnie a clairvauxi apát és konvent követe vagy megbízottja kezeihez. Ha pedig a prépost a fizetés határidejét nem tartja meg, minden napi késedelemért, büntetés és költség czímén, öt párisi solidust fizet.⁵⁾

István clairvauxi apát, akinek apátságához a Bernardinum tartozott, ennek kegyuraságát az alapító és családja részére ajánlotta föl. Alfonz maga és utódai nevében ezt szí-

¹⁾ *Denifle*: Chartularium Univ. Paris. T. I. 219—220. l.

²⁾ 1247-ben a Bernardinum élén Vilmos perjel állt. (*Denifle*: Chart. Univ. Par. T. I. 213. l. 183. sz. 1. jegyzet.)

³⁾ *Denifle*: Chartularium Univ. Paris. T. I. 213. l.

⁴⁾ *Martens et Durand*: Thesaurus novus Anecd. T. IV. 1392. l. nr. 6.

⁵⁾ *Denifle*: Chart. Univ. Par. T. I. 244. l.

vesen elfogadta és megígérte, hogy soha senkire sem örökölti át s a kolostort bárkivel szemben megvédi és kellő őrizettel ellátja. A Szent Bernát kolostorban (Bernardinum) meg, míg Alfonz él, minden szombaton és Mária-ünnepen a Boldogságos Szűzről, egyéb napokon pedig a Szent-Lélekről egy misét mondanak érte; halála után pedig naponkiut egy gyászmisét végeznek a lelki üdvéért.

Szavát adja a clairvauxi apát, hogy a Szent Bernát kolostorban állandóan húsz fogadalmas szerzetest tart a »Bernardinum« — hittudományi intézet — vezetésére. Ezen húsz rendtag közül tizenhárom miséspap lesz.

A húsz szerzetes eltartása czímén az alapítótól vagy családjától a 104 márkán kívül mitsem kérhetnek, mert a többi költség fődőzése a clairvauxi apátság kötelessége.

Ha a szerzetes (monachus) rendtagok száma időközben húsznál kevesebb lenne, az alapítónak és örököseiknek jogukban áll akár személyesen, akár megbízott útján hiteles tanúk előtt figyelmeztetni a Szent Bernát kolostor tagjait, hogy a clairvauxi apátnál eszközöljék ki a húszas létszám helyreállítását. Ha ez 40 nap alatt nem intézkedik, Alfonz comes és utódai mindazt lefoglalhatják, ami Párisban a clairvauxi apátságé, s kezököt mindarra rátehetik, amit az apátság az ő révökön kap, — így különösen a 104 márkára. S ez a foglalás mindaddig jogos, míg ismét 20 szerzetes nem népesíti a Szent Bernát kolostort. Ha pedig ez egészen szerzetes nélkül maradna, az alapító család a 104 márkát tovább nem fizeti. A clairvauxi apát egyidejűleg lemond mindazon követelésről, melyet még az előbbi toulousi comessel, Raynunddal, szemben emelt.¹⁾

Lessingtoni János, Eston ura, a yorki egyházmegyében levő Roderham egyház patronatusának felét a párisi Szent Bernát kolostornak adta. IV. Inceze pápa ezen adományt 1254. febr. 28-án megerősíti s kijelenti, hogy az érseki és káptalani hozzájárulás hiányát pápai hatalmánál fogva pótolja.²⁾ Egyidejűleg utasítja a lincolni dékánt, hogy a Szent Bernát ko-

¹⁾ *Denifle*: Chartularium Univ. Par. T. I. 245—246. l.

²⁾ *U. az*: U. o. 259—260. l.

lostornak ezen új joga fölött örködjék s ennek elismerésére — ha kell — bárkit is egyházi censurával kényszerítsen.¹⁾

Ezen jogot 1256. ápril 5-én IV. Sándor pápa is megerősítette azon hozzáadásával, hogy a chairvauxi apátság a patronatus felének jövedelméből megfelelő részt köteles biztosítani azon káplánnak, aki a roderhami egyházban a teendőket végezi.²⁾

Akadtak azonban, akik a chairvauxi apátságot a jövedelem behajtásában zavarták. Miért is Chairvaux apátja 1288. ápr. 24-én kieszközli IV. Miklós pápánál, hogy a roderhami egyház patronatusának a fele olyan cisztercezi apátságnak essék, amely a yorki egyházmegyében van.³⁾

Ugyanezen nap megengedi IV. Inceze pápa a Szent Bernát kolostornak, hogy az uzsorából, a zsákmányból és egyéb meg nem engedett úton szerzett dologból — ha az, akinek javára a visszatérítésnek történnie kellene, nem található, — továbbá a jünbor célú alapítványokból, leszámítva a Jeruzsálembe zarándoklás váltságát, kétszáz márkányi értéket elfogadhat.⁴⁾

A Cardinetumon épült Szent Bernát kolostor perjelét pápai megbízatás is éri.

A párisi egyetem tanárai és tanulói több papi embert megverték, s ezért egyházi kiközösítés alá estek. IV. Orbán pápa 1263. jan. 9-én a többek között a Szent Bernát kolostor perjelét küldi ki, hogy a tettes tanárokat és tanulókat oldozza föl a kiközösítés alól, ha az okozott sérelmeket már jóvátették és a bántalom nem oly súlyos, hogy multhatatlanul a római szék elé kell kerülnie.⁵⁾

Nem érdektelen tudni, hogy az ily feloldozás jogát IV. Inceze pápa 10 évre szólólag a párisi egyetem kancellárának adta meg 1252. aug. 23-án.⁶⁾

IV. Inceze pápa a Bernardinumot nagy figyelemben részesítette. 1254. jan. 28-án megengedte, hogy akik tanulmá-

¹⁾ *Denifle*: Chartularium Univ. Par. T. I. 260. l.

²⁾ *U. az*: U. o. 314. l.

³⁾ *D'Arbois de Jubainville*: Études sur l'état intérieur des abbayes cisterciennes. 367. l. — *Denifle*: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. L. 20. l.

⁴⁾ *Denifle*: Chartularium Univ. Paris. T. I. 260. l.

⁵⁾ *U. az*: U. o. 424—425. l.

⁶⁾ *U. az*: U. o. 249. l.

nyaikat ezen intézetben végezték, nyilvános egyházi szónoklatokat tarthatnak, ha valaki őket erre felszólítja, és hittudományi tanárok lehetnek, ha már »licentiatus«-ok;¹⁾ s ezen kettős működés közben mindazon szabadságnak részesei, melyekkel a ferenczesek és domokosok bírnak.

A pápa egyidejűleg utasítja a langresi püspököt is, hogy ezen jogok érvényben tartása fölött örködjék, s aki ezeket megsértené, megtartásukra egyházi censurával is kényszerítheti.²⁾

A Bernardinumnak adott jogot X. Gergely pápa 1272. júl. 12-én megújította.

IV. Inceze pápa nem elégszik meg a fentebbi jog adományzásával, hanem azon feltételekről is gondoskodik, melyek ezen jognak életet adtak. Ezért keresi meg sorával 1254. január 28-án a párisi egyetem kancellárját. Elmondja neki: A Bernardinum növendékeinek tudásvágyát az által is fokozni kívánja, hogy kilátásuk lehet a hittudományi tanszékekre; s ezen tényben a cisztercezi rend jó hírnevének emelkedését látja. Miért is meghagyja a kancellárnak, hogy Guido cisztercezi rendtagnak és a Bernardinum egyéb hallgatóinak, — habár szerzetesek — ha érdemesek, adja meg a tanítás jogát (licentiatus) a hittudományi tanszékeken.³⁾

A Bernardinum látogatását megkönnyítette IV. Inceze pápának 1252. jún. 5-iki rendelete is, amely szerint a párisi tanárok és tanulók, midőn tanulmányi célból Párisba vagy innét haza utaznak, nem kötelesek vámot fizetni.⁴⁾ Egyidejűleg a seulisi püspököt meg felhatalmazza a pápa, hogy aki esetleg ezen intézkedés ellen eselekednék, egyházi censurával is kényszerítheti a vámmentesség érvényben tartására.⁵⁾

Névszerint azonban mindemellett is csak néhány tagját ismerjük a Bernardinumnak.

¹⁾ A »licentiatus«-nak két kérdést kellett megoldania. Vagyis volt két vitatkozás. — a »vesperia« és az »aula«. Az előbbinél felavatás előtt a baccalaureussal három doctor vitatkozott. Az utóbbi a püspök palotájában ment végbe s lefolyása alatt az újonnan felavatott elnökölt. (*Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. Introductio. XXXV. l.)

²⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. I. 251. l.

³⁾ *U. az*: U. o. 252. l.

⁴⁾ *U. az*: U. o. 237. l.

⁵⁾ *U. az*: U. o. 237—238. l.

Borboni János (de Borbonio), aki »decretorum doctor« volt, tanította Párisban — 1317 körül — *Zinnai János* (Coena S. Mariae) cisztérizi rendtagot is, aki mint író ismeretes.¹⁾

A Bernardium egyik angol tagját, *Henrikot*, XII. Benedek pápánál téves hitről vádolták. A pápa nem késik a dologgal. 1340. nov. 21-én utasítja a párisi püspököt, hogy Henrikot egy hó lefolyása alatt a legfőbb egyházi bíróság elé idézze.²⁾

A párisi egyetem kancellára és alkancellára ellen megindított perben (1385), melyben őket megvesztegethetésről vádolták, *Villanovai János* cisztérizi rendtag is szerepel. Plaul Péter alkancellár ugyanis állítólaga tőle is négy frankot fogadott el, mielőtt a licentiát megkapta volna.³⁾

Barbuti Henrik cisztérizi rendtag, aki később wamesi (Venetensis) püspök lett,⁴⁾ szintén Párisban végezte tanulmányait. Nevét azon vizsgálatból ismerjük, melyet Blancardi János párisi kancellár ügyében 1385-ben tartottak.

A kancellár ellen ugyanis azon vádat emelték, hogy a tanítás jogának megadásáért (pro licentia danda) pénzt szokott elfogadni. Barbuti Henrik is, mivel a hittudományi karon egyedül kapott »licentiá«-t, 100 arany frankot juttatott a kancellárnak.⁵⁾

III.

A Bernardinum viszonya a párisi egyetemhez. A Bernardinum tanárai jelen vannak az egyetem tanácskozásain. A nagykáptalan és János francia király a Bernardinumot az egyetem részének tekinti. A Bernardinum tanárai egyetemi tanárok. A Bernardinumnak révszerint ismert tanárai. Az egyetem ülései a Bernardinumban.

A Bernardinum viszonyát a párisi egyetemhez érdekesen világosítják meg a következő tények:

A szerzetesek párisi kollégiumaiban a tanszékeket rendtagok töltötték be. Ezek az egyetemmel oly benső kapcsolat

¹⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 210. l. jegyz.

²⁾ *U. az*: U. o. 503. l.

³⁾ *U. az*: S. II. 361. l.

⁴⁾ *U. az*: U. o. 395. l. 24. jegyz.

⁵⁾ *U. az*: U. o. 359. l.

ban állottak, hogy mint »magisterek« az egyetem tanácskozásaira is eljártak. Volt azonban közöttük több, aki a tanácskozásokra vonatkozó titoktartást esküvel nem ígérte meg. Ezeket az egyetem — tekintettel egy korábbi pápai rendeletre — kizárta a tanácskozásokból, mert többféle visszaélést vett észre.

Ily tapasztalatra János (de Prato) domokos, Arioli Péter ferenczes, Pangiotai (Pangiota, Paignote) János ágostonos és Dmi János cisztérizi rendtag az egyetemhez fordulnak és kéri a titoktartó eskü letévésének jogát.

Az egyetem meghallgatja kérésüket. 1318. nov. 13-án az egyetem kancellára, aki akkor a hittudományi kar dékánja volt, továbbá Salaladin Olivér, egyetemi rektor előtt megjelent a négy szerzetes. Közöket mellőkre tették és így esküdtek meg: Bármely állásba jutnak is az életben, az egyetem kiváltságait, szabályait és dícséretes szokásait sértetlenül megtartják és titkait megőrzik.¹⁾

A citeauxi nagykáptalan a Bernardinumot a párisi egyetem jelentős részének tartotta. 1322-ben így nyilatkozik róla: A párisi egyetem, melynek *nem csekély része a Bernardinum*, mint az erőnyek és a bölcseségnek elsorangú forrása, fényének sugarait mindenfelé szétöntvén, a mindenséget bevilágítja.

Miért is, hogy a tudomány világának sugarai minél szélesebb körben terjedjenek szét, a nagykáptalan minden apátnak megparancsolja, hogy alkalmas rendtagokat a régi határozatok értelmében küldjenek a Bernardinumba. Akit a vizsgálók (visitatores) ezen érdeemben hanyagnak találják, a nagykáptalan tekintélye alapján büntetéssel is kényszerítsék a régi határozatok megtartására. Aki pedig ellenszegülne, a legközelebbi nagykáptalanan föl kell jelenteni.

Gondoskodott a nagykáptalan arról is, hogy a Bernardinum tagjai között kifejlődjék az együvértartozás, a közszellem is. Ezért rendeli el, hogy a hittudományhallgatók — kivéve az úgyban fekvő betegeket — mind az ebédlőben, mind a betegszobában közös költségen és együtt étkezzenek. S hogy

¹⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 227—228. l.

megfelelő ellátásban részesülhessenek, a közös pénztárba évenként mindegyik 14 párisi márkát fizet.¹⁾

Jó (II.) János francia király a Bernardinumot 1361. febr. havában nagy figyelemre méltatja. Elmondja róla, hogy ezt mint a párisi egyetemnek egyik *tujiát*.²⁾ eddig is védelmében részesítette. Ezután maga és utódai nevében megígéri, hogy pártfogását rá a jövőben is kiterjeszti. S ennek közvetlen gyakorlójául a párisi prépostot ki is nevezi.³⁾

Maga a citeauxi nagykáptalan (1422.) is úgy nyilatkozik, hogy a Bernardinum a *párisi egyetem testének tujiá*.⁴⁾

A Bernardinumot, valamint a többi szerzetesrendek kollégiumait is, a párisi egyetem részül tekintették. A kollégiumok tanárai az egyetem hittudományi facultásának tanárkarába tartoztak. Mint ennek tagjai, együttesen, de meg külön is megjelennek előttünk.

Cereampii (Carus-Campus) János cisztercezi rendtag 1334. január 2-án Párisban a theologia magistere. Ő is egyike azon 29 párisi magisternek, akik VI. Fülöp francia királyhoz a testtől elvált lélek állapotára nézve véleményt terjesztettek föl.

XII. Benedek pápa őt 1335-ben a montpellier-i hittudományi intézethez jelöli ki lectornak.⁵⁾ Vele egyidejűleg Rivapulloi Vilmost, a hittudományok mesterét meg, aki a Populetum (Poblet) kolostornak volt tagja, a toulouseiba küldi ugyancsak lectori minőségben. Azon esetre, ha nem fogadnák őket szívesen, a bolbonei apátnak, Vilmosnak, jogában áll a »vallis-

¹⁾ Statuta Capituli Generalis anni 1322. nov. 1. et 2. (*Martens et Davand: Thesaurus novus Aneecd.*, T. IV. 1509—1510. l.)

²⁾ »Johannes, rex Francorum, monasterium religiosorum prioris et scholarium collegii S. Bernardi Paris. existentium laudatum in gardia regis ratione studii et Universitatis Paris., cuius membrum unum existunt.» (*Denifle: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 72. l.*)

³⁾ *Denifle: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 72. l.*

⁴⁾ . . . »applicent assistentiam alioe matris Universitatis Parisiensis, Collegium hoc adscribentis in membrum sui corporis venerandis. (Stat. Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1421. nr. 29. in Codicem Lucernensi. — Már itt megjegyzem, hogy a luczerni kódex évét mindig eggyel fölbre kell venni.)

⁵⁾ *Denifle: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 429—431. l.*

magna«-i és »grandissilva«-i apátokat censurával is kényszeríteni elfogadásukra.¹⁾

1349. máj. 19-én a párisi egyetem tanárai között látjuk Jánost (de Galonistontibus), a cherlieui (Carus-Locus) cisztercezi kolostor tagját.²⁾

Ez azért nevezetes adat, mert látjuk, hogy Jánost, mint a Bernardinum magisterét, a párisi egyetem hittudományi karának tagjául tekintették.

Azon levélben, melyet a hittudományi kar V. Orbán pápához 1362. nov. 23-án küldött, Nivellai³⁾ Guido cisztercezi szerzetessel, a St. André de Goffier (S. Andreas de Gouffern) apátság tagjával, mint a párisi egyetem hittudományi karának egyik tanárával találkozunk.⁴⁾

Ugyanez a Nivellai Guido szerepel 1363. máj. 19-én, midőn többedmagával összeállt és a háborúskodás következtében nagyon felszaporodott szegények részére ispotály szervezésén fáradozik.⁵⁾ Ugyancsak vele találkozunk 1364. nov. 15—23-án is a párisi egyetem 21 hittanára között, midőn Foullechat Dénes perében eljárnak. Sőt kivüle ugyanekkor még János magister is — Citeauxból — tanár a párisi egyetemen.⁶⁾ Ezen utóbbi 1365. júl. 3-án a párisi Szent Bernátt kolostor perjele.⁷⁾

1375. szept. 13-án találkozunk *Jossianum Nicasius* magis-

¹⁾ Acta Capituli generalis an. 1335. in Bibl. nat. Paris. ms. lat. 10894. fol. 168. (*Denifle: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 431. l.*)

²⁾ . . . »letantes firmiter sperabamus sacre Scripture professores studii Parisiensis« . . . »nobis infrascriptis in dicta facultate theologica Parisius rogentibus.« (*Denifle: Chart. Univ. Par. T. II. Sec. I. 624. l.*)

³⁾ *Denifle: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 79. jegyz.*

⁴⁾ Ugyanitt látjuk a többi rendek tagjait is egyetemi tanári minőségben: »Item magistris de Ordinibus, fratribus Amando de Ordine Minorum, Guillermo de Freavilla Ord. Praedicatorum, Jacobo de Arenceyo Ord. fratrum Heremit. sancti Augustini, Guidoni de Nivella Ord. Cisterciens. monacho Sancti Andree de Goufferno, Johanni Goulain Ord. fratrum beate Marie de Monte Carmeli. de plena remissione peccatorum suorum.« (*Denifle: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 79. l.*)

⁵⁾ *Denifle: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 164. l.*

⁶⁾ »Guido de S. Andrea de domo S. Bernardi, Ord. Cisterce . . . »Johannes de Cistercio de domo S. Bernardi predicta.« (*Denifle: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 122. l.*)

⁷⁾ *Denifle: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 135. l.*

terrel, a Royaumont (Regalis Mons) cisztercei apátság tagjával.) Ő mint a párisi egyetem hittudományi karának tagja szerepel. Őt is kihallgatják azon kérdésben: Vajjon Paduai Marsilius és Jandunoi János könyvét kifordította le francia nyelvre?²⁾

Jossiaume Nicasius 1378. nov. 17. és 1379. okt. 28. között meg mint L'Amone (Eleemosyna) apátja, szintén a párisi egyetem magisteri között szerepel.³⁾

A párisi egyetem hittudományi doctorai között látjuk 1385. aug. 16-án Olerius Péter ciszterci rendtagot a grand-selvei (Grandis-Silva) kolostorból.⁴⁾ Később a Bernardinum provisorra lett.⁵⁾

Blancardi János párisi kancellár ügyében őt is kihallgatják, mint a Bernardinum tényleges tanárát.

Ő ekkor java korban — harminczötödik életévében — van.

Elmondja, hogy a kancellár hozzá is elküldte a »signeturum«-ot, vagyis azt a czédulát, melyben tudára adta a »licentia« elnyerésének idejét. S ő ezért 12 solidust érő bursában a kancellár kezéhez 18 frankot küldött. Ezekből 3 a kancellár családját, 15 pedig magát a kancellárt illette. Mindezt azonban teljesen szabad elhatározásból, rá senki sem kényszerítette, és az ily szokás a Bernardinumban már régebbi keletű.⁶⁾

Ezen érdekes dologban még egy másik cisztercei rendtag — Johannes de Dunis (?)⁷⁾ — szerepel. Róla Hokeleni János mester azt vallotta, hogy a párisi kancellárnak, mielőtt »licentia«-t kapott volna, posztót, tollat és a posztó helyett pénzt küldött.⁸⁾

János (de Montesono) domokosrendi szerzetes vallási tanának és főlebbezésének elítélésére a párisi egyetem a leg-

¹⁾ Denifle: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 227. l. 12. jegyz.

²⁾ U. az.: U. o. 225—226. l.

³⁾ U. az.: U. o. 247. l.

⁴⁾ U. az.: U. o. 396. l.

⁵⁾ U. az.: U. o. 398. l. 8. jegyz.

⁶⁾ U. az.: U. o. 415. l.

⁷⁾ U. az.: U. o. 420. l. 49. jegyz.

⁸⁾ U. az.: U. o. 419. l. XIII. pont.

java erőket szemelte ki. Ezek között van Péter (de Alliaco), Egyed (de Campis) és János (de Novacilla) — mindmegannyian a theologia magisteri —, továbbá Péter (de Allainvilla) benedekrendű, a kánonjog doctora.

Novavillai János, mint tudjuk, cisztercei szerzetes, s így érdekel bennünket, hogy ő az említett tudósok társaságában, Rómában, 1388-ban, gyorsan és becsülettel megoldotta feladatát.¹⁾

A párisi egyetem értesült, hogy egyes tanárok egészen magán helyeken tartanak előadásokat. Mivel ezeknél a nyilvánosság, vagyis a kellő ellenőrzés hiányzik, s így sok visszaélés fordulhat elő, az egyetem 1276. szept. 2-án a Cardinetumon épült cisztercei Szent Bernát kolostorban (Bernardinum) gyűlést tart és elhatározza, hogy ezentől — a grammatikai és logikai tanulmányokat leszámítva — egy »magister« és »baccalaureus« se tartson magán helyeken előadást. Aki ezen túlteszti magát, az egyetem kebeléből kizárják.²⁾

Azt az élés ellentétet is, mely a párisi egyetem bölesészeti »facultas«-át a jogival és orvosival szembeállította, a párisi Szent Bernát kolostorban (Bernardinum) egyenlítették ki 1279. okt. 19-ike előtt.³⁾

1283 előtt még egy gyűlésről tudunk, mely szintén a Szent Bernát kolostorban folyt le. Ezt a bölesészeti kar (magistri et scholares artium) tartotta.⁴⁾

A párisi egyetem 1381. máj. 20-án is a Bernardinumban ülésez. Itt mondja ki határozatilag, hogy az egyetemnek mind a négy facultása az egyetemes zsinat határozatához ragaszkodik⁵⁾ s ezt az uralkodók, a főurak és főpapok körében levélben is iparkodik érvényre juttatni.⁶⁾

1385 táján ismét a bölesészeti kart látjuk ülésezni a Bernardinumban.⁷⁾

¹⁾ Denifle: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 500. l.

²⁾ U. az.: T. I. 538—539. l.

³⁾ U. az.: U. o. 578. l.

⁴⁾ U. az.: U. o. 616. l.

⁵⁾ Itt a nagy schismáról van szó.

⁶⁾ Denifle: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 582. l.

⁷⁾ U. az.: U. o. 409. l.

VII. Kelemen, a francia király, a herezegek és a főurak jó indulatát annyira meg akarta nyerni, hogy a párisi egyetem több jeles emberének az egyházi egység érdekében megnyilatkozó szavát meg se hallgassák. Czólját el is érte. Mert az egyetem több ízben tett már lépést, de sikertelenül. 1390-ben *is egybegyűltek az egyetemi tanárok vagy 300-an a Bernardinumban s elhatározták*, hogy ismét kísérletet tesznek a királynál. Szónokul magok közül egy theologia tanárt választottak. Ezt nagy nehezen a király elé bocsátották. Fel is használta az alkalmat. Alapos okokkal bizonyította, hogy az egyházi megoszlásnak véget kell vetni, mert a schismából ezer baj származik; a veszedelmes botrány megszüntetésére mindenkinek, de főleg a királyoknak és fejedelmeknek közre kell működniök. De mivel mind az egyházi, mind a világi hatalom hallgat, a párisi egyetem emeli föl szavát ezen kérdésben.

De még ezen határozott lépés is eredménytelen maradt. Mert a király nemcsak hogy meg nem hajolt az egyetem óhaja előtt, hanem a schisma kérdésében teljes csendet parancsolt; s erről ezentúl csakis a királyi fölség megsértésével lehetett beszélni.¹⁾

1393. febr. 26-án a párisi egyetemnek mind a négy facultása a Bernardinumban tartotta ülését. A hittudományi kar 23 doctora között látjuk Mátét (de Dunis) a Szent Bernát apátság perjelét.²⁾

A Bernardinumot tehát a párisi egyetem részéül tekintetjük. Nem oly értelemben ugyan, hogy a Bernardinum nélkül Páris egyeteme megszűnt volna egyetem lenni. Vagyis a Bernardinum nem integrans, hanem csak olyan része az egyetemnek, amelynek tanárai az egyetemi tanárok testületéhez tartoznak; növendékei jogosítottak az egyetemi gradusok megszerzésére; tanrendszere meg lényegében az egyetem követelményei szerint alakul. Mindez pedig a Bernardinumot legelsőrangú tanintézet alakjában mutatja be.

¹⁾ Denifle: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 595. l.

²⁾ «Matheo, priore Sancti Bernardi Parisiensis.» (Denifle: Chart. Univ. Paris. T. II. S. II. 605. l.)

IV.

A Bernardinum legkiválóbb tagjait egyetemi tanárokkul szemelték ki. Meghasonlás a Rendben a Bernardinum miatt. A rendtagok küldése a Bernardinumba. A Bernardinum reformálása. A Bernardinum a Rend tulajdonába megy át. Fegyelem a Bernardinumban. Templomának újjáépítése. A baccalaureusok és licentiatusok esküje a rend határozatainak és jogainak megtartására. A Bernardinum tanárainak sorrendje.

A Bernardinum legkiválóbb tagjait egyetemi tanároknak szemelték ki. A clairvauxi apát már az 1251-iki nagykáptalanon keresztül vitte, hogy a Párisban tanuló rendtagok közül három, ha megválasztanák is őket apátnak, nem kényeszeríthető az apátság elfogadására. Ezekről ugyanis úgy reménykedtek, hogy Párisban rendes hittudományi tanszékhez juthatnak. Ez pedig a rend érdekében kívánatosabb volt.¹⁾

1266. sept. 12-én meg a nagykáptalan a clairvauxi apátnak adja meg a jogot, melynek értelmében a párisi rendi tanulók közül a három vagy négy legiválóbbat visszatarthatja, s ezeket akarataik ellenére az apátság elfogadására nem lehet erőltetni.²⁾

1255-ben a Rend belső egységét nagy veszedelem fenyegette. A cîteauxi főapát, III. Guido, ugyanis elmozdította állásától István clairvauxi apátot. Erre okot azon tény szolgáltatott, hogy István, minden nagykáptalani intézkedés nélkül, pusztán pápai kiváltság alapján, Párisban egy kollégiumot alapított saját szerzetesei részére.

A pápa azt követelte, hogy Istvánt ismét helyezték vissza állásába. Guido erről mitsem akart tudni. Már-már válság állott a küszöbön. Végre is úgy sántult el az ellentét 1257-ben, hogy István a pápai kiváltságról lemondott.³⁾

A nagykáptalan több ízben intézkedett, hogy az apátok alkalmas s eléggé képzett egyéneket küldjenek a »studium generale«-ra. Így az 1278-iki megköveteli, hogy a Bernardinumba oly rendtagokat küldjenek, akiknek megvan a kellő életkoruk.

¹⁾ Martene et Durand: Thesaurus nov. Anecdót. T. IV. 1394. l. nr. 2.

²⁾ Denifle: Chart. Univ. Paris. T. I. 458. l.

³⁾ Winter: Die Cistercienser des nordöstlichen Deutschlands. II. 158. l.

alicséretes életűek, derék szerzetesek és annyira tanultak, hogy náluk szép haladásra lehet kilátás. Ha pedig valamely apát más szabású egyént küldene ide, a clairvauxi apátnak joga van őt visszaküldeni.¹⁾

A citeauxi nagykáptalan minden korban átérezte a tudományosság becsét, mert a böles és tanult férfiakban a Rend virágzásának és hírnevének biztosítékait látta. Miért is 1312-ben elrendeli, hogy az egyes apátságok a párisi és a többi rendi tanintézetekbe, tehetségük szerint és a létszám arányában, hivatott egyéneket küldjenek.²⁾

Mindemellett is még sok helyütt merült föl mulasztás. Miért is az 1330-iki nagykáptalan szigorú hangon elrendeli, hogy a parancs vétele után kiki két hó lefolyása alatt elküldje hivatott emberét a »studium generale«-ra. Aki másként cselekszik, a templomba nem léphet. Az atyapátoknak és visitoroknak meg kötelessége, hogy az ily hanyag egyéneket engedelmségre szorítsák.³⁾

A nagykáptalan előtt már többen panaszkodtak azon bajok miatt, melyek a Bernardinumot omésztkik. A nagykáptalan tudja, hogy ennek egészséges reformálása az egész Rendnek előnyére válnék. Ezért küldi ki 1307-ben a citeauxi és a clairvauxi apátot a helyszínére, hogy saját tapasztalataik alapján mindazon változtatásokat megtegyék, amelyeket szükségesnek vélnek,⁴⁾ sőt még a büntetéstől se tartózkodjanak, ha ezt helyén valónak tartják.⁵⁾

¹⁾ Martene et Durand: Thes. nov. Anecd. T. IV. 1466—1461. nr. 2.

²⁾ . . . «Cum doctrina sacra sit de his, que maxime pertinent ad salutem animarum, et per sapientes et per clericos possit Ordo noster vigere non modicum et multipliciter honorari: statuit Capitulum Generale, ut ad Studium Parisiense et alia Studia solemniter mittantur persone idonee et apte ad proficiendum secundum facultates abbatiarum vel numerum personarum.» (Statuta Cap. Gen. Ord. Cist. n. 1312. nr. 7., in Collectione monasterii Augiæ-Maioris, — Pst. *Janauschek Lipöl* de. ír szívességéből.)

³⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. n. 1330. nr. 2. (Martene et Durand: Thes. nov. Anec. T. IV. 1516.)

⁴⁾ Winter: Die Cistercienser des nordöstlichen Deutschlands. III. 254. l. nr. 2.

⁵⁾ . . . «committit, ut personaliter ad locum needant et ibidem

A clairvauxi apátság a párisi Bernardinum miatt pénz-zavarba jutott. Hogy a terheken könnyítsen, 1320. okt. havában a Bernardinum épületét magának a ezisztereci rendnek és a nagykáptalannak eladta. De azt a 104 párisi márkát, melyet még Alfonz, a poitiersi és toulousei gróf, adományozott, visszatartotta magának azon húsz szerzetes költségeinek földözésére, akiket ő volt köteles eltartani.

V. Fülöp francia király 1321. február havában járul ezen adásvevéshez.¹⁾ A citeauxi nagykáptalan még ugyanezen év szeptemberében egyezik bele.

A nagykáptalan rendelkezéséből az adásvevés részleteit is megtudjuk.

Ezek szerint a párisi Bernardinum tulajdonjoga és összes joghatósága a ezisztereci rendre és a nagykáptalatra száll át. Ezeket illeti meg a kétszáz toursi márka évi jövedelem és az összes ingóságok, melyek értéke 1000 márkára is felrüg.

A nagykáptalan örül, hogy a Bernardinum sorsában ily változás történt, mert ezt a rendre és magára az intézetre is előnyösnek találta. Csak erre az alkalomra kiküldötte a citeauxi, la fertei, pontignyi, morimondi, preuillyi (Prulliacum) és bolbonei (Bolbona) apátokat, akik közül a két utóbbi a hittudományok magistere volt. Megbízta őket, hogy az adásvevési szerződést, a Bernardinum helyzetét és szervezetét teljesen úgy készítsék el és állapítsák meg, amint jónak látják.

Jövyöre azonban maga a Bernardinum és benne a rendelkezés joga a nagykáptalant illeti meg. De a Bernardinum »visitor«-át évenként a nagykáptalan tanácsosai (definitores) választják — és pedig évenként más ágból.

Az ágak ily sorrendben következnek: Citeaux, La Ferté, Pontigny, Clairvaux, Morimond. A vizsgálat (visitatio) rendes ideje Szent Iván napja; alapos okból azonban máskorra is tehető.

A Bernardinum provisorát és gazdáját (cellerarius) szintén a tanácsosok választják évről-évre. Végül hozzájárul a

ordinem et pontant et reformant, prout honori et universitati Ordinis viderint expedire.» (Statuta Cap. Gen. Ord. Cist. n. 1307. nr. 2.) in Collectione monasterii Augiæ-Maioris.)

¹⁾ Denifle: Chartul. Univ. Par. T. II. Sec. I. 241. l.

nagykáptalan azon anyagi visszatérítéshez is, melyet a kiküldött hét apát a clairvauxi apátság részére megítélt.¹⁾

Érdekes, miként intézkedik a nagykáptalan a Bernardinum tagjaira nézve.

Azon hittudományhallgatók, akik előadó napokon a fontosabb theologiai előadásokon hanyagságból nem jelennek meg, vagy pedig a Bernardinumon kívül egyházzogot hallgatnak, a »provisor« részéről megrovásban részesülnek. S ha ez nem használ, a »provisor« az engedetlen nyomban haza küldi azon apátságba, ahova tartozik. Akik azonban ekkor sem engedelmekednek s a helyett, hogy hazatérnének, faluról-falura kóborolnak, mint szökevények bűnhődnek. Aki pedig csak azért, hogy a »magisters«-séget vagy »lectors«-ságot elérje, a rendhez nem tartozó egyéntől levelet, támogató kérést vagy fenyegetést eszközöl ki, teljesen alkalmatlanná válik azon fokozatok viselésére, — ha csak a nagykáptalan fölmentést nem ad neki.²⁾

A nagykáptalan tartama alatt a tanácsosok (definitör) annyira el voltak foglaltva, hogy a Bernardinum vezetését és fejlesztését célzó határozatok megalkotására nem jutott idejük. Ezért látta a nagykáptalan szükségesnek határozatilag kimondani, hogy a citeauxi, la fertéi, pontignyi, clairvauxi, morimundi s preuillyi (Prulliacum) apát és a tényleges »regens« által tett, vagy esetleg teendő intézkedéseket helybenhagyja és megerősíti.³⁾

De még ennél tovább is megy. Meghagyja nekik, hogy a Bernardinumot — ha szükséges, más alkalmas elemek bevonásával is — reformálják, alkossanak hasznos és üdvös törvényeket és szabályokat, amelyek által a Bernardinum virágozzék, tagjai meg előbbre juthassanak a tudományban — a szerzetes életmód⁴⁾ megtartásával.⁵⁾

¹⁾ Martene et Dur.: Thes. nov. Anecd. T. IV. 1508—1509. l. nr. 13.

²⁾ Statuta Capit. Gener. a. 1322. nr. 8. (Martene et Durand.: Thesaurus nov. Anecd. T. IV. 1511. l.)

³⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1322. nr. 5. (Martene et Dur.: Thesaurus nov. Anecd. T. IV. 1516. l.)

⁴⁾ Deville: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 253. l.

⁵⁾ Ugyanekkor rendelkezik a nagykáptalan a montpellier-i és toulouséi tanintézetek reformálásáról is, — és pedig így: »Reformationem vero studii Tolosani committit idem capitulum de Bona-fonte, de Bolbona, de Bona-Valle abbatibus doctoribus in sacra theologia et abla-

Az 1323-iki nagykáptalan az előző évben kiküldött bizottság munkáját az utolsó betűig helybenhagyta és megerősítette, — leszámítva azon részletet, mely megszabja, hogy azon tanulók, akik a betegszobában (infirmatorium) esznek, ugyanitt éneklik el a hálaimát.¹⁾

Úgy látszik, hogy a Bernardinum reformálásában nem volt köszönet, mert az 1333-iki nagykáptalan ismét szükségesnek találta, hogy új reformátorokat küldjön ki. Hyenekül látjuk Clairvaux, Hídeg-forrás (de Fonte Frigido) és Bolbone apátját, akik közül az utóbbi a hittudományok doktora volt.

Ezek feladatukat meg is oldották több életre való rendszabály megalkotásával. Ezeket maga a nagykáptalan is egészségeseknek találta. Miért is 1334-ben megerősítette és a Bernardinum »provisor«-ának és »alprovisor«-ának meghagyta, hogy életbe lépésekre és érvényben maradásukra legyen gondjuk.²⁾

A Bernardinum feladata és természete megkövetelte, hogy kebelében nevének megfelelő egyház legyen. S mivel az eddigi helyiség éppen nem felelt meg a várakozásnak, az újjáalakítás kérdése elodázhatatlan lön. A megfelelő költség azonban nem volt kéznél. Miért is a nagykáptalan módokról gondoskodik, hogyan lehetne azt előteremteni.

Első sorban is a római szék beleegyezttével a rend lelki javaiban, vagyis bucsuban akarja részesíteni — életökben és haláluk után — mindazokat, akik ezen templom újjáépítésére adakoznak. S ezen tervéről minden rendi tartományt (provincia) értesíteni kíván és meg akarja nyerni az ügynek a francia király jóindulatát is.

tibus Grandis-sylvae in plenaria ordinis potestate. Quod si omnes praedicti doctores adesse non potuerint, duo ex eis cum abbate Grandis-sylvae dictum reformationis negotium exequantur. Reformationem autem Montis-pessulani studii dictum capitulum de Ponte-frigido, de Mansiade et de Valle-magna abbatibus committit in capituli potestate plenaria sub hac forma, quod si omnes interesse non potuerint, duo ex ipsis altero se debite excusante, negotium exequantur.» (Martene et Durand.: Thesaurus nov. Anecd. T. IV. 1511. Statuta Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1322. nr. 8.)

¹⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1323. nr. 6. (Mart. et Dur.: Thes. nov. Anecd. T. IV. 1514. l.)

²⁾ Deville: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 253. l.

Majd meg, hogy az építkezést minél előbb meg lehessen kezdeni, ilyképen határoz: Tíz éven át minden apát és apátnő köteles 100 márka jövedelem után 12 denárt fizetni. Ezen összeget az atyaapát vagy a visitator veszi át, midőn a hivatalos vizsgálatot tartja, és átadja a nagykáptalannak. Ennek nevében a négy legrégebb apátság apátja veszi kezébe és teszi zár alá a Bernardinumban. Amelyik apát nem fizet, a kirótt összeg kétszeresét veszik meg rajta.

Azon összeget is az egyház építésére fordítják, melyet a nagykáptalannak végrendeletileg hagytak, vagy amit alanniznaként fizettek és a jövőben fizetnek.¹⁾

XII. Benedek pápa, aki maga is ciszterzei szerzetes és a Bernardinumban theologia tanár volt, 1338. márcz. 13-án csakugyan bucsut enged a hívek részére és biztatja őket, hogy az építésre váró egyház javára adakozzanak.²⁾

Már több rendtagról észrevették, hogy mihelyt valamely tudományos fokozatot (gradus) elértek, kezdték magukat túltenni a rendi szabályokon. Keménynek találták a Rend ígáját, pedig példányképeknek kellett volna lenniök. Ezért mondja ki az 1327-iki nagykáptalan, hogy a rendi baccalaureusok, mielőtt őket magisterré avatásuk előtt a párisi kancellárnál bemutatnák, kötelesek a párisi Szent-Bernát kolostor káptalanán, a provisor és más tanulók jelenlétében, megesküdni, hogy a rendi határozatokat, kiváltságokat és szabadságokat mint magisterek is megtartják és másoknak sem engedik meg, hogy ellene eselkedjenek.

Ezen alkalommal azon óhaját is kifejezi a nagykáptalan, hogy ezen eljárás a többi hittudományi intézetekben is meghonosodjék. Sőt még a »licentiatus magister«-ektől is megvárja az esküt. És pedig, ha apátok, otthon, saját káptalanukban, ha pedig nem apátok, a tanintézet székhelyén esküsznek meg.

A provisorok, magisterek és baccalaureusok még közjegyzőről és hiteles tanuról is gondoskodnak, akik azután az eskü letévéséről közokiratot állítanak ki.

¹⁾ Statuta Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1322. nr. 3. és 4. (*Martens et Durand: Thesaurus novus Anecdót. T. IV. 1510. l.*)

²⁾ *Denifle: Chart. Univ. Par. T. II. Sec. I. 253. l.*

Ezen eskü letévésére azon rendtagok is kötelesek, akik esetleg püspökök lesznek.³⁾

Az 1330-iki nagykáptalan azt határozza, hogy a Szentírás tanárai (cursores) ne vágjanak egymás elé, hanem amily sorrendben vezették a tanfolyamokat, úgy lépjenek elő a »Sententiá«-k tanszékére.⁴⁾ Az 1331-iki nagykáptalan még hozzáteszi, hogy ha erre eléggé alkalmasok.⁵⁾

Épen ez a nagykáptalan mondja ki, hogy a baccalaureusságra törekvőket az imént érintett határozat épen úgy kötelezi, mint a licentiandusokat. S mindegyiköktől elvárja, hogy fokozatot (gradus) sem szóval, sem kéressel, sem más módon nem kérnek, hanem — mint szerzeteshez illik — türelemmel néznek azon intézkedés elé, melyet elüljárójuk jönnek elő. Aki pedig másként eselkednék, a hittudományi intézetben magasabb fokozatot nem viselhet, hanem úgy, amint van, el kell mozdítani a tanárkodástól.

A cursorok és lectorok, amely nap az előadásokat megkezdik, a konventben esznek; de a konventnek boron kívül semmivel sem kedveskedhetnek.⁶⁾

V.

A montpellier, toulousai és oxfordi rendi hittudományi intézet. Az összes rendi »studium generale«-k s így a Bernardinum szervezése. A rendi iskolázás előírása. A főbb apátságok apátjai doctorok.

A ciszterzei rendnek a párisi Bernardinummal teljesen egyező kollégiuma volt még Montpellierben, Toulouseban és Oxfordban.

A montpellieriről már az 1252-iki nagykáptalan rendelkezik, midőn fölötte a S. M. de Valmagne (Vallis-Magna) kolostor apátjának épen olyan joghatóságot biztosít, mint aminőt a clairvauxi Párisban gyakorol; mert a montpellier ház való-

¹⁾ *Winter: Die Cistercienser des nordöstlichen Deutschlands. III. k. 281—282. l. nr. 2.*

²⁾ *Denifle: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 304. l.*

³⁾ *U. az: U. o. 347. l.*

⁴⁾ *U. az: U. o. 347. l.*

ságos része a «Valmagne»-inak s a párisival azonos kiváltságoknak tulajdonosa.¹⁾

Ezen határozatnak már csak részletezését képezi a nagykáptalannak 1279-iki rendelkezése, amely szerint a montpellier-i szerzetesek ép úgy tartoznak engedelmeskedni a S. M. de Valmagne (Vallis-Magna) apátjának, s épen úgy alája vannak rendelve, mint a párisiak a clairvauxi apátnak.²⁾

A grand-selvei (Grandis-Sylva) apát a nagykáptalantól engedélyt kér, hogy Toulouseban (Tolosa) hittudományi intézetet szervezhessen. A nagykáptalan 1281-ben hozzájárul a tervhez; de kiköti, hogy két év alatt az épület is elkészüljön, és tanárságra hivatott «lector»-ról is kell gondoskodni. Az új intézet mindenben a párisi módjára alakul meg.³⁾

Cornovaille (Cornubia, Quimper, Corentina, Corisopituma) comese azon ajánlattal lépett föl a citeauxi nagykáptalan előtt, hogy a rend részére Oxfordban hittudományi intézetet épít. A nagykáptalan ezen ajánlatot 1280-ban nagy köszönettel és hálával fogadta el. Jogi viszonyait teljesen a párisi Bernardinum mintájára állapította meg s épen úgy a thamai apát alá rendelte, mint a Bernardinumot a clairvauxi alá.⁴⁾

Az 1289-iki nagykáptalan a rendi hittudományi intézetekkel részletesen foglalkozik. Azon meggyőződésben, hogy akik tanult emberek, úgy ragyognak mint a csillag az égen, — de meg a pápa és a bíborosok, a rendnek ezen jóakarói biztatására is, elhatározza a nagykáptalan, hogy a párisi, montpellieri, toulousei, oxfordi és stelli hittudományi intézeteket ezután is fentartja és azok kezében és joghatósága alatt hagyja, akik eddig is vezették.⁵⁾ Azon szerzetes rendtag, aki ezek élén áll, nem perjel, hanem provisor. Ennek helye a karban jobb felől

¹⁾ Statuta Capituli Generalis Ordinis Cisterciensis anni 1252. nr. 18. (Martene et Durand: Thesaurus novus Anecd. T. IV. 1398. l.)

²⁾ Denifle: Chartul. Univ. Par. T. I. 578. l.

³⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1281. nr. 30. (Martene et Durand: Thes. nov. Anecd. IV. 1478. l.)

⁴⁾ Statuta Capit. Gener. Ord. Cist. a. 1280. nr. 20. (Martene et Durand: Thesaurus novus Anecd. T. IV. 1472. l.)

⁵⁾ A rendi «studium generale»-k szervezésére és reformálására már az 1288-iki nagykáptalan a citeauxi és a clairvauxi apátot küldötte ki. (Martene et Dur.: Thesaurus nov. Anec. T. IV. a. 1485. nr. 5.)

mindjárt az apát után van. Ő a hittudományi hallgatók közül senkit sem küldhet haza pusztán azon apát beleegyezése alapján, akinek joghatósága alá a hittudományi intézet esik. Noviciust a hittudományi intézetek székhelyén is szabad fölvenni. S ezek mindegyike azon szabadságot és kiváltságot élvez, melyet a párisi Bernardinum.

Utasítja ezután a nagykáptalan a viennei (Franciaország), tarantaisi (Tarantasiensis), iwerduni (Ebredunensis), arlesi (Arelas, Arelate), aacheni (Aquensis), narbonnei (Narbo), bourges-i (Bituricensis), auchi (Auxitanensis), tarragonai (Taracensis) és bordeauxi (Burdigalensis) rendi tartományok összes apátait, hogy az ő tartományukban, vagy e körül levő rendi hittudományi intézetekre — a theologiai és bölcséleti ismeretek megszerzése czéljából — a következő karácsony után küldjék el egyéneiket, s ezek mindegyikének eltartására 10 toursi márkát fizessenek.

Nehogy azonban ezen általános rendelkezés félreértésre adjon okot, részletesen is megjelöli a nagykáptalan azon területeket, ahonét az egyes hittudományi intézetek a tagokat kapják. Így az egész viennei, tarantaisi, iwerduni, arlesi, aacheni provinciából, a narbonneiból Toulouseig, a bourgesiből pedig, ameddig a rhodezi (Ruthenensis), limogesi (Lemovicensis) és clermonti (Claramontensis) egyházmegyék terjednek, a montpellier-i iskolába, — a narbonneiból meg Toulouse-on túl, továbbá az auchi, bordeauxi és tarragonaiból, leszámítva a pompelonai egyházmegyét, a bourgesiből, ameddig az albiai (Albigensis), cahorsi (Cadurcensis), mendei (Mimatensis) és Le puisi (Aniciensis) egyházmegyék nyúlnak, és a grand-selvei (Grandis-Sylva) apátságtól leszármazott összes apátságok a toulousei intézetbe kötelesek küldeni egyéneiket.

Az angolországi (Anglia), walesi, skót, ír és britanniai kolostorok részére Oxfordot, — a spanyolok, navarraiak, portugalliak, castíliaiak és leóniak számára meg «Stella»-t jelöli meg tanulmányi helyül a nagykáptalan.

Azon tagoktól, akiket ezen hittudományi intézetekbe küldenek, elvárja a nagykáptalan, hogy elég korosak, tisztességtűk és az alapvető ismeretekben annyira otthon legyenek, hogy náluk sikeres haladásra lehessen kilátás.

A rendi hittudományi intézetekben kolduló szerzet tagja nem lehet lector.¹⁾

Mivel Páris a tudományok legkiválóbb helye és minden felsőbb tanintézetnek (studium) a forrása: megengedi a nagykáptalan, hogy az egyes apátságok bármely rendi tartományból vagy országból szabadon, tetszésök szerint: küldhessék tagjaikat a párisi Bernardinumba. S hogy a rendi főbb hittudományi intézetek — a montpellier-i, toulouse-i, oxfordi és stelli — minél jobban virágozzanak, mindazon apátok, akik alá ezen intézetek tartoznak, kötelesek két szerzetest a párisi Bernardinumban saját költségökön tartani. Így remélték, hogy az egyes hittudományi intézeteket majd kellő számú s kiváló képzettségű egyénekekkel lehet ellátni.

Ezenkívül meghagyja a nagykáptalan a lyoni és besanconi rendi tartomány, Burgundia, Francia, Brabantia, Flandria, Normandia, Németország (Almania) és Slavonia összes apátainak, hogy saját tagjaikat a párisi Bernardinumba évenként karácsony után küldjék el a szokásos költséggel — egyre-egyre 10 toursi márkát számítottak — ellátva. Harmincz szerzetes után egyet, negyven után meg kettőt volt köteles az apát a Bernardinumba küldeni. A személyek kiválasztása az atyapát vagy a »visitator« jogköréhez tartozik.²⁾

Apát ezen rendi tanintézetek egyikében se lakják, ha csak az atyapát vagy a konvent bele nem egyezik.

Azon apátok, akik ezen határozatokat a megszabott határidőn belül végre nem hajtják, és azon atyapátok és visitátorok, akik az ily hanyagságot elnézik, — a legközelebbi nagykáptalanon kötelesek tetteket kiengesztelni és szigorúan bűnhődnek.³⁾

Mivel az ész képtelensége oktalanságot és tévedést szül, a tudomány előtt meg mindenki meghajol, az 1281-iki nagykáptalan megengedi, hogy, a mely kolostorban legalább nyolcz szerzetes (monachus) rendtag van, ne csak a hittudomány, hanem a többi szakok részére is szervezzenek iskolát. Ide azután

¹⁾ *Julianus Paris*: *Nomasticon Cisterciense, seu Antiquiores Ordinis Cisterciensis Constitutiones*, 1892. 439—441. l.

²⁾ *Denifle*: *Chartul. Univ. Paris*, T. II, Sec. I, 38—39. l.

³⁾ *Jul. Paris*: *Nomasticon Cisterciense* 441. l.

más rendi kolostorok is elküldhetik egyéneiket, de ezeknek költségeit is ők viselik.⁴⁾

Az 1292-iki nagykáptalan érvényben hagyja azon régiebb határozatokat, melyek a rendi tanulóknak iskolába küldését szabályozták. Az összes rendi tanintézetek szervezését, fejlesztését és reformálását meg — a régiebb eljáráshoz híven — a citeaux-i és a clairvaux-i apátra bizza.⁵⁾

Az 1295-iki nagykáptalan megtiltja, hogy az apátok egyéneiket a rendi tanintézetek mellőzésével máshova küldjék. Aki másként cselekedett vagy cselekszik, kötelessége nyomban visszahívni az emberét. Az a szerzetes meg, aki idegen tanintézetet látogat — ha csak vitatkozás (disputatio) végett nem — szökevény számba megy.⁶⁾

Az 1300-iki nagykáptalan megköveteli, hogy ahol legalább 60 szerzetes rendtag van, legyen iskola is, melyben rendi lector tanítson. S ez ott is kívánatos, ahol kevesebb a szerzetesek száma hatvannál. Az a kolostor, melyben rendi lector tanít, más rendi tanintézetbe nem köteles küldeni senkit. De ahol nincs lector, onnét az apátoknak karácsony körül el kell küldeniök szerzetesöket a tanfolyamra. Aki e tekintetben hanyagnak bizonyul, mindaddig nem ülhet az apáti székbe, míg a parancsnak nem engedelmeskodik s ezen fölül még a legközelebbi nagykáptalanon bocsánatot kell kérnie. A tanfolyamokra menő egyének kiválasztásánál az apát a konvent nagyobb és józanabb részének tanácsával éljen.⁷⁾

A nagykáptalan valósággal önmagához méltóan szívén viselte a rend érdekét. 1301-ben is az lebeg szemé előtt, hogy a rend a világ ködének közepette mint az égbolt fénye tündükljön. Miért is megköveteli, hogy az apátságok a »studium generale«-ra küldés dolgában szigorúan tartsák meg a rendi

¹⁾ *Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1281. nr. 9. (Martene et Durand: Theas. nov. Anecd. T. IV. 1475. l.)*

²⁾ *Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1292. nr. 3. (Martene et Durand: Theas. nov. Anecd. T. IV. 1487. l.)*

³⁾ *Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1295. nr. 3. (Martene et Durand: Theas. nov. Anecd. T. IV. 1489—1490. l.)*

⁴⁾ *Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1300. nr. 2. (Martene et Durand: Theas. nov. Anecd. T. IV. 1496. l.)*

határozatokat. A tartásdíjat is küldjék meg husvétra a provisor kezeihez. Amelyik apát ezen túlteszi magát, mindaddig nem léphet az oltárhoz, míg mulasztását jövő nem teszi. Kivétel alá csak azok esnek, akik szegények, s ezen alapon a citeauxi apáttól fölmentést kapnak.¹⁾

Az 1306-iki nagykáptalan meghagyja az apátoknak, hogy a rendi tanintézetekbe ne kiskorú és tehetégtelen, hanem olyan egyéneket küldjenek, akik a grammatikai tanulmányokban már otthon vannak, s így a logikát is könnyedén elbírák és szép kilátásra jogosítva. Ha pedig valamely helyről más szabású egyén érkeznék, a provisornak kötelessége nyomban visszaküldeni.²⁾

A XIV. század első tizedeiben a főbb apátságok apátjai rendszerint hittudományi doctorok voltak. Így tudjuk ezt 1322-ben a morimondi (III. Walter), a la fertői (Johannes de Mareilly), a preuilly-i (Jacobus de Divione), a bonnefonti (Guillelmus de Aura), a hobonei (Guillelmus Curti) és a homevauxi (II. János) apátokról.³⁾

Ennek megvolt a maga egyszerű oka. Mert eddig az az intézkedés volt érvényben, hogy az apátok, ha jönnek látták, apátságuk megtartásával fölkeresték a rendi kiválóbb tanintézeteket s itt megszerezték az egyetemi fokozatot (gradus). Ezen szokásból azonban — a sok jó mellett — ezer baj is keletkezett; mert az apátok távolléte idején kolostorukban a rend többé-kevésbé felbomlott, — s így a testület sorvadása fenyegetett. Ezért mondotta ki az 1322-iki nagykáptalan, hogy az apátok ezután nem hagyhatják el kolostorukat iskolák látogatása czéljából.⁴⁾

¹⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1301. nr. 2. (*Martene et Durand: Thesaurus nov. Anecd. T. IV. 1498. l.*)

²⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1306. nr. 3. (*Martene et Durand: Thesaurus nov. Anecd. T. IV. 1505. l.*)

³⁾ *Denifle: Chartul. Univ. Par. T. II. Sec. I. 253. l. jegyz.*

⁴⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1322. nr. 6. (*Martene et Durand: Thesaurus nov. Anecd. T. IV. 1510—1511. l.*)

VI.

XII. Benedek pápa nyilatkozata a cziszterczi rendről. A »Benedictina«-kban a rend egész tanulmányi rendszerét szabályozza. A rendtagok elosztása a rendi »studium generale«-kon. A Bernardinumba küldés. Fizetség a Bernardinum tanárainak és tanulóinak ellátása czimén. A Bernardinum jeles tagjainak jogi helyzete. A tanári állások betöltése a Bernardinumban és a többi »studium generale«-n. A tanárok tulajdonságai. A »Benedictina«-k érvényben tartása.

XII. Benedek pápa cziszterczi szerzetes volt. A rendben Furnói Jakabnak hívták s mint író volt ismeretes.¹⁾ Egész önérzettel hirdeti magáról, hogy serdülő korától fogva állandóan viselte a rend igiját; benne, növendékségétől kezdve, hosszú időn át fejlődött; úgy a rendben, mint ezen kívül különféle rangfokozaton ment keresztül, mignem végre, habár — mondja ő szerényen — érdemtelenül, a pápai székre jutott. S habár, mint az egyház feje, mindegyik szerzetes rend felvirágzásán buzgólkodik, — a cziszterczi rendre a benső kegyelet és szeretet érzületével tekint, s ami ennek jólétére és virágzására szükséges, szívesen megteszi. Mert a cziszterczi rend tündöklök, mint a hajnali csillag: tettekkel és példával harczol; a szemlélődő és ártatlan élet érdemeivel s a dícséretes és jámbor cselekedetek gyakorlásával serényen buzgólkodik; az isteni tisztelet végzésében szorgalmas, hogy saját és mások üdvét előmozdítsa; a hittudomány tanulmányozásában törekvő, hogy a felsőbb hatalomnak teljes ismeretére jusson; a szeretet gyakorlásában készséges és kiváló, hogy az Úr törvényét végrehajtsa; fokozatosan az erények tetőpontjára emelkedett, s így érdemessé lön, hogy az egyház kiváltságokkal és kedvezményekkel lássa el.

De, midőn még a rend kebelében élt, meggyőződött, hogy a testületnek az egészséges szervezet mellett bajai is vannak.²⁾ A citeauxi nagykáptalanhoz írt levélben némely rendtagnak visszaéléséről és fékezhetetlen vakmerőségéről beszél.³⁾ Ezek

¹⁾ *Denifle: Chart. Univ. Par. T. II. Sec. I. 322. s.* — Ugyancsak Jacobus de Furnóról van szó a 415., 424., 440. és 441. l.

²⁾ *Jul. Paris: Nomasticon Cisterciense. 473—474. l.*

³⁾ »12 Augusti Benedictus XII. ad Capitulum generale scribit se Constitutionem edidisse, persuasum »quod ordo propter abusum et ineffre-

gyógyítását pedig szíven hordozza. Miért is Vilmos citeauxi, János la fertéi, János clairvauxi s Raynald morimondi apátokat magához hivatja és velök a teendőkről tanácskozik.¹⁾

Az említettekén kívül ott van még Rómában Curti Vilmos a bolbonei (Bolbona) és István a haute-combei (Alta-Cumba) apát, — természetesen mindegyik a megfelelő kísérettel.

Huzamos ideig lehettek Rómában, mert rendi küldetésök költségeinek fődözésére 13,000 forintot vettek föl kölesön.²⁾

Nem érdektelen, hogy *Szigeti István* (Stephanus de Insula) magyar ágostonos szerzetes megvizsgálására, midőn magisterré akarták avatni, egyik censornak Curti Vilmost küldte ki VI. Kelemen pápa.³⁾

A tárgyalás XII. Benedek pápára nem volt nehéz dolog. Régi ismerősökkel állt szemben s a rendi szükségleteket is nagyon jól ismerte. Körültekintő figyelmé a ciszterci rend életnyilvánulásainak úgyszólván mindegyikére kiterjed. Vizsgálódásunk körébe azonban ezúttal csak azon mozzanatok esnek, melyek a rend tagjainak felsőbb kiképzését illetik.

XII. Benedek pápa előtt az a czél lebeg, hogy a rendnek minél hivatottabb hittudományi tanárai legyenek. Ezért terjeszkedik ki intézkedésében a rend egész tanulmányügyére, s még az előhaladottabb korú hittudományhallgatókra és doktorokra is.

Rendelkezése szerint a rendnek ezentúl Párisban, Oxfordban, Toulouseban és Montpellierben lesznek a »studium generale«-i. A stellait (S. M. de Estrella), mivel a toulouse-ihoz közel esik, Salamancába kell áttenni, Bolognában is szükséges egy tanintézet szervezése; miért is, amint lehet, házat kell szerezni. A salamancái és bolognai intézet azon apát joghatósága alá esik, akit a nagykáptalan ezzel megbíz. Metzben csak részleges intézet (particulare studium) szükséges, amelyben az

nam audaciam nonnullorum professorum ipsius multum concussus existit hactenus spiritalibus incommodis. (Deville: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 450. l.)

¹⁾ *Jal. Paris:* Nomasticon Ord. Cist. 474. l.

²⁾ *Deville:* Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 450—451. l.

³⁾ *U. az:* U. o. T. II. Sec. I. 571. l. jegyz. — Ez a Curti Vilmos 1361. jún. 12-én halt meg. (U. az: U. o. T. II. Sec. II. 221. l. 4. jegyzet.)

alapvető ismereteket sajátíthatják el. S épen ezért itt a morimondi ág, vagyis a németországi kolostorok részére házat kell vásárolni.⁴⁾

A tanulókat az egyes tanintézetek között XII. Benedek így osztja el: A viennei (Franciaország), tarantaisi (Tarantaisiensis), iwerduni (Ehredunensis), arlesi (Arelate), auchenai (Aquisensis), narbonnei (Narbo), bourgesi (Bituricensis), auchi (Auxitanensis), tarragonai (Tarraconensis), saragossai (Caesar-Augusta), bordeauxi és toulousei rendi tartomány (provincia) területéről Toulouseba és Montpellierbe mennek; akik eddig Stellaba küldték egyéneiket, azok részére ezentúl Salamanca lesz a tanulmány színhelye, — leszámítva a Navarrába eső apátságokat, mert ezek Toulouset keresik föl; az olaszok Bolognát, az angolok, skótok, valesiek és irrek Oxfordot látogatják; a németek, vagyis a morimondi ághoz tartozók részére a metzi iskola kötelező. — Clairvaux főkapátságait azonban ennek látogatására nem lehet erőltetni.⁵⁾

Mindez a rendelkezés azonban Párist nem érinti. Mivel az itteni iskola a többinél kiválóbb és minden tanintézetnek forrása, ide — tekintet nélkül a nemzetiségre vagy a leszármazásra — mindegyik apátság küld egyéneket, de csak bizonyos körülmények között.

Az apátok a párisi Bernardinumba az atyapát vagy a visitator és a konvent tanácsára szemelik ki az egyéneket, akiknek nagyon is tanulékonyaknak és a haladásra alkalmasaknak kell lenniök.

Az a kolostor, amelyben negyven szerzetes rendtag él, a Bernardinumba két tagot küld. Ahol a szerzetesek száma harmincz-negyven között van, onnét egynek kell Párisba mennie. Így tehát hazai kolostoraink közül is többen — Pilis, Zircz — küldtek ide rendtagot, mert ezekben már a XII. és XIII. században hatvannál több szerzetes tartózkodott.⁶⁾ Ahol meg a létszám 18—30 között váltakozik, onnét akár Párisba,⁷⁾

⁴⁾ *Henriquez:* Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cisterciensis. 1630. 102. l.

⁵⁾ *Jal. Paris:* Nomasticon Cisterciense. 489. l.

⁶⁾ *Békefi Rémy:* A pilisi apátság története. I. köt. 241. l.

⁷⁾ *Jal. Paris:* Nomasticon Cisterciense. 489—490. l.

akár a többi rendi hittudományi intézetek bármelyikébe egy tagot küldenek.¹⁾

Akiket a Bernardinumba szántak, október 1-én, vagy legalább e körül meg kellett érkezniök Párisba. Más rendi tanintézetnél Lukács (okt. 18.), vagy Mindenszentek napja (nov. 1.) volt a megjelenés ideje.²⁾

XII. Benedek pápa rendelkezéséből megtudjuk, mily összeget fizettek a Bernardinum tanárainak és a tanulók ellátása czímén.

A »magister« a rend közös pénztárából 80, saját kolostorától meg 25 toursi márkát³⁾ kap évenként; a »baccalaureus« a rendtől is, meg a saját kolostorától is külön-külön 25 toursi márkát; a »lector« a közösből 10, saját kolostorától meg 20 toursi márkát. A Bernardinum növendéke részére pedig az illető kolostor 20 márkát fizet évenként; — ebből azonban az összes költségnak ki kell kerülnie.

Látjuk tehát, hogy a tanároknak szép fizetésök volt; de meg a tanulók ellátásáról is fényesen gondoskodtak.

Érdekes a párhuzam, melyet a párisi és a többi tanintézetek tanárainak és tanulóinak ellátása között vonhatunk.

Ezen utóbbi iskolákban a magister 40, a baccalaureus meg 30 toursi márkát kapott az atyaapáttól. Mindegyikben kellett lennie egy lectornak, aki a Szentírás szövegét értelmezte. Ennek saját kolostorától 15 toursi márká; az intézet gazdájától (cellarius) meg 100 solidus járt. A tanulók pedig — itt azonban a párisiakról és metziekéről nincsen szó — saját kolostoruktól 15 toursi márkát kapnak s ellátásuk ebből telik ki.

Ezen egybehasonlításból látható, hogy Párisban mind a tanároknak, mind a tanulóknak több járt; sőt a magisternek Párisban másfélszer annyija volt, mint másutt. Ebből pedig

¹⁾ Érdekes tudni, hogy a morimondi ágiból kiharjadzott kolostorok, vagyis a németek, ha bennök 18—30 szorzatos rendtag élt. Metzbe egy-egy tagot küldöttek az alapvető ismeretek megszerzése végett. (*Jul. Paris; Nomasticon Cisterciense*. 490. l. nr. 33.)

²⁾ *Jul. Paris; Nomasticon Cisterciense* 490. l.

³⁾ A márka értéke körülbelül 21 frt 60 kr. volt. (*Pantler Gyula; A magyar nemzet tört. az Árp. kir. alatt*, I. köt. 77. l.)

méltán következtethetünk azon rangbeli különbözősége is, mely a párisi és a többi iskolák között megvolt.¹⁾

Az egyes apátok és atyaapátok a tanulókkal egyidejűleg kötelesek az ezek után járó összeget is megküldeni a tanintézet pénztárába. Aki a fizetéssel megkésik, a következő hónapban már az ellátás összegén kívül még a kétszeresét is köteles megfizetni. Ezt azután megfizetik. Az egyik felét a többi tanulók közös költségeire fordítják; a másik felén pedig az illető tanuló részére könyveket vásárolnak. Ha pedig az apát ezen kétszeres összeget hat hó lefolyása alatt sem fizeti meg, nem lépheti át a templom küszöbét. Ugyanígy bünhődik az is, aki ennyi idő alatt a kijelölt rendtagot nem küldi el az intézetbe. Amelyik apát ezen büntetést három hónapon át viseli és az okot nem hártja el, egyházi ténykedést nem végezhet.

Az intézet gazdája és mindazok, akik ebben pénzt kezelnek, eskü alatt ígérnek, hogy hűségesen sáfárkodnak. A kiadásról és bevételről minden hó végével beszámolnak az intézet magisteré, lectora, baccalaureusa, provisora és hét megbízható tanuló előtt, akiket e czélra a provisor, magister és baccalaureus kiszemelnek.²⁾

A rendi felsőbb tanintézetekben — a párisiban is — a tanulók lelki ügyeit a »provisor« vezeti. Ő büntet és feloldoz, amint az egyes apátok szoktak eljárni saját szerzeteseikkel. Mindemellett is az egyes apátok hatalma saját egyéneik fölött nem szűnik meg még az intézetben belül sem. A párisi Bernardinumnál azonban nem egészen így áll a dolog. Mert, ha valaki a Bernardinumban nagyon kiválik s a baccalaureus-ságra vagy a magisterségre hivatottnak ígérkezik, a citeauxi apátnak jogában áll, hogy — a Bernardinum magisteréi, baccalaureusai és provisorá tanácsára — az illető sorsába beleavatkozzék. Megparancsolhatja ugyanis az illető apátjának, hogy a szép reményekre jogosító egyént ne szólítsa haza, hanem hagyja tovább is az intézetben. Itt azután tanulmányai folytatási alapján megszerezheti a baccalaureusi és magisteri ran-

¹⁾ *Henriquet; Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cisterciensis*. 103. l. — *Jul. Paris; Nomasticon Cisterciense*. 490—91. l. nr. 34.

²⁾ *Henriquet; Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cisterciensis*. 103. l. — *Jul. Paris; Nomasticon Cisterciense*. 491. l. nr. 36. és 35.

got és működhetik mint lector — a nagykáptalan szándéka szerint. Ha azonban valamelyik rendi hittudományi intézetnél szükség volna lectorra, a nagykáptalan az ilyen jeles egyént akkor is alkalmazhatja ezen állásra, ha még nem szerezte is meg a baccalaurensi vagy magisteri czímet.¹⁾

A rend a Bernardinumot a többi rendi hittudományi intézetektől a tanári és elöljárói állások betöltésénél is élesen megkülönböztette. A Bernardinum magisterét, baccalaureusát, lectorát, provisorát, gazdáját (cellarius) és más tisztviselőit a citeauxi nagykáptalan szemelte ki. Ha ezek közül valaki időközben kiülne vagy hivatalának nem tudna megfelelni, a legközelebbi nagykáptalanig a visitator gondoskodik a helyettesítésről.

A többi hittudományi intézetekben csak a magisterek, vagyis az elsőrangú tanárok kinevezése függ a nagykáptalantól; a másodrendű tanszékek és a kisebb hivatalok betöltése az egyes tanintézetek atyaapátjának hatásköréhez tartozik.

Ha a rendi »studium generale«-kon — a bolognai, salamancai és metzi tanintézetekről nincs szó — magisterre van szükség, a nagykáptalan ezt első sorban a Bernardinum tagjai közül köteles kiszemelni. S csak ha itt nem találma, fordulhat a többi hittudományi intézethez. Ha pedig itt sem találkoznék hivatott ember, vagy pedig baccalaureust keresnek, ekkor is a Bernardinumban tekintenek először körül, — s csak másod sorban a többi rendi »studium generale«-n.²⁾

Akiket a nagykáptalan »magister«-ül vagy »baccalaureus«-ul kiszemelt, kötelesek a megbízatás előtt meghajolni, — sőt erre egyházi censurával is kényszeríthetők. S megfordítva — az egyes »studium generale«-k ügyeit intéző atyaapátoknak azon egyéneket, akiket a nagykáptalan kiválasztott, »magister«-ként vagy »baccalaureus«-ként el kell fogadniok; s rájuk várakozik a feladat, hogy egész ellátásukról s ennek költségeiről a megszabott módon gondoskodjanak.³⁾

¹⁾ *Jul. Paris: Nomasticon Cisterciense*, 492. l. nr. 37. — *Henriquet: Regula, Constitutiones et privilegia Ordinis Cisterciensis* 103—104. l.

²⁾ A metzi tanintézet lectorát és többi tisztviselőjét a morimondi apát választja és nevezi ki. (*Jul. Paris: Nomasticon Cisterciense*, 493. l.)

³⁾ *Henriquet: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cisterciensis*, 104. l. — *Jul. Paris: Nomasticon Cisterciense*, 492—493. l. nr. 39.

A »magister«-ek ne keressék a pompát, ne éljenek fényesen, hanem előadásukat alázatosan és szerényen tartsák. Nekik való ételekkel táplálkozzanak; szolgálatukra legyen elég egy papi cseléd (servitor clericus).¹⁾

Éredeti, miként akarta XII. Benedek pápa a külsőségnek még legkisebb jelét is távol tartani a szigorú életű rendtől. Elrendelte, hogy mielőtt valaki valamelyik rendi »studium generale«-n a magisteri tanszéket elfoglalná, a helybeli provisor s — amennyire lehet — a tanintézet összes hallgatói jelenlétében esküt kell tennie. Ebben megfogadja, hogy a magisteriség elnyerésekor, előtte vagy utánna sem ételre, sem ruhára, sem egyébre — valójában áldomásról van itt szó — nem költ és más által sem költet, sőt még rokonainak és jóbarátainak sem engedí meg, hogy 1000 toursi ezüstről többet költsenek.

XII. Benedek pápa a baccalaureusokra is előírta az esküt. Eszerint ők a baccalaureusi tanszék elfoglalásakor, előtte és utánna semmiféle mulatságot nem rendeznek s mások által sem rendeztetnek, — mi több rokonaikat és barátait is letiltják mindenféle áldomás fizetéséről.

A párisi egyetemen törvény volt, hogy a bibliai tanszékre csak olyan egyén ülhetett, aki ugyanott hét éves tanfolyamot végezett. A »Sententiá«-k tanárától pedig megkövetelték, hogy előbb tíz évig volt legyen a párisi egyetem növendéke.

Habár a Bernardinum a párisi egyetem kiegészítő része volt, XII. Benedek pápa mégis kivételt tesz rá nézve Páris egyetemének törvényei alól. Elrendeli ugyanis, hogy aki a rendnek párisi vagy más »studium generale«-jén hat évig tanult, a párisi Bernardinumban a Szentírás tanszékét elfoglalhatja. Aki meg nyolcz évi tanfolyamot tud felmutatni, a »Sententiák« előadására is vállalkozhatik. A pápa erősen hangsúlyozta, hogy ezen intézkedését még az egyetem kiváltságával szemben is érvényesnek tekinti.²⁾

Mint látjuk, tehát a Bernardinumban is ugyanazt taní-

¹⁾ *Jul. Paris: Nomasticon Cistere*, 493—494. l. nr. 39. és 40. — *Henriquet: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cisterciensis*, 104. l.

²⁾ *Henriquet: Regula, constitutiones et privilegia*, 105. l. — *Jul. Paris: Nomasticon Cisterciense*, 494. l. nr. 41.

tották, amit az egyetemen. Kezdték a Szentírás magyarizálásával. Ez úgy történt, hogy a tanár a Szentírás egyes könyveit pontról-pontra fejtegette. A tárgyalás zsinórnémértékű tiszteletre méltó Beda, Rhabanus Maurus és a »glossa ordinaria« szolgált.¹⁾ Ezután következett Lombardi Péter »Quatuor libri Sententiarum«-jának ismertetése.

XII. Benedek pápa tartós életet szeretett volna biztosítani intézkedésének. Ezért hagyja meg, hogy az ő rendeleteit — melyek együttesen »Benedictina« név alatt ismeretesek — a legközelebbi nagykáptalantól kezdve minden nagykáptalanon, továbbá minden egyes cisztercezi kolostor káptalanján (capitulum) évenként egyszer, az összes rendtagok jelenlétében fölolvassák.²⁾

Ezenkívül szigorú censurát kapcsolt a rendeletek megsértéséhez. S még ez alól is csak a citeauxi apátnak adta meg a föloldozás jogát.³⁾

De még ez a körülmény sem volt elég, hogy a »Benedictinák« egész összességökben életbe lépjenek. Legalább XII. Benedek pápa az 1336-iki káptalant sürgöli, hogy határozatainak főleg a tanulókra vonatkozó részét léptesse egészen életbe; mert eddig egyik-másik helyen nem igen tartották meg. 1339-ben is felpanaszolja a nagykáptalan előtt, hogy nagy megilletődéssel hallotta azon hírt, mely szerint a »studium generalé«-kba küldendő tanulók ügyében kiadott rendeletét némely apát figyelmen kívül hagyta. Miért is követeli, hogy intézkedését a nagykáptalan ezeknél is érvényre juttassa.⁴⁾

¹⁾ Mihályfi Ákos: A papnevelés története és elmélete. I. köt. 63. l.

²⁾ Jul. Paris: Nomasticon Cisterciense. 494. l. nr. 42. — Henriques: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cisterciensis. 105. l.

³⁾ U. az: U. o. 498. l.

⁴⁾ Doniffo: Chartul. Univ. Par. T. II. Sec. I. 451. l.

VII.

Pegyelem és fizetség a Bernardinumban. A Bernardinum reformálása és anyagi helyzetének biztosítása. A Bernardinum összes ügyeinek rendezése 1350-ben.

Általános meggyőződés volt a Rendben, hogy a Bernardinum rendkívül hasznos intézet. Miért is a nagykáptalan süröni megemlékezik róla s rendeleteivel segíteni iparkodik rajta.

1338. szept. 12-én szigorúan meghagyja, hogy azon várbán, mely a Bernardinum új egyháza mellett emelkedik, senki se töltsé az éjert; ha csak a magister és a baccalaureusok valakinek — legalább is másodmagával — erre engedélyt nem adnak. Ezen intézkedéssel a nagykáptalan elejét akarta venni azon lehetőségnek, hogy valaki esetleg nőekkel jöjjön össze az illető helyen. Aki ezen rendelet ellen vétett, tüstént elbocsátották a Bernardinumtól.

Érdekesek a nagykáptalannak (1338) többi határozatai is.

Az intézeti pénztárba mindegyik tanuló 10 párisi márkát fizet. Aki nem teszi le az összeget, mindaddig nem részesül a közös ellátásban, míg a hátralévő részt is be nem fizeti. Aki kelleténél később érkezik is a Bernardinumba, az sem fizet kevesebbet 10 márkánál. Egyik apát sem részesítheti a Bernardinumban levő emberét külön ellátásban, mert ebből sok visszaélés, s így a Rendre szegényen háramolnék. Ha a Bernardinum tagja az intézetet idő előtt elhagyja, a pénztáros nem köteles a letett összegből neki bármit is visszaadni, ha csak a távozás okát törvényesnek és szükségesnek nem tudja. Amelyik tanuló Remig napján — vagyis megérkeztekor — az ellátás költségeinek felét teszi le, ha husvét után — vagyis a második félévben — is maradni akar, az összeg másik felét, sőt még 40 solidust is köteles lefizetni; mert különben el kell hagynia a Bernardinumot. Aki a közös ebédnél vagy vacsoránál nincs jelen, külön nem találhat neki, — leszámítva, ha az ebéd vagy vacsora tartama alatt az intézetben tartózkodik.¹⁾

¹⁾ Doniffo: Chartul. Univ. Paris. S. II. Sec. C. 479. l.

A eziszierezi rend sokáig méltán önérettel tekinthetett hittudományi intézeteire, — főleg a párisira. A növendékek erényes élete s a hittudományok, főleg az egyházi szónoklat elsajátításában és begyakorlásában kifejtett szorgalom a Rend hírnevét messze földön emelte. S hogy különösen a párisi Bernardinum mily dúsán növelhette a rendi dicsőséget, magától a nagykáptalantól tudjuk meg. Hiszen e szerint a Bernardinumban a hittudományokat hasonlíthatatlanul bővebben és tökéletesebben adták elő, mint a rend többi tanintézeteiben. *De önzöllt is ám oda a rendi hallgatóság minden katolikus nemzet köréből, amely csak létezik az ég alatt.*¹⁾

Időközben (1339) azonban változás esett a dologban. A Bernardinum tagjai közül némelyek az erényes életre és a hittudományokra édes keveset adnak. Egyik-másik megteszi azt, hogy fölfegyverkezve és világi öltözetben éjjel-nappal csavarg egyik faluból a másikba: itt azután oly éllhetetlenül viselkednek, hogy a világi hatóság őket elfogatja, fegyveres erővel bekiséri és Páris várába csukja. Már ekkor is, de meg midőn a katonaság őket a Bernardinumba visszakisérte, a Rendre ezer szégyent hoztak.

De hogy ilyen dolog a jövőben elő ne forduljon, az 1339-iki nagykáptalan a Bernardinum provisorát így utasította: Ha ez a Bernardinum valamelyik tagjáról a föntebbiekhez hasonlót tudna vagy gyanítana, a magisterrel és a baccalaureusokkal tüstént tanácskozzék, közös megállapodás után haladéktalanul küldje vissza az ily gyanús egyént saját kolostorába s egyúttal írja meg az illető apátjának az eltávolítás okát. Ez meg azután a könnyelmű egyént érdeme szerint büntesse, — s ha kell, zárja is be, hogy az eseten mások is bőségesen okuljanak.

Arról is értesült a nagykáptalan, hogy a Bernardinum tagjai, egyes ünnepiességek alkalmával, a szolgálatban, étkezésben, játékokban és összejövetelekben — a nemzetiégek szerint — különféle, oktalan és szokatlan újításokat hoznak be. Ebből azután nagy eltérések keletkeznek; a rend fegyelme megernyed,

¹⁾ . . . . «Parisius, ubi sacre theologie scientia per amplius et perfectius octavis studiis incomparabiliter exercetur et ubi de natione catholica, que sub celo est, zelatores copiosius ineffabili divina providentia congregantur.» (*Denifle: Chartul. Univ. Par. T. II. Sec. I. 483. l.*)

a tanulók jó hírneve és haladása pedig megesappan. Miért is a nagykáptalan az offajta újdonságokat szigorúan eltiltja. Aki pedig ezután sem hagyta fel velük, az intézet kebeléről teljesen leszakítja s a közös pénztárt előtte elesukja.

Ugyanígy járnak azok, akik bizonyos ünnepeken a Bernardinumban tilos játékokat folytatnak, illetlenül viselkednek, a kúriákön és kertéken keresztül zeneszerekkel tánczolnak, vagy ilareczsal, fegyveresen és világi öltözetben ide-oda járnak, és akik éjjel a hálóteremből kifutkosnak, s ezáltal másokat zavar-
nak. A világi embereknek pedig tilos volt ilyen eszközöket tartani.

Inast vagy írődeákat (scriptor) a Bernardinumnak egyik tagja sem tarthatott, — leszámítva a baccalaureusokat és lecto-
rokat — hacsak ezen czímen külön összeget nem tett le. A gazdának az engedelmesség parancsa alatt meghagyta a nagykáptalan, hogy a Bernardinum kapuját, a «Completorium» eléneklése után, az év minden részében — télen-nyáron egyaránt — zárja be, nehogy valaki rossz czélből bárkit visszartartson az intézetben. Aki ezt sem tartja meg, kenyeret, bort és »pitanciá«²⁾ egy napig nem kap.

A nagykáptalan határozata szerint a Bernardinum minden egyes fölszentelt tagjának két hetenkint egyszer kellett gyónnia és miséznie: aki nem volt misés, két hetenkint áldozott.³⁾

A bajon azonban rögtön nem lehetett segíteni. A kérdésel az 1340-iki nagykáptalan is jónak látta foglalkozni. Megtiltja az egyes apátoknak, hogy olyanokat küldjenek a Bernardinumba, akik nem tanulnak, hanem idejüket csavargással töltik el.⁴⁾ A citeauxi és a többi négy első apátnak pedig megbagyja, hogy az ilyenek visszahívására gondjuk legyen.

Míndezek után is az 1341-iki nagykáptalan különös dolgokról értesül.

Hallomásu szerint a Bernardinum tagjai közül többen megteszik, hogy a szerzetes öltönyt levetik, e helyett világi

²⁾ »Pitancia« alatt a régi ezisziereziék olyan ételt értettek, mely a szokott ételszámon kívül esett, — s rendszeren hal-, tojás- és sajtból állt. (*Békefi Benig: A párisi apátság története, I. köt. 40. l.*)

³⁾ *Denifle: Chartul. Univ. Par. T. II. Sec. I. 483—484. l.*

⁴⁾ *U. az: U. a: 484—485. l.*

ruhát vesznek magukra, s így járnak a kolostorban és másutt is. Ezenkívül még más is kitélik tőlük.

Ezen okból a nagykáptalan a pontignyi és a clairvauxi apátot a rend költségén kiküldi a vizsgálat megejtésére. Utasítja őket, hogy a vizsgálatot a Bernardinum összes viszonyaira kiterjesszék. A büntösöket esukják el, küldjék ki, csapják el, vagy büntessék úgy, ahogy nekik tetszik. Ha szükségesnek találják, világi karhatalmat is alkalmazhatnak. S amely reformokat helyén levőknek tartanak, teljes joggal életbe léptethetik.¹⁾

A XIV. század közepe táján Párisban nagy volt a drágaság. A citeauxi nagykáptalan ennek tudatában jókor gondoskodott, nehogy a Bernardinum pénztára előre kiürüljön, s így a tanulókat — nem kis szegényekre a Rendnek — idő előtt kénytelen legyen hazabocsátani. 1343. szept. 12-én elrendeli, hogy a Bernardinum mindegyik tagja 30 párisi márkát fizet a megszabott időben; s mindegyik apát köteles ezen összeget elég jókor rendelkezésre bocsátani. A Bernardinum gazdája (cellerarius) meg a tanulókat ne halmozza el fölösleges dolgokkal. Amelyik tanuló lust akar enni, a saját pénzén megteheti, ha erre még külön engedélyt is kap. A gazda a tanulóktól befolyó összegben túl ne vegyen föl kölcsönt a Bernardinum terhére. A Bernardinumban senkinek sem lehet külön szobája, ha csak már nem baccalaureus.

Egyes apátok megtették azt, hogy »magister«-ré avatattásuk után is még a Bernardinumban maradtak. Ebből azután az illető apátságokra ezer baj hárult; mert a fejtelenség idején a fegyelem is rendesen megbomlott. Ezért rendeli el az 1343-iki nagykáptalan, hogy az apátok ezután, ha a »magister«-i fokozatot elérték, haladéktalanul térjenek vissza kolostorukba. Ezen kötelezettség alól csak a nagykáptalan adhat fölmentést.

A nagykáptalan szigorú rendelkezése azonban nem érintette János mortemeri (Mortuum Mare) apátot, aki a Bernardinumnak ekkor tényleges »magister regens«-e volt. Sőt megengedte neki, hogy mindaddig Párisban maradhat, míg az egyetem kancellára a magisteri tanszékre más valakit nem avat föl.²⁾

¹⁾ Winter: Die Cistercienser des nordöstlichen Deutschlands, III. k. 300. l. nr. 3.

²⁾ Denifle: Chart. Univ. Par. T. II. Sec. I. 540. l.

Az 1346-iki nagykáptalan utasítja az apátokat, hogy a Bernardinum tagjai után esedékes 20 toursi márkát, a pápai rendelet után megállapított időben és büntetés terhe alatt, Párisba megküldjék. Amelyik tanuló részére az összeg nem érkezik meg, az a közös ellátásból semmit sem kap. A 20 márkából azután mindegyik tanuló mindjárt az év kezdetén köteles letenni annyit, amennyit a magisterre, provisorra és baccalaureusokra nézve megállapítanak. Aki pedig ezt nem teszi s november 1-eje után is a Bernardinumiban tartózkodik, kiközösítés alá esik, s ezen fölül a magister, provisor és baccalaureusok köteleossége őt az intézetből eltávolítani.¹⁾

1348-ban meg a nagykáptalan — tekintettel a nagy drágaságra — 16 arany tallért (scutum, écu) ír elő mindegyik tanuló után a Bernardinum részére.²⁾

Az 1350-iki nagykáptalan Csehország fővárosában, Prágában, 1350-ben »studium generale«-t szervez, amely a königssaali (Aula-Regia, Zbraslaw) apát hatósága alatt áll. Megengedi, hogy ide, aki akar, küldhet egyént, — de azért a párisi egyetemi küldésre vonatkozó kötelezettség nem szűnik meg.

A Bernardinum ügyeit ezentúl is a nagykáptalan intézi. Visitatora pedig a citeauxi és a többi négy elsőrangú — a la fertéi, a pontignyi, a clairvauxi s a morimondi — apát sorban egymásután. A visitator a vizsgálatot Szent-Iván nap táján ejti meg. A Bernardinum gazdáját (cellerarius) a nagykáptalan tanácsosai választják. Ez a nagykáptalan beleegyezése nélkül kölcsönt csak azon összeg erejéig vehet föl, amely a tanulók után befoly.

A Bernardinum összes jövedelme — akár tagilleték, akár földjövedelem vagy örökség legyen — a Bernardinum gazdájának kezébe kerül. A kiadásokat is ő teljesíti s az előírt módon és időben beszámol.³⁾

Az 1350-iki nagykáptalan mély érzéssel panaszozza el, hogy több apát a Bernardinumba nem küldi el egyéneit, pedig

¹⁾ Winter: Die Cistercienser des nordöstlichen Deutschlands, III. k. 306—307. l. nr. 3. — Denifle: Chart. Univ. Paris, T. II. Sec. I. 598. l.

²⁾ Winter: Die Cistercienser des nordöstlichen Deutschlands, III. k. 315. l. nr. 15.

³⁾ Jul. Paris: Somasticon Cisterciense, 521—522. l.

a rendtagok létszáma oly nagy, hogy a »Beneditinák«-k életmében kellene küldenőök. Miért is, hogy a Bernardinum virágozzék s minél több rendtagot avasson tudóssá és boldoggá, szigorúan meghagyja a nagykáptalan, hogy az apátok október elején, Remig napkor, küldjék el a kiszemelt rendtagokat a Bernardinumba.¹⁾

Minden egyes tanuló köteles a ráeső összeget²⁾ Remig napjától (okt. 1.), vagy a Bernardinumba érkezése napjától számítva egy hónap alatt lefizetni. Aki ápril elején érkezik a Bernardinumba, az évi összegnek csak a felét fizeti. Ha pedig valaki későn érkezik meg, semmit sem engednek el neki a ráeső összegből. Aki meg az iskolaév befejezte előtt távozik az intézetből, — ha csak törvényes és szükségképi ok nem főrog főm — a lefizetett pénzből mitsem kap vissza. Ha pedig valaki meghal, vagy visszahívják, vagy elküldik, — az apátjának jogában áll mást küldeni helyette. Ennek azután a közösből mindaz kijár, amiben a másik még nem részesült. Aki a megszabott összegnél kevesebbet fizet be a pénztárba, az intézettől mit sem kap.

Aki a Bernardinumban Mindenszentek napjügg nem rójja le tartozását, még tizenöt napig várnak rá. S ha még ekkor is adós, a gazda egyszerűen haza küldi a saját kolostora költségén. Otthon azután méltó büntetésben részesül. Amely tanuló a rendes ebéden vagy vacsorán nincs jelen, külön kiszolgálásra nem számíthat, ha csak az étkezés idején az intézetben nem tartózkodott.

A Bernardinumba derék lelkületű, tanulni vágyó és tehetőseges egyéneket kell küldeni. Akiiket a Bernardinumból eltávolítanak, otthon — már csak elrettentő példái is — a legszigorúbban kell büntetni. S ezek a nagykáptalan beleegyezése nélkül hivatalt nem viselhetnek.

A citeauxi és a többi négy legrégebbi apátság apátjának

¹⁾ *Winter: Die Cistercienser des nordöstlichen Deutschlands*, III. k. 318—319. l.

²⁾ A nagykáptalan ezt 18 arany »centum«-ban állapítja meg. »Quantitatem autem bursarum anni presentis taxat pro quolibet ad XVIII. scuta auri dietum capitulum generale.« (*Winter: Die Cistercienser des nordöstlichen Deutschlands*, III. k. 319. l.)

jogában áll — a visitator meghallgatásával — az illető apátokat kényszeríteni, hogy fegyelmезetlen és lusta egyéneket hívják haza a Bernardinumból. Ha pedig valamelyik apát ezt tenni vonakodnék, vagy a visszahívott egyént ismét Párisba küldené, — büntetésül egy hallgatónak félévi tartásdíját kell lefizetnie.³⁾

A nagykáptalan (1350) eltiltja azokat a szokatlanságokat és visszaéléseket, melyeket a Bernardinum tagjai közül egyes nemzetiségbeliek szolgálat, lakmározás, játék, táncz és ruházkodás dolgában elkövettek, midőn zeneszerekkel, álarczban, fegyveresen és világiásan öltözve ide-oda esatangoltak. Ezentúl ilyen tárgyakat senki sem tarthat magánál. S ha valahogy valaki ilyes dolgot a jövőben ismételne, tüstént megszűnik tagja lenni a Bernardinumnak.⁴⁾

A Bernardinum tanulói közül írást vagy íródeákot senki sem tarthat, — ha csak ezen a czímen külön nem fizet. S aki mégis megtenné, három napig kisebb büntetésben részesül és a visitator előtt köteles megvallani tettét a káptalanban. Ha pedig valaki mánakusul, szinte szemtelenül ellenkeznék, haladéktalanul ki kell lökni az intézetből. S ezt a provisor, a »magister regens« és néhány idősebb tanuló hajtsa végre.⁵⁾

Ezentúl azon szerzetesnek, akit a Bernardinumba, vagy más hittudományi intézetbe küldenék, eskü alatt kell ígérnie, hogy a Rend kiváltságai, szabadsága és szabályai ellen sem nyíltan, sem titokban, sem maga, sem más útján soha semmit sem művel. Aki ezen esküt nem akarja letenni, nem küldhető »studium generale«-ra.

A nagykáptalan a baccalaureusokat, »magister«-ré avatásuk végett, a párisi kancellár elé terjesztette. De nekik — ezt megelőzőleg — a Bernardinum provisorja és összes tanulói előtt meg kellett esküdniök, hogy mint magisterek sem eselőkésnek a Rend kiváltságai és szabadságai ellen és másoknak sem engedik meg, hogy ezeket megsértsék. A provisor gondoskodott róla, hogy az eskütételnél legyen közjegyző (notarius

¹⁾ *Jal. Paris: Monasticon Cisterciense*, 521—523. l. — *Denifle: Chartul. Univers. Paris*, T. II. Sec. II. 1—2. l.

²⁾ *Jal. Paris: Monasticon Cisterciense*, 523. l.

³⁾ *U. az: U. o.*, 524—525. l.

publicus) és több hiteles tanú. Végül a lefolyt tényről közokiratot szerkesztettek.¹⁾

Aki a Rendben kívül álló egyéntől levelet, kérelmet vagy fenyegetést eszközöl ki, csak hogy a »magister«-i vagy »lector«-i fokozatot megszerezhesse, — ezen tényre által a Rend előtt minden hívatottságát elveszti az ily kitüntetésre, és sorsán legföllebb csak a nagykáptalan segíthet.

Az a rendtag, aki a Rend által magisterségre ajánlott egyént akár személyesen, akár más útján ebben megakadályozza, kiközösítés alá esik. S ha ez az irigy ember ily uton módon valahogy megszerezné is magának a magisteri fokozatot, magát a magisteri tanszéket mindaddig nem foglalhatja el, míg a megrövidített egyén ügye nincs elintézve.²⁾

A párisi iskolázás az egyes apátságoknak meglehetősen pénzökbe került. Másrészről meg a legjobb erőket több éven át lekötötte. Miért is a nagykáptalan 1350-ben megengedte, hogy az apátok azon egyéneket, akiket a Bernardinumban a bibliai tanszékre, vagy a »Sententiá«-kra képeztetnek, laza szófíthatják s itt egyéb foglalkozással bízhatják meg. Ha azonban később mégis az említett tanszékeken óhajtanák őket alkalmazni, ezeknek előzetesen legalább három évre ismét a Bernardinum tagjaivá kell lenniök. A Bernardinum azon tagjait azonban, akiket ily tanszékekre nem szemeltek ki, apátjaik tetszésük szerint bármikor visszahívhatják.³⁾

Az 1350-iki nagykáptalan nem engedte meg, hogy az apátok ezentúl a Bernardinumban huzamosabban tartózkodjanak. Miért is érvényteleneknek jelenti ki azon régibb nagykáptalani határozatokat, melyek az egyes apátoknak megadták a jogot, hogy apátságuk ideiglenes elhagyásával — a tudományos fokozatok megszerzése végett — a Bernardinum tagjai lehessenek.⁴⁾

Ezentúl a ciszterciezikenél is, meg más szerzetesrendek-

¹⁾ *Jul. Paris: Nomasticon Cisterciense*, 523—524. l. — *Denifle: Chartul. Univ. Paris*, T. II. Sec. II. 2. l.

²⁾ *Jul. Paris: Nomasticon Cisterciense*, 524. l.

³⁾ *Jul. Paris: Nomasticon Cisterciense*, 524. l. — *Denifle: Chartularium Univ. Paris*, T. II. Sec. II. 3. l.

⁴⁾ *Jul. Paris: Nomasticon Cisterciense*, 524. l.

nél is úgy segítettek a dolgon, hogy az olyan apátoknak, akik megválasztásukkor még nem voltak magisterok, a római szék kegyelmi uton adta meg a tanítás jogát (licentia).¹⁾

VIII.

Curti Vilmos alapítványa és jótékonyága a Bernardinumban. A Bernardinum könyvtára és kertje. A rendtagokat a Bernardinumba hanyagúl küldik; a rendtagok taníttatásának megszügegetése. A Bernardinum tanárainak esküje. A Bernardinum eljárássága. A Bernardinum tagjainak promoveálása. Visszatérés a Bernardinumban. A Bernardinum reformálása és anyagi ügyeinek rendezése.

Curti Vilmos mint frascatii (Tusculum) püspök, a ciszterciezi rend iránti hálából, amelynek egykor tagja volt s amely őt emberre tette, a Bernardinum javára igen szépen intézkedett. Tekintélyes tőkét kötött le a Bernardinum részére, olyképen, hogy 16 tanuló ebből teljes ellátást kaphasson.

Több rendi apát ezen összeget, még Curti Vilmos életében és beleegyezésével, átvette, oly kötelezettséggel, hogy ők emek fejében állandóan 16 szerzetest tartanak a Bernardinumban.

Az apátok azonban a kezökhöz került összeget saját apátságukra költötték s a Bernardinumba küldésről megfeledeztek. Más apátok meg ugyanekkor a Bernardinum egyházára örökített összeget nem akarták kifizetni.

A Bernardinum provisorai, baccalaureusai és tanulói e tapasztalatra a pápához fordulnak jogorvoslatért.

XI. Gergely pápa 1375. máj. 4-én ír Bernát²⁾ (de la Four) grand-selvei (Grandis-Silva), Olierius Péter bolbonci³⁾ és Otto (de Boysharano) calersi (Calercium)⁴⁾ ciszterciezi apátoknak. Utasításul adja nekik, hogy az illető apátokat a 16 rendtagnak Párisba küldésére és a szóban forgó összeg lefizetésére szorítsák.⁵⁾

¹⁾ *Denifle: Chartul. Univ. Paris*, T. II. Sec. II. 3. l.

²⁾ *U. az: U. o.* 221. l. 1. jegyz.

³⁾ *U. az: U. o.* 221. l. 2. jegyz.

⁴⁾ *U. az: U. o.* 221. l. 3. jegyz.

⁵⁾ *U. az: U. o.* 220—221. l.

A Bernardinumnak nagy jötevője volt Curti Vilmos líboros. Szent Bernát egyházát újjáalakította, ereklyetartókkal és egyházi ruhákkal megajándékozta s részére oly jövedelmet (redditus Pilei) örökített, melyből az egyház és a Rend már mintegy 5300 forintot megkapott. Küldött ezenkívül készpénzben 5500 forintot és a Bernardinum könyvtárát könyvekkel gazdagította.

A nagykáptalan azon felfogásban van, hogy a jeles emberek emlékét főleg azon helyen, amelylyel jót tettek, soha sem szabad elfeledni. Miért is 1395-ben elrendeli, hogy — miként már eddig is szokásban volt — Curti Vilmos halálának évfordulóján (jún. 12.) minden évben ünnepi gyász isteni tiszteletet kell tartani a Bernardinumban; s ugyanekkor a tanulók részére az intézet jövedelméből »pittantia« is jár. Ezen gyászmisét (anniversarium) a »Graduale«-könyvbe és máshova be kell jegyezni.¹⁾

Van tudomásunk a Bernardinum könyvtáráról is. De ebben olyan munkák is voltak, melyeknek használata följötte károsnak bizonyult. Ezeket akarja a nagykáptalan a közhasználathoz kizárni, midőn 1400-ban a Bernardinum rektorának, egyetemi fokozattal (gradus) bíró tagjainak, növendékeinek s mindazoknak, akik itt bármiféle tiszteletet viselnek, kiközösítés terhe alatt meghagyja, hogy a könyveket, melyeket maguk használtak, vagy másoknak kölcsön adtak, egy hó lefolyása alatt a könyvtárba visszahelyezzék; ezentúl a könyvtárból se a maguk, se mások részére semmit se vegyenek ki, leszámítva a »concordantiá«-kat, melyeket a »magister regens« és a Szentírás tanárai saját szükségletükre magoknál tarthatnak.²⁾

¹⁾ Statuta Capituli Generalis Ordinis Cisterciensis. a. 1395. nr. 2. (*Martene et Durand: Thesaurus Nov. Anecd. T. IV. 1530. l.*)

²⁾ »Attendens Generale Capitulum mutuum librorum communis librario Parisiensis Studii damnosum haecenus quam plurimum extitisse, volensque pro viribus futuris incommodis obviare, universis et singulis dicti Studii rectoribus, graduatis, scholaribus et aliis quibuscumque quacumque preeminencia in ipso Studio fungentibus, sub excommunicationis late sentencie pena vel emissionis de Studio precipit districcius, quatenus quoscumque libros penes se retentos, seu alteri mutatos infra unum mensem in dicta libraria reponere et reportare studeant. Et sub dictis penis eisdem firmiter inhibetur, ne de cetero librum aliquem,

A Bernardinumnak mindjárt az intézet mellett volt kertje is. Ennek szomszédságában lakott Flandriai Jolánta, bari (Barenensis) grófnő és Cassel úrnője. Ő szerette volna a kert egy részét szomszédos háza részére megszerezni. Kész volt bizonyos évi összeg fizetésére is.

A dolog a Bernardinum jogi intézője, vagyis a nagykáptalan elé került. Ez 1394-ben Lőrincz (de Rua) beaupréi (Bellum Pratium) apátot¹⁾ és Mátét, a Bernardinum provisorát²⁾ küldi ki, hogy Jolántával az alkudozást megkezdjék. Utasításuk értelmében maguk mellé kellett venni a tanácskozásnál a Bernardinum azon tagjait is, akiknek már valamely fokozatuk (gradus) volt. Az az összeg, amelyben megállapodnak, Jolántára nézve évenként kötelező marad. S beszámítják azon 25 párisi márkába, mely a nagykáptalan részére, minden egyes tanuló után, évenként csedékes.³⁾

Az 1387-iki nagykáptalan mély fájdalommal panaszolja el, hogy a rendi »studium generalé«-k, főleg a párisi Bernardinum, valóságos tengenek. Kevés, sőt alig akad bennök hallgató.

Ezen tényben a nagykáptalan — s igen helyesen — a tanintézetek veszedelmét ismeri föl. Miért is szigorúan megparancsolja, hogy ezután mindegyik kolostor, — bármelyik ágból és tartományból való is — amelyikben 12 szerzetes van, vagy lehet, küldjön egy-egy tanulót a Bernardinumba.⁴⁾ Ezt azután az előírt költséggel lássa el, hogy Mindenszentek táján megérkezessék.

concordantiis exceptis, quas magistro regenti et bibliensis pro suis lecturis et collationibus conceditur licentia, dum eis necesse fuerit, retinendi et habendi, alieni persone mutare, imo nec de libraria extrahere quomodolibet audeant vel presumant.» (Statuta Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1400. nr. 11. in Codice Lucernensi. — 154. *Javanskék Lépél ér séves* közlése. In Collectione monasterii Angiae-Majoris, nr. 11.)

¹⁾ *Denifle: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 551. l. 1. jegyz.*

²⁾ *U. az: U. o. 2. jegyz.*

³⁾ Statuta Capituli Generalis a. 1394. nr. 8. (*Martene et Durand: Thesaurus novus Anecd. T. IV. 1528—1529. l.*) — Collectio monasterii Angiae-Majoris a. 1394. nr. 8.

⁴⁾ *Deniflenél* (Chartular. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 463. l.) nemcsak a párisi, hanem a többi rendi tanintézetnél is van szó.

Ha valaki megkésik — és pedig két hónappal, — akkor az illető tanuló elüljárói az ellátás összegét kétszeresreu fizetik. Ennek felén a megkésített tag számára könyvet vásárolnak; a másik felét pedig a tanintézet kiadásainak fedezésére fordítják.¹⁾

Amelyik kolostorban 12 szerzetes sínes; összeáll egy másikkal, amelyik vele együtt már számít 12 rendtagot. Ezek a költséget is közösen adják össze; s négy évenként felváltva hol az egyik, hol a másik küldi az emberét a Bernardinumba.

Megtiltja a nagykáptalan, hogy valamelyik apát ezentúl az olyan egyént, akit a »Sententiá«-k, vagy a Szentírás tan-székére szántak, a Bernardinumból előbb hazahívassa, mint az illető »Sententiarius« lesz.

Kiközösítés terhe alatt megparancsolja a nagykáptalan, hogy ezentúl a kolostoron és a rendi »studium generalis«-u kívül senki sem lakhatik pusztán tanulmányi czélból. S ha tén akár a citeauxi apátnak, akár a nagykáptalannak ezzel ellentétes rendelete léteznék, — ez a jövőben érvénytelen.

Ezen nagykáptalani határozatot több bíboros,²⁾ sőt maga a pápa is jóváhagyta.³⁾

Már az 1401-iki nagykáptalan sajnálattal említi a gas-cognei és a nyugati országok apátjairól, hogy minden gazdagságuk mellett is hanyagúl küldik embereiket a Bernardinumba, amely pedig már anyi jeles egyént nevelt a Rendnek. A gimonti (Gimundus) és a berdonesi (Berdona) apátokat utasítja, hogy a nagykáptalannak az iskolásokra vonatkozó határozatait az érdekelt felekkel közöljék; a grand-selvei (Grandis-Silva), bol-bonei (Bolbona), bonnefonti (Bonus-Fons), bonne-combei (Bona-Cumba), belle-perchei (Bella-Pertica), chambonsi (Campi-Boni),

¹⁾ Statuta Capit. Gen. Ord. Cist. n. 1387. nr. 1. (*Martene et Durand: Thesaurus novus Anecd. T. IV. 1518. 1.*)

²⁾ Statuta Capituli Generalis Ordinis Cisterciensis. n. 1387. (*De-wille: Chartularium Universitatis Paris. T. II. Sec. II. 463—464. 1.*)

³⁾ A következő évi (1388.) nagykáptalan pedig megismétli: Definitionem de et super mittendis ad Ordinis studia generalia scholaribus et tenendis, sustinendis ac procurandis in eisdem anno nuper lapsa per Generale Capitulum salubriter et utiliter editam etc. (Statut. Cap. Gen. Ord. Cist. n. 1388. in Collectione monasterii Anglie-Majoris.)

mazani (Mansiada), bonnevali (Bona-Vallis) és a S. M. de valmagnei (Vallis-Magna) apátok kiközösítését nyíltan hirdessék ki; a gazdákat (cellerarius) és pénztárosokat meg szorítsák azon intézkedések megtartására, melyeket a pápák és a nagykáptalan a rendi iskolázás érdemében tettek; s ha szükségesnek látják, az egyházi bíróságot, vagy a világi hatóságot is segítségül szólíthatják.¹⁾

Bármily szigorúan követelték is a rendi határozatok, hogy az apátok Párisba és más egyetemre elküldjék embereiket, több kolostornál még 1401 után is hanyagságot látunk. A nagykáptalan azonban nem enged. 1403-ban szigorúan föllép a köteleességekkel megfellelő apátok ellen. Névszerint felsorolja őket és elrendeli, hogy 30 nap lefolyása alatt multhatatlán elküldjék a kiszemelt rendtagot, mert különben egyházi átok alá esnek. De akinek alapos oka van, 30 nap alatt előterjeszheti, s ezen úton kimentheti magát.

Ha ezen határozatról valamelyik apát értesül, — mondja a nagykáptalan — a tudósítás hozójának legalább a másolatot adja vissza és értesítse a nagykáptalant s a citeauxi apátot a rendelet kézhez vételéről.²⁾

¹⁾ Capitulum Generale dolet nonnullorum abbatum de Vasconie et Oceane (lege: Occitane) partibus duriciam et execucionem mentis, qui, licet opulenti . . . monasteriis presideant, penas . . . contra non mittentes scholares in Parisiensi Studio (1399), quod viros virtuosos et famosos in Ordine et specialiter in illis partibus produxit et producit. . . . tot et tantis sententiarum innodati laqueis . . . divina exereere audeant . . . Ideo iniungit Gimontis et Berdonarum monasterii abbatibus, quatenus difinitiones Capituli aliis annis editas factum scholarium tangentes omnibus . . . quos tangunt, notificent et publicent . . . et abbates de Grandi-Silva, de Bolbona, de Bonnefonte, de Bonacumba, de Bellapertica, de Campis-Bonis, de Mansiade, de Bona-Valle Ruthenensi et de Valle-Magna excommunicatos . . . palam denuncient; compellendo . . . etiam cellerarios et bursarios . . . ad observacionem papalium, quoad factum scholarium et Ordinis statutorum, invocato . . . iudicium ecclesiasticorum auxilio et brachii secularis . . . Et est intentionis Capituli, quod omnia et singula ad expensas abbatum et monasteriorum, quos presens tangit negocium, integraliter compleantur. (Statuta Capit. Gen. anni 1401. nr. 23. in Codice Lucernensi.)

²⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. n. 1403. nr. 1. (*Martene et Durand: Thesaurus nov. Anec. T. IV. 1542—1543. 1.*)

Az 1405-iki nagykáptalan valóságos megbotránkozással beszéli el, hogy XII. Benedek pápának, továbbá az 1387. és 1388-iki nagykáptalannak azon határozatait, melyek az egyetemekre, főleg a párisira küldést előírták, az apátok sok helyütt teljesen figyelmen kívül hagyták. S mivel egészen tudatában van azon kárnak, mely ezen néven az egyházat és az egész rendet éri, erélyes hangon megújítja, jóváhagyja és megerősíti mind a »Benedectinát«-kat, mind az 1387. és 1388-iki intézkedéseket. De itt nem állapodik meg. Az említett pápai és nagykáptalani rendeleteket megsértő apátokra kimondja az egyházi kiközösítést és felfüggesztést. Ezután a rendi perjeleknek, alperjeleknek és mindazoknak, akik a konvent káptalanain (capitulum) elnökölnek, kiközösítés terhe alatt ily parancsot ad: Várják be a négy legfőbb apátság apátjainak, vagy ezek megbizottainak felszólítását. Ha ez megérkezik, mindazokat az apátokat, akikről tudják, hogy a szóbanforgó kiközösítés vagy felfüggesztés alá estek, saját konventjük káptalanán minden vásár- és ünnepnap névszerint olvassák föl. Az így kiközösített vagy felfüggesztett apátoknak senki, még saját szerzetese sem engedelmeskedhetik; tőle semmiféle szentséget el nem fogadhat s vele semmiben sem lehet részes. S ez mindaddig tart, míg a felfüggesztés érvényben van. Ezek alól fölmentést egyedül a citeauxi apát adhat, akire a nagykáptalan ezt a jogot egyszer s mindenkorra ráruházta.¹⁾

A káptalani határozat nem maradt holt betű; mert 1406-ból már azon apátok névsorát olvassuk, akiket a Bernardinumba küldés elhanyagolása miatt büntetés ért.²⁾

Az 1422-iki nagykáptalan szerint a Bernardinum még csak kevéssel előbb is a bölcsesség forrása, a tudatlanság sötét-ségét elűző fénylő nap, a rendi közjónak jeles oszlopa, szent gyökér és igazi szállótó volt, mely a tanult egyének szent ágait és kiválasztott vesszőit a Rendre új ültetményként mindenfelé kiterjesztette. Most azonban oly nyomorult karban van, hogy helyreállítása nagy jövedelmet követel, az eszterhárol lecspepő

¹⁾ Statuta Capit. Gener. Ordin. Cisterc. a. 1405. nr. 1. (*Martene et Durand: Thesaurus novus Anecdol.* T. IV. 1543—1546. 1.)

²⁾ Statuta Capit. Gen. Ord. Cist. anni 1406. nr. 14. in codice Lucernensi.

eső a szentélyt mossa, a záporosó belenyomúl, a szelek agyon rongálják, az isteni tisztelet szünetel, a scholasztikus az iskolában nem tanít, mert a hatalmas épület majdnem lakó nélkül áll.

A nagykáptalan a gyászos helyzet orvosaiúl a legilletékesebb elemeket, a citeauxi, clairvauxi és pontignyi apátokat szemeli ki. Megbízó levelök köteleességökké teszi, hogy a rendi tanulókat a Bernardinumba tereljék, s e célból, ha kell, még a pápai, rendi és nagykáptalani »censurá«-kat is alkalmazhatják; az intézeti épültre ügyeljenek föl; a Bernardinum szervezése által támogassák magát a párisi egyetemet, mely a Bernardinumot az ő tiszteletreméltó testének tagjául tekinti: s mindazt tegyék meg, ami által a Bernardinum a Rend kertjében virágozik és égi balzsamot áraszt szét.¹⁾

¹⁾ »Generale Capitulum inenarrabili gemitu sollicitam mentis attollens indaginem ad Collegium S. Bernardi Parisiensis, quod ante non multos hos dies fuerat Ordini sapientie fons irrigans, rutilus sol tota diluens ignorantie, publici boni Ordinis colomen egregium, radix sancta, vitis vera, litteratorum ramos sanctos electosque palmites, velut plantationum novellas expandens et diffundens Ordini quaqua versum, nunc autem miserabili collapsione prostratum adeo, ut firmitas edificiorum fundamentalia petat iura proventuum, aboleantur memorie, sanctuarium stalleidia cavent, penetrent imbres, diruant venti, cultus sacer cesset in sanctuario, in schola scholasticæ actus, in studiis studendi fructus et usus, quoniam deserta personis est et absque, parum abest, habitatore domus illa celebris . . . . Dein restauracionem . . . . humeris virtute prestantibus dominorum Cistercii, Pontigniaci et Clare-Vallis imponit . . . . confidenter plenariam Ordinis potestatem committens . . . . rursus aggregandi numerositatem scholarium, ... compellendi vigore censurarum Ordinis, papalium et Generalis Capituli . . . . abbates, conventus et officarios monasteriorum, quibus incumbit scholares Parisius mittere, qui supremas exserant vires possibilitatum suarum . . . . , edificiis solerter invigilent . . . . , applicent assistenciam alme matris Universitatis Parisiensis, Collegium hoc adscribentis in membrum sui corporis venerandi . . . . aliaque curent, quatenus Collegium illud, tanquam uber natus in hortulo nostri Ordinis . . . . reforeat . . . . celestisque balsami redolenciam omniquaue diffundat.« (Statuta Capituli Gen. Ord. Cist. anni 1421. nr. 29. in Codice Lucernensi. — Megjegyzendő, hogy a luczerni kódex mindig egygyel kevesebb évet jelez, mint a többi források, főleg Martene. Miért is a benne előforduló évet a szövegben egygyel magasabbra vettem.)

Ugyanezen nagykáptalan (1422.) még a kiküldött reformátorokat is utasítja, hogy az apátokat kényszerítsék a rendtagoknak »studium generale«-ba küldésére.¹⁾

Az 1423-iki nagykáptalan névszerint felsorolja azon apátokat, akik Mindenszentek napja körül letetés büntetése alatt kötelesek egy-egy rendtagot a Bernardinumba küldeni.²⁾

Az 1426-iki nagykáptalan a loosi (Laus B. Mariae) apátnak meghagyja, Fountainsi Fülöp rendtagot, az ellátás költségeivel egyetemben, haladéktalanul küldje vissza a Bernardinumba.³⁾

Az 1432-iki nagykáptalan elrendeli, hogy az egyes apátok a rendtagokat küldjék a »studium generale«-kra — amint a pápai és rendi határozatok követelik.⁴⁾

1445-ben szomorú dologról értesít bennünket a nagykáptalan. Elmondja, hogy a tanult emberek száma a rendben nagyon megfogyatkozott. Ezen pedig csak úgy lehetett segíteni, ha a rendtagok a »studium generale«-kat, főleg a párisit, újból sűrűbben fölkeresik. Miért is elrendeli, hogy amely apátságok a »Benedictiná«-k értelmében kötelesek tagokat küldeni, a Bernardinumba Remig napja körül (okt. 1.) mindenestre elküldjék a megfelelő költségekkel. A küldés kötelezettségét a többi »studium generale«-kba is kimondotta a nagykáptalan, szigorú hangsúlyozásával azon büntetésnek, mely a mulasztást elkövetőkre XII. Benedek pápa rendelete értelmében várakozik.⁵⁾

A citeauxi nagykáptalan II. Pius pápánál a többek között

¹⁾ Statuta Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1422. nr. 1. (*Martene et Durand: Thesaurus novus Anecd. T. IV. 1567. l.*)

²⁾ . . . »quatenus sub pena depositionis infra festum Omnium Sanctorum proxime futura habeant in Studio S. Bernardi Parisiensi unum scholarum.« (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1422. nr. 10—22. in Codice Lucernensi. — Megjegyzendő, hogy a Lucerni kódex évét mindig egygyel többnek kell venni.)

³⁾ Winter: Die Cistercienser des nordöstlichen Deutschlands, III. 338. l. nr. 4.

⁴⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1432. nr. 4. (*Martene et Durand: Thesaurus nov. Anecd. T. IV. 1583. l.*)

⁵⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1445. nr. 3. (*Martene et Durand: Thesaurus nov. Anecd. T. IV. 1608. l.*)

azt is elpanaszolta, hogy egyes apátok az egyetemekre senkit sem küldenek. A pápa 1459. aug. 7-én kelt válaszában kijelenti, hogy az egyetemre küldést elhanyagoló apátok azon büntetés alá esnek, melyet a rendi szabályok megszabnak. S utasítja is a nagykáptalant, hogy ezek végrehajtását — tekintet nélkül bármiféle kiváltságra — kötelességének ismerje.¹⁾

Az 1462-iki nagykáptalan egész lelki keserőséggel vallja meg, hogy a rendben a tanult emberek száma nagyon megfogyatkozott. Pedig a cziszterci rend különös fényt éppen ezektől kapott s a többi rendek fölött ezek által tündöklött, miként a hajnali ködben a hajnali csillag. Miért is elrendeli, hogy amelyik kolostorban a szerzetes rendtagok száma 18—30 között van, lesz, vagy lehet, onnét egyet, ahol meg 30—40-ről van szó, onnét két egyént küldjenek a párisi Bernardinumba. Az olyan kolostorok meg, ahol még 18 szerzetes sincs, ketten-hárman összeállnak és együttesen s közös költségen egyet küldenek. S ha a rend egyéb kollégiumaiban, melyek a »studium generale«-k mellett fennállnak, kiváló tehetségű növendékek találkoznak, ezeket továbbképzés s az egyetemi fokozatok megszerzése céljából szintén a Bernardinumba kell küldeni.²⁾

Az 1484-iki nagykáptalan megköveteli, hogy a rendi

¹⁾ *Henriquez: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cisterciensis. 139. l.*

²⁾ »Lamentabilem litteratorum et sufficientium virorum inopiam, quibus Ordo noster veluti inbare clarissimo illustratus tanquam stella matutina in medio nebulae huius supra ceteros effulsit ordines, Generale Capitulum non absque gravi cordis amaritudine revolvens. . . . statuit, ordinat et diffinit, quod omnia et singula monasteria, in quibus sunt, vel erunt, aut esse possunt octodecim monachi et supra usque ad triginta, unum; ubi vero sunt. . . . triginta et supra usque ad quadraginta, duos ad Parisiense Studium, quod est fons et origo omnium Studiorum, transmittere teneantur. . . . ubi vero aliqua ita forent exilia, quod ad octodecim monachos habendos, sicque ad unum transmittendum minime sufficerent, ordinat. . . . duo, aut tria ex ipsis coniungi ad mittendum. . . . communibus expensis unum studentem Parisius. Vult preterea, ut si in aliis Generalibus Studiis, in quibus Collegium aut domus habetur pro studentibus ordinis specialis, aliqui ad proficendum fructum dispositi inventi fuerint, tales ad perficiendum se et sumendum gradus suos Parisius transmittantur. (Statuta Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1462. nr. 7. in Codice Lucernensi.)

tanulók csak a Rend tanintézeteiben képződjenek a provisor vezetése és a rendi határozatok irányítása mellett.¹⁾

Az 1487-iki nagykáptalan feltűtja azon régi határozatokat, melyek a »studium generalé«-kra, főleg a Bernardinumba küldést szigorúan megkövetelték.²⁾ Rá három évre meg a legszigorúbb büntetéseket írja elő a hanyag apátoakra nézve; s mi több, még a világi hatóság alkalmazását is megengedi, ha ez szükségesnek mutatkozik.³⁾

Több apát nagyon megfélemedezett a rendi »studium generalé«-k, s különösen a Bernardinum céljáról. Megtették, hogy még Párisba is tudatlan, lusta, a tanulástól fázó s erkölcsileg megbízhatatlan elemeket küldöttek.

Ezen már felháborodik az 1405-iki nagykáptalan. Szigorúan meghagyja, hogy akít ezután a Bernardinumba, vagy más »studium generale«-ra küldenek, legyen fiatal, ép erkölcsű, jó tehetségű, a tudományos pályára alkalmas és törvényes születésű. Az ilyen tulajdonokkal felruházott egyént azok szemelik ki, akik az apátot választják, — vagy legalább is a konvent józanabb része.⁴⁾

A nagykáptalan régebbi határozatai megtiltották, hogy az apátok tanulmányi célból apáti székhelyöket hosszabb időre elhagyják. De mivel az elbanyagolt iskolázás következtében a tudományos rendtagok úgy is kevesen voltak, az 1460-iki nagykáptalan a La Benissons-Dieu (Benedictio-Dei) apátság apátjának megengedi, hogy a vallástudomány megszerzése végett három évet a Bernardinumban tölthessen.⁵⁾

Az 1460-iki nagykáptalan olyan magistereket rendel a kolostorokba, akik a rendtagokat a grammatikai és bölse-

¹⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1484. nr. 5. (*Mart. et Dur.*: Thes. nov. Anec. T. IV. 1639. l.)

²⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1487. nr. 114. in Codice Lucernensi.

³⁾ U. o. a. 1490. nr. 33.

⁴⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1405. nr. 4. (*Martene et Durand*: Thesaurus nov. Anecd. T. IV. 1547. l.)

⁵⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1460. nr. 11. (*Martene et Dur.*: Thesaur. nov. Anec. T. IV. 1624. l.)

leti (in physicis), sőt még a theologiai ismeretekre is megoktatja.¹⁾

A Bernardinum a Rend legjava fiatal erőit őrizte falai között. Kaptak is rajtok mindenütt szívesen. Kivált az apátokat szerették közülök kiszemelni. Úgy, hogy a Bernardinumot valóságos »apátképző«-nek tartották.²⁾ De éppen ez a nagy keletlenség bírta rá az 1405-iki nagykáptalant, hogy a Bernardinum érdekeinek védelmére keljen. Hogy tehát a Bernardinum, mely az egész czisztercezi rendnek virága, díszje és ékessége, hivatott magisterben és baccalareusokban soha meg ne fogyatkozzék, a nagykáptalan ily követeléssel lép föl: Aki ezentúl a Bernardinumban a Szentírást, vagy a »Sententiá«-kat elő akarja adni, mielőtt erre a tanítás jogát megkapná, tanúk és közjegyző előtt meg kell esküdni, hogy — akár eljut valamely gradusra, akár nem — sem maga nem tesz egy lépést sem, sem mások közreműködését ki nem kéri valamely apátság, vagy bármely állás elnyerése végett; sőt ilyet, még ha a tanítás tartama alatt hozzájutna is, el sem fogad a citeauxi apát beleegyezése nélkül. Az esküről szóló hiteles iratot meg a citeauxi apáthoz be kell küldeni. Természetesen kívül esik az eskü tárgyán, ha valakit szabályszerűen választanak meg és az atyaapát jóváhagyásával mozdítanak elő.

Akik pedig tényleg lectorok, vagy már mint lectorok szerepeltek, mindaddig, míg az említett esküt le nem teszik és erről a citeauxi apátnak hiteles nyilatkozatot nem küldenek, »licentiá«-ra nem terjeszthetők föl.

A baccalareusok (baccalarii cursores) meg, mihelyt a Szentírást tanfolyamát befejezték, még az év folyamán, kiközösítés terhe alatt, kötelesek visszatérni saját kolostorukba, ha csak a »Sententiá«-k előadására nem szemelték ki őket.³⁾

Ezen esküt a biblicusra és a »magister sententiarum«-ra az 1429-iki nagykáptalan is előírja.⁴⁾

¹⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1460. nr. 5. (*Mart. et Dur.*: Thes. nov. Anec. T. IV. 1623. l.)

²⁾ *Békefi Remig*: A pilisi apátság története. I. köt. 95. l.

³⁾ Statuta Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1405. nr. 2. (*Martene et Durand*: Thesaurus novus Anecd. T. IV. 1548. l.)

⁴⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1429. nr. 4. (*Mart. et Dur.*: Thes. nov. Anec. T. IV. 1579. l.)

A Bernardinumban több »Sententiarius« volt. Az 1452-iki nagykáptalan a fontenay-i (Fontanctum) baccalaureusnak megengedi, hogy a »Sententiá«-kat a Bernardinumban a második helyen előadhassa; mert a párisi egyetem hittudományi kara beleegyezett, hogy a Rend a Bernardinumban több »sententiarum lector«-t alkalmazhasson.¹⁾

A nagykáptalan a Bernardinumot a többi »studium generalé«-k mintaképéül tekintette. Ezért rendelte el 1443-ban is, hogy a rendi kollégiumok provisorai a rendtagok tudományos fokozatának (gradus) megszerzése körül éppen oly jogokat gyakorolnak másutt is, mint a Bernardinumban.²⁾

A Bernardinum baccalaureusai (baccalauréi formati) azzal álltak elő, hogy lelkiismereti dolgokban (in foro conscientiae) nekik is oly joguk van a Bernardinum növendékei fölött, mint az intézet provisorának; hogy ez az ő beleegyezésök és tanácsuk nélkül senkit meg nem büntethet; sőt, hogy nekik a fegyelmezésben több joguk van.

Az 1453-iki nagykáptalan ezen felfogást s a rajta alapuló eljárást, mint visszaélést, elítéli, mert mind a rendi határozatokkal, mind a »Benedictiná«-kkal ellenkezik. S aki a jövőben mégis e szerint járna el, a Bernardinumból eltávolítják.³⁾

A Bernardinum ügyeinek intézése a provisor kezében

¹⁾ »Placet Generali Capitulo, quod bachelareus de Fontancto legat sentencias in Collegio S. Bernardi Parisiensi in secundo loco, ubi facultas theologie in civitate Parisiensi concesserit Ordini plures lectores sententiarum in dicto Collegio.« (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1452. nr. 92. in codice Lucernensi.)

²⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1443. nr. 3. (Martene et Durand: Thesaurus nov. Anee. T. IV. 1604. l.)

³⁾ . . . »Abusus bachelareorum formatorum Collegii S. Bernardi Parisius dicencium et asserencium, se habere eandem potestatem in foro conscientie super scholares dicti Collegii, quam habet provisor eiusdem Collegii, quodque provisor ipse non potest, nec valet corripere aliquem scholarem absque consensu eorundem bachelariorum et consilii, dicencium, se esse superiores dicti provisoris in correccionibus dictorum scholarum abusive appellancium a correccionem provisoris ad ipsos bachelarios et consilium, . . . omnes huiusmodi abusus tanquam contrarios statutis et »Benedictine« de cetero Capitulum Generale prohibet observari sub pena perpetua emissionis e Collegio.« (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1453. nr. 79. in Codice Lucernensi.)

összpontosult. A joggal arányos volt a kötelesség. Munka tehát elég nyugodott a provisor vállán. Ezt akarta jutalmazni az 1469-iki nagykáptalan, midőn a provisor részére a kollégium közös pénztárából évi 20 frankot utalványozott.¹⁾

Az 1483-ki nagykáptalan a Bernardinum provisorát nevezte ki a nagykáptalan ügyvédjéül (promotor causarum).²⁾ Ebből is látszik, mily kiváló ismeretekkel, főleg egyházjogi képzettséggel kellett a provisornak bírnia.

A Bernardinum elöljárói szemén-szedett emberek voltak. Ezt már csak abból is joggal következtetjük, hogy 1499-ben még a kapus (pedellus, portarius) »Johannes Le Grand,« is »magister artium«. S ami érdekes a dologban, a nagykáptalan előléptetésnek tartja az ily képzettségű egyénnek kapussá kinevezését.³⁾

A Bernardinum tagjai a bibliai lectorságot, a »Sententiarius«-ságot és a »licentiá«-t éppen úgy szerezték meg, mint a kolduló szerzetesek. Az 1456-iki nagykáptalan ezen eljárásról változtatni akar. Miért is royaumonti (Regalis Mons) apátot és a Bernardinum gazdáját (cellerarius) biztosokul küldi ki, hogy a párisi egyetem hittudományi »doctoraival és magisteraival« tanácskozzanak. A nagykáptalan óhaja az, hogy a Bernardinum tagjai ezután éppen oly módon lehessenek a szentírás lectorai, »Sententiarius«-ok, és licentiatusok, mint a clugnyiek és más benedekrendűek. A biztosokat, ily irányjelzés mellett, teljes hatalomkörrel ruházza fel és már előre belenyugszik, bármiben állapodnak meg.⁴⁾

A Bernardinum tagjaira nézve nagykáptalani határozat

¹⁾ Attentis laboribus per provisorum Collegii S. Bernardi Parisius sumtis et sumendis in direccione agendorum Collegii . . . , annuit provisor moderno, quod singulis annis de communi bursa scholarium percipiat viginti francos usque ad revocationem Capituli Generalis. (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1469. nr. 52. in Codice Lucernensi.)

²⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1483. in Codice Lucernensi.

³⁾ . . . de »officio bedelli seu portarii Collegii Parisiensis;« . . . »promovetur« . . . ad illud »venerabilis et discretus vir Johannes Le Grant, in artibus magister.« (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1499. nr. 16. in Codice Lucernensi.)

⁴⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1456. nr. 2. (Martene et Durand: Thes. nov. Anee. T. IV. 1620—1621. l.)

szabta meg, hány évi előtanulmány után szerezhetik meg az egyetemi fokozatokat (gradus). Többben azonban egész könnyedén túltették rajta magukat. Koholt iratokat és hamis tanúkat szereztek maguknak s ezekkel nem átalítottak megjelenni az egyetem hittudományi karának doctorai és magisterei előtt, hogy tőlök a promoveálást kérjék.

Ez a visszaélés a rend jó hírnevének meglehetősen ártott. Miért is az 1464-iki nagykáptalan elrendeli, hogy a Bernardinum tagjai, egyetemi fokozatuk megszerzése végett, ezentúl legelőször is a kollégium provisorra, »magister regens«-e és többi megbizottai előtt kötelesek jelentkezni irataik előmutatásával és tanúik kíséretében. Ezek azután az iratokat megvizsgálják és a tanúkkal tisztába jönnek. S ha mindezek ellen semmi kifogás sem merül föl, a jelentkezőket a »magister regens« a hittudományi kar elé vezeti s kéri promoveálásukat.¹⁾

A cisztercezi rend közszelleméről érdekes rajzot tár elénk a következő eset:

Boscói Rikárd, a mortemeri (Mortuum-Mare) apátságához tartozó rendtag, a Bernardinum növendéke volt. Mint baccalaureus (formatus) már közeledett a »licentia« elnyeréséhez; de e pontig még sok költségre volt szüksége. S mivel saját apátsága pénztárából nem telt, az 1488-iki nagykáptalan elrendelte, hogy a következő három évben Le Val Richer (Vallis

¹⁾ »Licet patres nostri . . . olim salubriter statuissent, ut scholares in Studiis Generalibus et presertim in Collegio S. Bernardi Parisius studentes per decursum certi et limitati temporis spacium et non ante ad gradus promoveri debuissent, quidam tamen . . . ante tempus huiusmodi ad gradus promoveri volentes quasdam scedulas fictas sibi affigi et testes subornatos et falsos, quibus mediantibus ad gradus ambiciose concupitos perveniant, procurare et palam ante doctores et magistros sacre facultatis theologie in non modicum Ordinis . . . opprobrium et scandalum adducere conantur . . . Hinc Capitulum Generale decernit, quod quilibet eiusdem Collegii scholaris, priusquam ad quemcumque gradum in facultate theologie assequendum presentetur, coram provisoro, magistro regente et ceteris de consilio eiusdem Collegii personaliter compareat suasque scedulas et testes secum adducat et presentet; sicque visis et examinatis tam testibus, quam scedulis huiusmodi, si sufficientes et veraces inveniantur, facultati et magistris per dictum magistrum regentem et non alios presentetur . . . (Stat. Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1464. nr. 4. in Codice Lucernensi.)

Richeriri) apátja 10. N. D. du »Breuil-Benoît«-é (Brolium-Benedicti) 8 toursi márkát, »Noû«-é (Noa) 8, »N. D. de l'Éstrée«-é meg 6 frankot fizessen Rikárd költségeinek fődözésére.²⁾

A rendi határozatok már azelőtt is elvárták, hogy, akik a »magister«-ségig felvitték, a tanítás befejeztével saját kolostorukba térjenek vissza, nehogy munkátlanúságra vagy oly foglalkozásra adják magukat, ami a Rend érdeinek nem felel meg.

Az 1535-iki nagykáptalan is a régi alapokra helyezkedik. Határozatilag kimondja, hogy a rendi doctorok — akár a párisi híres Bernardinumban, akár másutt legyenek — tanárkodásuk befejeztével (completa regentia) három hó lefolyása alatt saját kolostoruk kebelébe vonuljanak vissza. Egyidejűleg utasítja a Bernardinum és a többi kollégium »provisor«-át, hogy az ily doctorokat a megszabott idő eltelte után ne tőrjék meg tovább az intézetben, hanem a Rend nevében szorítsák őket vissza saját rendi fészekbe.³⁾

A Bernardinumban, a sok jó mellett, különös visszaélések is fejlődtek ki. Ezt mutatja a nagykáptalannak azon rendelkezése, hogy a Bernardinum növendékei az újonnan érkező tagokat ne verjék meg és ne hánjanak velök oly botránnyosan és gyalázatosan mint eddig.⁴⁾ Az 1410-iki nagykáptalan a clairvauxi apátot, aki maga is theologiai tanár volt, küldi ki visitátorul, — és pedig oly terjedelmes jogkörrel, mint válságos esetekben szokás. Feljogosítja az apátot, hogy vegyen maga mellé még — tetszése szerint — két apátot, akik magisterei a hittudománynak. Ezekkel

²⁾ Cum Fr. Richardus de Bosco, baccalaureus formatus in theologia, actu studens in Collegio S. Bernardi Parisius, de proximo sit licentiandus, nec valent suos actus sine magnis sumptibus adimplere, quos tamen monasterium de Mortuo-Mari, ubi professus est, vix sine magno gravamine sustinere posset; mandat, ut dehinc ad triennium eidem scholaris mittant abbates de Valle-Richerii decem libras Turonenses, de Brolio Benedicti octo libras Turonenses, de Noa octo francos et de Strata sex francos . . . (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1488. nr. 43. in Codice Lucernensi.)

³⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1535. nr. 2. (Marbeau et Durand: Thes. nov. Anecd. T. IV. 1645. l.)

⁴⁾ Statuta Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1389. nr. 6. (Marbeau et Durand: Thesaurus nov. Anecd. T. IV. 1519. l.)

egyetemben azután tartsa meg a vizsgálatot, s mind személyi, mind dologi ügyekben úgy intézkedjék, újítson, vagy változtasson, amint jónak látja. Egyidejűleg a Bernardinum tagjai és vezetői is utasításul kapták, hogy a kiküldött visitatornak mindenben engedelmessé legyenek.

A vizsgálat megejtése a Bernardinum költségvetését terheli.¹⁾

A toulouse-i kollégiumban is fölmerült a fölülvizsgálat szüksége. Az 1392-iki nagykáptalan ugyanis a »grand-selve«-i (Grandis-Silva) apátnak megparancsolja, hogy a toulouse-i »studium generalé«-n vizsgálja meg, vajjon a rendi tanulók mind benn a tanintézetben (collegium) laknak-e? Aki ezen kívül állomásoz, vessék egyházi »censura« alá, fogják el és csukják be, amint jónak vélik. S itt még világi karhatalomhoz is fordulhatnak.²⁾

A Bernardinum a XV. század elején vidósággal élethalál harcot vívott. Habár a nagykáptalan már többször segítségére sietett, nem tudott lábra állani. Miért is az 1421-iki nagykáptalan is jónak látta a beavatkozást.

A citeauxi, clairvauxi és chálisi (Caroli-Loeus) apátokat küldi ki biztosokul. Felhatalmazza őket, hogy amit a Bernardinum újjászervezése és kormányzása érdekében szükségesnek tartanak, rendeljék el; s biztosítja őket arról, hogy ezen intézkedések a Rend és a nagykáptalan nevében lép életbe.³⁾

De ennek is kevés haszna lett, mert a Bernardinumot 1461-ben is szánandó állapotban látjuk. Mind az épület, mind a kormányzat nagyon nyomorúságos karban van: lakóinak életé meg tele van erkölcsi fogyatkozással. Ennek láttára a nagykáptalan a morimondi apátot küldi ki, hogy az intézetet sürgősen látogassa meg és szervezze újjá.⁴⁾

¹⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1410. nr. 6. (*Martene et Dur.*: Thesaur. nov. Anec. T. IV. 1553—1554. l.)

²⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1392. nr. 5. (*Mart. et Dur.*: Thesaur. nov. Anec. T. IV. 1523. l.)

³⁾ Statut. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1421. nr. 2. (*Martene et Durand*: Thesaurus nov. Anec. T. IV. 1566. l.)

⁴⁾ Capitulum Generale conqueritur. Collegium S. Bernardi in utroque suo regimine et conductu fore pene desolatum et personas regu-

A Bernardinum fegyelme 1464-ben szerfölött gyenge lábon állott. A növendékek egészen megfélelkeztek szerzetes művelőkről. Ahol mulatozás, evés-ivás és dőzsölés van, velök találkozunk; a játékokban főmesterek; sikamlós, sőt aljas verseket szavalva, kezökben zeneszerekkel és illetlenül ruházkodva tánczolnak.

A nagykáptalan egyszerre véget akar vetni az ilyen fajta visszaéléseknek. Miért is a Bernardinum kebeléből örökre kiközösíti, aki ilyesmit a jövőben elkövet.¹⁾

A Bernardinumban az a szokás is lábra kapott, hogy a kapukat az étkezés alatt nyitva hagyták. Ez azután több visszaélésre adott alkalmat. Miért is az 1464-iki nagykáptalan úgy intézkedik, hogy a kollégium pedellusa a második (belső) kaput mindkét étkezés idejére gondosan zárja be; a kulcsokat pedig az intézet provisorának, az ő távollétében az alperjelnek vagy ezek megbízottjának adja át.²⁾

Félszázad lefolyása alatt, úgy látszik, megfélelkeztek ezen határozatról; mert az 1513-iki nagykáptalan ismét jónak látta, hogy a Bernardinum kapujának bezárásáról gondoskodják.³⁾

A Bernardinum baccalaureusai (tam »cursores,« quam

lares eiusdem omnibus honestis et antiquis moribus destitutas . . . ; hinc »committit abbatii Morimundi, quatenus studiosissime visitet et reformat ipsum Collegium.« (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1461. nr. 158. in Codice Lucernensi.)

¹⁾ . . . Quidam Ordinis scholares in Collegio S. Bernardi Parisius studentes, monachos se foro minime agnoscentes, festa nacionum more dissolutorum et secularium celebrare, commensacionibus et inebrietatibus indulgere, ludos et choreas cum lubricis et lascivis carminibus, muscilibus instrumentis, etiam cum indecentibus habitibus ducere . . . non verentur . . . ; que sub perpetue emissionis a dicto Studio pena inhibet. (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1464. nr. 6. in Codice Lucernensi.)

²⁾ Generale Capitulum sufficienter informatum super inconuenientibus periculis et scandalis, que ex dimissione apercionis porte Collegii S. Bernardi Parisius tempore refeccionis possunt emergere, . . . ordinat, quod secunda porta utriusque refeccionis tempore per bodellum eiusdem Collegii sollicito claudatur, clavesque . . . per solum provisorum, aut in eius absentia subpriorum aut deputatum ab eis custodiantur. (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1464. nr. 7. in Codice Lucernensi.)

³⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. anni 1513. nr. 28.

»formati«) azt hitték, hogy nekik több szabad, mint a többi egyszerű hallgatónak. Megtették azt, hogy nem mentek a templomba; nem jelentek meg a közös étkezésre, sőt erre még a többieket is rábírták; enni, inni s kockát vetni kisebb csoportokban összejártak.

Ily tények — természetesen — rossz hatással voltak az intézeti fegyelemre; pedig a Rend éppen a baccalaureusoktól várta, hogy jó példával járnak elől. Miért is érthető a nagykáptalan, midőn 1469-iki rendeletével a kollégiumból egyszerűen eltávolítja azon baccalaureusokat — leszámítva a rendes lectorokat (exceptis lectoribus ordinariis) —, akik e tekintetben nem javulnak meg.¹⁾

A citeauxi nagykáptalan mindig egész lelkesedéssel emlékezik meg a Bernardinumról. De a dicsőítés közben egy sem részletez oly jellemzőes vonásokkal, mint az 1464-iki.

Elmondja, hogy a párisi Bernardinum a többi rendi kollégiumnak legfőbb díszé, jeles tükre és legkitünőbb példányképe. Ebből az intézetből — mondja a nagykáptalan — annyi kitünő ember került ki már, amint az egész világ tudja!

De el is halmozták ám kegygyel és kitüntetéssel! Főleg XII. Benedék pápa és Curti Vilmos bíboros tettek vele sok jót. Szép egyházat építettek részére és ezt sok adománnyal elátták.

A Bernardinum a jó napok után a XV. század első felében szomorúakat is látott. A pestis, a hosszas hadviselés s a sok háború, melyek Páris környékét negyven éven át

¹⁾ Generale Capitulum alterius sustinere non voleus inconvenienciam, que sequuntur ex libertatibus, quibus . . . in discrimen conscienciarum et regularium morum uti voluit baccalarum tam cursores, quam formati Collegii S. Bernardi Parisius, qui . . . sub pretextu . . . sui gradus, ubi aliis scholaribus simplicibus deberent esse exemplum et forma virtutis . . . , sunt eis in ruinam et scandalum, ecclesiam minime frequentantes . . . , a communitate et loco refeccionis se et frequenter alios scholares absentantes, convenciones in comessacionibus, potacionibus et ludis tabellarum . . . per comeras particulares exercentes: Capitulum Generale . . . provisorii precipit, quatenus . . . dietos bachelarios . . . exceptis lectoribus ordinariis, sub penis emissionis ab ipso Collegio compellat . . . (Statut. Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1469: nr. 5, in Codice Lucernensi.)

sanyargatták, a Bernardinum jövedelmét úgy leapasztották, hogy a naponkinti szükséges kiadásokra is alig telt.

A la fertői apát — aki maga is a hittudományok doctora volt — nagyon buzgózkodott, hogy a Bernardinum ujjaépüljön. De ennek megvalósítására nem volt elég pénz. Ezért az 1456-iki nagykáptalan szívesen megengedi, hogy a la fertői apát a Bernardinumban a maga, utódai és szerzetesei részére lakást építhessen. De kiköti, hogy ebből senkinek se legyen azután sérelme.¹⁾

Időközben váratlan költségek is merültek föl. Páris városa ugyanis a királytól parancsot kapott azon vízárak kitisztítására, mely a városon keresztül haladó folyónak medréül szolgált. Ez a víz azelőtt igen hasznos volt. Mert amint a városon keresztül folyt, az egyik helyet öntözte, a másikat meg tisztogatta. Így a Bernardinum telkére is előnyös volt. De idő folytával iszappal, kövel, fákkal és más piszokkal annyira megtelt, hogy a meder kitisztítása égető kérdéssé lőn.

Mi természetesebb, mint hogy a költségeket a szomszéd tulajdonosoknak birtokarány szerint kellett viselniök. Így pedig a Bernardinumra tekintélyes összeg esett.

Mivel pedig ennek a pénztára egészen üres volt, a nagykáptalan gondoskodik kisegítő eszközről. 1464-ben felszólítja a Rend összes apátjait és apátnőit, hogy tőlük telő arányban adakozzanak a Bernardinum költségeinek fődözésére. Aki ehhez hozzájárul, azt a tetszése szerint választott rendi gyónatató mindattól feloldozhatja, ami a nagykáptalannak van fentartva, még a szabálytalanságtól (irregularitas) is, ha csak ennek természete a római szék beavatkozását nem tételezi föl.²⁾

Az 1487-iki nagykáptalan erősen megrójjá azon gazdálkodást, melyet a Bernardinum gazdája, aki ekkor egy chálisi (Caroli-Locus) rendtag volt, követett.³⁾

A Bernardinum egykori szép egyháza 1510 táján alapos

¹⁾ Statuta Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1456, nr. 1. (Martene et Dur.: Thesaurus nov. Anecd. T. IV. 1620. l.)

²⁾ Stat. Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1464, nr. 2. (Martene et Dur.: Thes. nov. Anec. T. IV. 1629—1630. l.)

³⁾ Statuta Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1487, nr. 113, in Codice Lucernensi.

javításra szorított. Ezért rendeli el a nagykáptalan, hogy a rend összes férfi és női kolostorainak elöljárói vegyenek részt a költségek viselésében.¹⁾

IX.

A párisi hittudományi tanárok tulajdonságainak megszabása. A párisi egyetem meghasonlása a szerzetes rendekkel, főleg a domokosokkal. Cisztercezi rendtagok, akik pápai közbelépés következtében nyernek jogot a tanításra (licentia docendi).

Párisban a Szentírás tanárai úgy felszaporodtak, hogy közülük nem egy selejtes elem is került. Észrevették ezt maguk a tanárok is. Miért is 1252. febr. havában összegyűltek és tanácskoztak a teendőkről.

Tudatában voltak annak, hogy a hittudományi tanárok kiszemelésénél nemcsak az egyén érdemeit, hanem a város becsületét s magának a párisi egyetemenek hírnevét is mérlegelni kell. Miért is elhatározták, hogy az olyan szerzetes, aki semmiféle kollégiumhoz sem tartozik, vagy akít a tanítástól nyilvánosan eltiltottak, nem lehet tagja a tanári testületnek. Mindegyik szerzetes kollégiumnak csak egy iskolája legyen, s ennek élén egy »regens« álljon.²⁾ S mivel nagy veszélylyel fenyeget és a józan észszel ellenkezik az a tény, hogy a Szentírás tanszékeit oly egyének foglalják el, akik készségüket még nem igazolták, vagy meghívást nem attól kaptak, aki a párisi egyetem szabályai szerint a tanítás jogát engedélyezni szokta: azért a baccalaureusok ezentúl csak úgy nyerhetnek hittudományi tanszéket, ha valamely regens iskolájában néhány theologiai könyvből vagy a »Sententiák«-ból előzetesen előadásokat tartanak. Aki másként cselekszik, — még ha »licentatus« is — a többi tanárok társaságából minden tekintetben kizárják.

Ezen rendelkezést maga az egyetem is jóváhagyta s pecsétjével megerősítette.³⁾

¹⁾ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. n. 1510. nr. 8. in Codice Luceroensi.

²⁾ »Fratres Praedicatorum tantum habebant Parisiis duas scholas theologicas et duos magistros regentes.« (Denifle: Chartularium Univ. Paris. T. I. 227. l.)

³⁾ U. az: U. o. 226—227. l.

A párisi egyetem és a szerzetes rendek, főleg a domokosok között — éppen a tanárkodás miatt — éles visszavonás keletkezett. A tényállásról a következőkben értesülünk:

A párisi egyetem négy — hittudományi, jogi, orvosi és bölcséleti — »facultás«-án eredetileg világi papok tanítottak. Midőn az egyetem nagy része Angersbe költözött át, a domokosok fölhasználták az alkalmat és egy hittudományi tanszéket biztosítottak maguknak; sőt időközben e mellett még egy másodikat is szereztek rendjük részére.¹⁾

Ezenkívül a ciszterciek, prémonstreiek, a »Vallis Sclarium« szerzetesek, a trinitáriusok és a ferencesek kollégiumában szintén volt egy-egy »magister regens«, vagyis hittudományi tanár. A párisi kanonokok közül hárman működtek hittudományi tanárként. Ezekon kívül — legalább 1259-ben — még más három világi pap is tanította Párisban a hittudományt. Pedig itt, III. Inceze rendelkezése szerint, csak 8 egyén adhatta elő a hittudományt.²⁾

A párisi egyetem felszólal a szerzetesek, főleg a domokosok ellen. Elpanaszolja, hogy a szerzetesek által elfoglalt tanszékekből a világi papság egyszer s mindenkorra kiszorult, mert nincs remény rá, hogy azokat kezökből valaha kiadják. Ha meg kollégiumaikban párhuzamos tanszéket szerveznek, a három párisi kanonokon kívül világi pap egyáltalán nem juthat hittudományi tanszékre. Pedig a világi papságnak a hittudományokra nagyobb szüksége van mint a szerzeteseknek, mert az egyház kormányzata és a lelkeszkedés annak a kezébe van letéve. Ezért határozta el az egyetem már 1252-ben,³⁾ hogy a Párisban élő szerzetesrendek egyike sem állíthat a hittudományra két rendes tanszéket. Ezen intézkedés azonban nem zárja ki, hogy rendkívüli »lector«-okat alkalmazhatnak.⁴⁾

Az az ellentét, mely a párisi egyetem és a szerzetesek között éppen a tanszékek miatt volt, magyarázza meg, hogy

¹⁾ Roland 1229. máj. 15-én az első »magister« és pedig »Sententiarius« a domokos rendből. A második tanszéket 1231. ápr. 13-án kapták meg. (Denifle: Chartul. Univ. Par. T. I. 94. l.)

²⁾ U. az: U. o. 65. l.

³⁾ U. az: U. o. 226. l.

⁴⁾ U. az: U. o. 254. l.

Guido, mint a cisztercezi Elemosina apátság apátja, miért nem kapta meg — még a pápai rendelet hatása alatt sem — a tanítás jogát Párisban.

IV. Sándor pápa, aki ezen ellentétet megszüntette, Guido ügyét szintén föllevenítette.

Első sorban is meg akart győződni Guido szellemi képzettségéről. Szabályszerű vizsgálatot rendelt el Rómában. Vizsgálókul Hugót, a Szent-Sabináról nevezett áldozópap-biborost s domokosrendi szerzetest, és Toledói Jánost, a Szent Lőrinczről címzett áldozópap-biborost és cisztercezi rendtagot, küldi ki.

A vizsgálat kiderítette, hogy Guido hosszas tanulmányozás után a hittudományok terén bőséges ismeretekre tett szert és ezen fölül még szép előadása is van; s így mások eredményes oktatására teljesen hivatott.

IV. Sándor pápa felfogása szerint az egyház díszé és a hívek lelki előhaladása megköveteli, hogy az isteni igazság kinyomozásánál a tiszta hit házában fénylő gyertyákat ne rejtsek véka alá, vagy irigységből ne oltásuk el, hanem az Istent látni kívánók megvilágosítása végett hagyják égni. Ezért adja meg Guidónak 1256. január 31-én a jogot, hogy Párisban hittudományt taníthasson s ily iskolát vezethessen.¹⁾ Ezenkívül a párisi »magister«-ek testületének tagjául nyilvánítja ki őt és tanítványaival egyetemben mindazon kiváltságoknak részeseivé teszi, melyeknek a párisi egyetem tanárai és tanulói birtokában voltak.

IV. Sándor pápa egyidejűleg a párisi egyetemet is megkeresi és felszólítja, hogy Guidót vegye föl a testületbe és a tanításban ne akadályozza. Nem hallgatja el azt sem, hogy ellenkező esetben a párisi püspök — ha kell — egyházi censurával érvényt szerez a pápai rendeletnek.²⁾

IV. Sándor pápa eljárása Guidóval a párisi egyetem életében nevezetes mozzanat; mert ez az első eset, hogy valaki a párisi egyetemen a tanítás jogát nem a párisi egyetemtől kapta.³⁾

¹⁾ . . . regendi scholas et docendi publice Parisius in facultate praedicta plenam tibi auctoritate presentium licentiam elargimur. *Denifle*: Chartul. Univ. Par. T. I. 303. l.)

²⁾ *U. az*: U. o.

³⁾ *U. az*: U. o.

Ettől kezdve több esetünk van, hogy a rendtagoknak maga a pápa szerzi meg a tanítás jogát (*licentia docendi*).

VIII. Bonifác pápa el van telve a ciszterciek érdemeivel. Ismeri erőnyes életöket; méltányolja az egyház és az emberiség érdekében kifejtett működéseket; s óhajlja, hogy a rend tagjai értékök szerint érvényesüljenek. Ezért ír 1302. decz. 18-án a párisi kancellárnak. Ráolvassa, hogy a cisztercezi rendnek fényes érdemeiről neki is tudomásának kell lennie; s így tudnia kell azon kötelezettséget is, mely rá ezen testülettel szemben várakozik. Ezután felhívja a figyelmét *Capellai János* cisztercezi rendtagra, aki Róbert, a Szent Pudentiáról nevezett áldozópap-biboros, állítása szerint — mint *baccalaureus* — oly képzett ember, hogy a »magister«-ségre is hivatott; sőt ő kivülről mások is vannak a ciszterciek között, akik mint »magister«-ek megállják a helyöket. Miért is utasítja a párisi kancellárt, hogy ha *Capellai János* a »magister« véleménye szerint megállja a helyét, a jövő húsvétra már adja meg neki a jogot, melynél fogva a hittudományi tanszéken taníthasson; s ugyanabban részesítse a többi rendtagokat is. Mind *Capellai János*, mind a többi rendtagok iránt — hangsúlyozza a pápa — legyen jó indulatú, kegyes és liberális.¹⁾

XXII. János pápa meg *Cherini* (de Dunis) *János*, a ehálisi (Caroli-Locus, Seulis egyházmegye) cisztercezi apátság tagja érdekében keresi meg 1318. jún. 16-án a párisi kancellárt. Elsorolja előtte János rendtag érdemeit, de főleg erőnyes életét és tanultságát emeli ki. Elbeszéli, hogy hat éven keresztül már a bibliai tanfolyamokat, sőt a »Sententiá«-k könyvét is előadta. Miért is meghagyja a kancellárnak, hogy János rendtagnak a hittudományokra a felsőbb fokú tanítás (*licentia*) jogát engedélyezze. S ezen dologban késedelem alapjától nem szolgálhat az a szokás, hogy a »licentiá«-t csak a páratlan években szokták megadni.²⁾

XXII. János pápa 1328. szept. hava előtt a párisi kancellárnak megparancsolja, hogy *Sycardi Pétert*, aki a »vallis-

¹⁾ *Denifle*: Chart. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 98—99. l. *

²⁾ *U. az*: U. o. 220. l.

umbrosa-i cisztercezi kolostor szerzetese, két hó lefolyása alatt avassa »magister«-ré, mivel a szokásos vizsgálaton már túlvan.¹⁾

Sapiti András mester — angol ember — 1333-ban XXII. János pápához fordul fia, *Sapiti Remig* cisztercezi szerzetes érdekében. Szerette volna, ha fiát, aki ekkor már baccalaureus volt, Párisban magisterré avatják. Arra kéri tehát a pápát, utasítaná a párisi kancellárt, hogy Sapiti Remiget, ha a vizsgálaton megállja a helyét, egy hó alatt avassa magisterré.

XXII. János meghallgatá a kérelmet. Meghagyta a párisi kancellárnak, hogy Sapiti Remiget, amint a *Sententiák* tanfolyamát Péter-Pál körül befejezi, nyomban promoveálja magisterré.²⁾

A pápai beavatkozás nem is maradt eredménytelen. Hiszen Sapiti Remiggel mint a theologia magisterével találkozzunk. XII. Benedek pápa őt 1338. júl. 13-án a »S. Salvatoris de Septimo« kolostor (Flórenczi egyházmegye) apátjává nevezi.³⁾

János, Valloires (Valloria, Picardiában) cisztercezi apátság apátja, a hittudományok baccalaureusa volt. S midőn a »*Sententiák*«-k tanításához kellett volna fognia, a konvent apátjának választotta meg. Ezóta már három év telt el. Ezalatt nem volt módjában, de ezentúl sem lehet kilátása arra, hogy a Bernardinumot fölkereshesse: mert apáti teendői, de meg a nagy távolság akadályozzák a személyes megjelenésben.

Miért is 1343. okt. 6-án arra kéri VI. Kelemen pápát, kivételesen engedje meg neki, hogy a párisi egyetemen »magister«-ré avassák. Hiszi és reméli, hogy mind rendjétől, mind a párisi hittudományi kar magistereitől kedvező nyilatkozatot fog kapni életére és tanultságára nézve.⁴⁾

Lincolni Rikárd, Louth Park (Parenn Ludae) cisztercezi apátság szerzetese, már XII. Benedek pápa korában tartott vitatkozásokat a Bernardinumban. Ezekben azonban egy és más hittudományi kérdésre nézve oly »phantasticus«

¹⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 314. l.

²⁾ *U. az.*: U. o. 413. l.

³⁾ *U. az.*: U. o. 454. l. jegyzet. 18. sz.

⁴⁾ *U. az.*: U. o. 540—541. l.

nézetet nyilvánított, hogy a pápa maga elé idézte. Ekkor XII. Benedek maga is meggyőződött Rikárd téves felfogásáról. Miért is megtiltotta, hogy Rikárd Párisban a »*Sententiák*«-kat előadhassa s baccalaureussá vagy magisterré lehessen.

Időközben azonban Rikárd jobb felfogásra jutott, — amelyhez szó egyáltalán nem fért. Miért is János citeauxi, János mortemeri (Mortuum More) apát és a Bernardinum baccalaureusai VI. Kelemen pápához fordulnak s kéri, hogy engedje meg Rikárdnak a »*Sententiák*«-k előadását és a többi egyetemi fokozat megszerzését.

VI. Kelemen az eléje tárt okok előtt meghajol s a kérelmet 1343. nov. 12-én teljesíti.¹⁾

Ezen időben a Bernardinumban János²⁾ a Mirecuria kolostorból és Serasacoi Péter az Obasine (Obasina) konventből voltak a »*Sententiarius*«-ok.

Amint Lincolni Rikárd a pápai engedélyt megkapta, nyomban eléje akart vágni Péternek, azon czímen, hogy őt előbb avatták föl a »*Sententiák*«-k lectorává.

VI. Kelemen értesül a dologról. 1345. jún. 23-án értesíti a citeauxi apátot, hogy azon engedély, melyet ő Lincolni Rikárdnak adott, korán sem érinti a Bernardinum tényleges »*Sententiarius*«-ait. Miért utasítja is egyúttal, hogy Pétert lectori jogainak gyakorlatában védelmezze meg.³⁾

János cisztercezi szerzetes, mint a Bernardinum tagja, a baccalaureusságig fölvitte s mint ilyen itt tanított is. 1348-ban a royaumonti (Regalis Mons, a beauvaisi egyházmegyében) apátság apátjává választották meg.⁴⁾ Ettől kezdve apátsága ügyei nem engedték hazulról távozni, s így a Bernardinumban tényleg nem taníthatott. De meg — ezen kívül — már csak

¹⁾ *Denifle*: Chart. Univ. Par. T. II. Sec. I. 541—542. l.

²⁾ Ezen János később (1347.) többedmagával olyan tanokat vallott, amelyeket 43 magister téveseknek nyilvánított és Hugolin mester, ágostonos szerzetes és a hittudományok doctora, szabatos alakba öntött. (*Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 610—614. l.)

³⁾ *U. az.*: U. o. 568—569. l.

⁴⁾ VI. Kelemen pápa ezen választást 1348. márcz. 29-én erősítette meg. (Reg. Clem. VI., nr. 184., fol. 189b). János 1350. márcz. 3-án már meghalt. Reg. Clem. VI., nr. 194., fol. 363. (*Denifle*: Chartul. Univ. Par. T. II. Sec. I. 652. l.)

azért sem juthatott rövid idő alatt magisterséghez, mert — a tanulmányok sorrendjét tekintve — többen voltak előtte.

Ily okok bírták őt rá, hogy magát a francia királyt nyerje meg pártfogóul. Így is történik. VI. Pülöp 1349. júl. 5-én János apát érdekében arra kéri VI. Kelemen pápát, hogy utasítsa a párisi kancellárt János apátnak doctorrá avatására.

A pápa felelete rövid, de világos volt. Ám legyen — hangzik a válasz — ha János a »Sententiá«-kat Párisban előadta, és egyébként hívatott a doctori címre.¹⁾

VI. Ince pápa 1358. jún. 2-án utasítja Grimerius Bonifác párisi kancellárt, hogy *Clayrané Péter* baccalaureust, aki a ciszterciek Fonfroide (Fons-Frigidus) nevű apátságának apátja, a szokásos eljárás megtartásával, avassa magisterré.²⁾

VI. Ince pápa *Aciaei János* párisi kancellárnak 1358. szept. 22-én meghagyja, hogy Chiaravalle (Clara-Vallis, a milánói egyházmegyében) ciszterciei apátság apátját, Raymundot (de Rampagiis), aki már Párisban baccalaureussá lőn, a hittudományok mesterévé promoveálja.³⁾

V. Orbán pápa 1364. január 3-án megparancsolja Grimerius Bonifác párisi kancellárnak, hogy *János* (de Dulemonte) clairvauxi apátot, aki a Bernardinumban a bibliát és a »Sententiá«-kat már előadta, »magister«-ré tegye.⁴⁾

Rá nem sokára — márczius 22-én — még egy másik *János* (Johannes de Grosis) ügyében keresi meg a pápa a kancellárt. Arra szólítja föl, hogy a grand-selvei (Grandis-Silva) kolostor tagját, Jánost, akire a toulousci »studium generale«-nál van szükség, léptesse elő magisterré s adja meg neki a tanítás jogát (licentia).⁵⁾

V. Orbán pápánál 1365. jún. 6-án⁶⁾ Pülöp Burgund hercege jár közben *János* (de Bruxeris) citeauxi apát érdekében. Előadja, hogy János a Bernardinumban több éven át

¹⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 651—652. l.

²⁾ *U. az*: U. o. 55. l.

³⁾ *U. az*: U. o. 61. l.

⁴⁾ *U. az*: U. o. 109. l.

⁵⁾ *U. az*: U. o. 111. l.

⁶⁾ *U. az*: U. o. 125—126. l.

tanult — és pedig nagy eredménnyel. De midőn Citeaux apátja lett, kénytelen volt Párist elhagyni, s így tanulmányait nem fejezhette be. Ezután arra kéri V. Orbán pápát, hogy a párisi egyetem kancellárjának oly utasítást adjon, amely szerint Jánosnak alkalma nyílik a »Sententiá«-k olvégzésére. Ezek után meg, ha János alkalmasnak bizonyul, magisterré léptessék elő.¹⁾

(*Tellért* trois fontainesi (Tres-Fontes, Trium Fontium) ciszterciei apát, 1366. aug. 7-én, V. Orbán pápához fordul. Előadja, hogy ő is a Bernardinum növendéke. Mielőtt azonban »Sententiarius« lehetett volna, apáttá választották, s így tanulmányait félbe kellett szakítani. Most már csak azt szeretné, hogy a »Sententiá«-kon is tölhesse, s így elérhetné a magisterséget. Ezért kéri a pápát, hogy a párisi kancellárt ily értelemben utasítaná.

V. Orbán válaszában a dolgot teljesen a párisi egyetem kancellárától teszi függővé.²⁾

X.

A jogtudomány tanításának eltöltése a ciszterciek »studium generale«-in.

A Bernardinumban, valamint a Rend többi hittudományi intézetében, csak a theológiát adták elő — az egyházi jog kizárásával. A hittudományhallgatóknak azt sem engedte meg a nagykáptalan, hogy egyházi jogot nem rendi tanintézetben hallgassanak. Már az 1289-iki határozatok között olvassuk, hogy a rendi hittudományi intézeteken kívül egy rendtag se hallgasson vagy adjon elő jogot.³⁾

Ezen felfogáshoz az 1318-iki nagykáptalan is ragaszkodik, midőn a hittudományi intézet »provisor«-át megbizza, hogy nyomban távolítsa el az intézetből azon hittudományhallgatót, aki az intézet küszöbét azért lépi át, hogy a theológián kívül — amelybe persze a jogot nem értik bele — más tudományt hallgasson.⁴⁾

¹⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. II. 126. l. l. jegyz.

²⁾ *U. az*: U. o. 150. l.

³⁾ *Jud. Paris*: Nomasticon Cisterciense. 441. l.

⁴⁾ *Denifle*: Chartul. Univ. Paris. T. II. Sec. I. 39. l.

A későbbi nagykáptalanok már világosabban hozzászólnak a dologhoz.

Az 1322- és 1330-iki szerint a rendi nagyobb tanintézetekben határozottan tilos a római és egyházi jog hallgatása és előadása.¹⁾ 1331-ben a Rend házainál és főbb tanintézteinél sem benn, sem kinn, senkinek sem szabad a világi (római) és egyházi jogot előadni.²⁾

De az 1333-iki nagykáptalan álláspontja már más. Ez is megtiltja ugyan, hogy a rend tagjai a rendi hittudományi intézeteken kívül hallgassanak egyházi jogot, mert ez által maga a hittudományi intézet ertved el;³⁾ sőt aki ez ellen cselekednék, kiközösítéssel sújtja: de azt már megengedi, hogy a rendi neves tanintézetek kebelében hallgassanak és adjanak elő egyházi jogot.⁴⁾

Még az 1334-iki nagykáptalan is ezen alapon áll s megbünteti azon toulousei tanulókat, akik ez ellen cselekednek.⁵⁾

De XII. Benedek pápa 1335-ben ismét a régi felfogáshoz tér vissza. Kimondja, hogy a rend tagjai egyházbjogot ezután sem a rendi hittudományi intézetekben, sem ezeken kívül nem taníthatnak és nem is tanulhatnak. Aki pedig ezen intézkedésen túteszi magát, nyomban laza kell küldeni az intézetből. Miért is a hittudományi intézet provisorá e pillanattól fogva semminemű ellátásban nem részesíti. Ezen kívül még otthon saját apátja úgy bünteti, amint jónak látja.⁶⁾

Sajátságos, hogy ez az intézkedés — pedig oly világos — félreértésre adott okot. Akadtak olyanok, akik azt hitték, hogy ez a rendi hittudományi intézetekből ugyan kizárja az egyházbjogot, de nem tiltja el, hogy ezt a rendtagok másutt tanítsák vagy tanulják.

Az 1343-iki nagykáptalan véget vet a habozásnak, — aminek különben is edes kevés alapja volt. Elrendeli, hogy

¹⁾ *Demiflc.*: Chart. Univ. Par. S. II. Sec. I. 39. l. 3. jegyz.

²⁾ *U. az.*: U. o. 451. l.

³⁾ *U. az.*: U. o. 451. l. 2. jegyz.

⁴⁾ *U. az.*: U. o. 451. l.

⁵⁾ *U. az.*: U. o. 451. l. 2. jegyz.

⁶⁾ *Jud. Paris.*: Nomasticon Cisterciense. 492. l. — *Henriquet*: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cist. 104. l.

ezentúl a rendtagok egyházbjogot semmiféle tanintézetben — se falun, se városban, se várban — ne tanítsanak és ne is tanuljanak. Aki pedig megteszi, kiközösítés vár rá. Ugyanigy jár az az apát is, aki ilyet megenged.¹⁾

Az 1350-iki nagykáptalan ismét szükségesü; mert az egyházbjog hallgatását a rendtagoknak csak a falvakban, városokban és várakban tiltja meg, — de a rendi tanintézetekről külön nem emlékezik meg. Amelyik apát ezen határozatot figyelmen kívül hagyja és szerzetesének az ellenkezőt megengedi, kiközösítik.²⁾

Mivel a rendi szabályok az egyházbjog tanulását és tanítását a rendtagoknak szigorúan megtiltották, ezek között nem egy akadt, aki ravaszsághoz fordult. Azzal álltak elő, hogy nekik egyenesen a római széktől van engedélyök a jog tanulására.

Ily visszaélés ellen küzd az 1405-iki nagykáptalan, midőn kiközösítéssel sújtja azon rendtagot, aki egyházbjogot tanítani vagy tanulni bárhol is merészel, — ha csak az erre vonatkozó felsőbb (pápai) engedélyt a citeauxi apátuak előzetesen be nem mutatja.³⁾

¹⁾ *Demiflc.*: Chart. Univ. Par. T. II. Sec. I. 451. l.

²⁾ *Jud. Paris.*: Nomasticon Cisterciense 524. l.

³⁾ Statuta Capit. Gen. Ord. Cist. n. 1405. nr. 3. (*Martene et Dur.*: Thesaurus nov. Añec. T. IV. 1546—1547. l.)